

**Univerzita Pardubice
Fakulta filozofická**

**Stavební vývoj kostela sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech
u Chlumce nad Cidlinou**

Bc. Josef Daněk

**Diplomová práce
2008**

**University of Pardubice
Philosophic fakulty**

**Construction development of the church of St. Philip and Jacob
in Mlékosrby by Chlumeč nad Cidlinou**

Bc. Josef Daněk

**Thesis
2008**

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Josef DANĚK**

Studijní program: **N7105 Historické vědy**

Studijní obor: **Kulturní dějiny**

Název tématu: **Stavební vývoj kostela sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech
u Chlumce nad Cidlinou**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Shromáždění dosavadních poznatků o stavbě, zpracování archivních pramenů církevní a světské proveniencie (biskupství, panství), doplnění měřické dokumentace, její zpracování a zanesení do práce metodou stavebně - historického průzkumu.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Macek, Petr: Standartní nedestruktivní stavebně-historický průzkum, Praha 2003, 48 s.

Poche, Emanuel: Umělecké památky Čech II. Praha 1978, 580 s.

Škabrada, Jiří: Konstrukce historických staveb, Praha 2003, 395 s.

Herout, Jaroslav: Staletí kolem nás, Litomyšl 2001, 360 s.

Cechner, Antonín: Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese královéhradeckém, Praha 1904, 195 s.

Kuča, Karel: Chlumecko, Novobydžovsko I.II., Hradec Králové 1995, 561 s.

Horyna, Václav: Vlastivěda Královéhradecka, Hradec Králové 1968, 524 s.

Francek, Jindřich - Hartman, Josef: Chlumeck nad Cidlinou, Hradec Králové 1985 181 s.

Vedoucí diplomové práce:

prof. Ing. Jiří Škabrada, CSc.
Katedra historických věd

Datum zadání diplomové práce:

30. dubna 2007

Termín odevzdání diplomové práce:

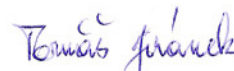
31. března 2008

prof. PhDr. Petr Vorel, CSc.

děkan

L.S.

doc. PhDr. Tomáš Jiránek, Ph.D.

vedoucí katedry

V Pardubicích dne 30. listopadu 2007

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně. Veškeré prameny a literatura, které jsem využil, jsou uvedeny v seznamu pramenů a literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména ze skutečnosti, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně Univerzity Pardubice.

V Pardubicích dne 25.3.2008

.....
vlastnoruční podpis

Poděkování:

Velmi děkuji panu prof. Ing. arch. Jiřímu Škabradovi, CSc. za odborné vedení diplomové práce, jeho cenné rady a připomínky. Poděkování též náleží řediteli Městského muzea v Novém Bydžově promovanému historikovi panu Jaroslavovi Prokopovi, mlékosrbskému kostelníkovi panu Ladislavovi Kancnýřovi a všem ostatním, kteří mi s tvorbou práce pomohli.

Anotace:

Tématem této diplomové práce je stavební vývoj kostela sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech u Chlumce nad Cidlinou.

Práci otevírá krátký úvod a část věnovaná obecným dějinám církevní správy. Po ní následuje třetí kapitola, kde se seznámíme s dějinami Mlékosrb a rodu Kinských, kteří vesnici několik staletí vlastnili a s kostelem sv. Filipa a Jakuba je pojí velmi úzké rodinné vazby.

Čtvrtá kapitola obsahuje vlastní stavební vývoj barokního kostela pocházejícího z počátku 18. století. Tato část rovněž zahrnuje zásadní historizující přístavbu věže v letech 1882 – 1883, kdy mlékosrbský kostel získal dnešní podobu. V kapitole nechybí ani informace ohledně založení vrchnostenské hrobky.

Pátá část se zabývá architektonickým rozbořem, který je založen na podrobné identifikaci a popisu jednotlivých stavebně-konstrukčních prvků kostela.

Následující kapitola přibližuje ostatní vybrané vybavení kostela, jako zvony, varhany a oltáře. Zbývající dvě kapitoly se věnují celkovému shrnutí stavebního vývoje a architektonickému a památkovému hodnocení. Výsledky práce jsou uvedeny v závěru.

Annotation:

The subject of this diploma work is constructional development of St. Phillip and St. Jacob Church in Mlékosrby near Chlumec nad Cidlinou.

The work opens with a short introduction and a chapter devoted to general history of church administration. The core of the work deals with the history of Mlékosrby and the Kinský family who are closely related to the St. Phillip and St. Jacob Church through their centuries-long ownership of the village.

The work further focuses on constructional development of the baroque church dating back to the early 18th century, depicting also additional erection of an adjacent tower in 1882 – 1883 when the Mlékosrby church took the current appearance, and including also information on establishment of a lordly burial chamber.

Finally, the work covers architectonic analysis based on detailed identification and description of individual constructional and structural elements of the church proceeding to information on other selected items of the church accessories, e. g. bells, an organ, an altar.

The final two chapters summarize constructional development, architectonic analysis, and historic monument assessment of the church. The outcomes of the work are stated in the conclusion.

Obsah:

1. Úvod	1
2. Dějiny církevní správy	4
2. 1 Nejstarší církevní organizace	4
2. 2 Církevní správa v období husitství	9
2. 3 Vývoj církevní správy do roku 1620	11
2. 4 Církevní správa po porážce stavovského povstání	15
2. 5 Církevní správa na konci feudálního období	19
3. Mlékosrby v rámci chlumeckého panství	22
3. 1 Počátky obce – Pernštejnové	22
3. 2 Mlékosrby a pozemkové katastry	26
3. 3 Kinští na chlumeckém panství	28
3. 4 Příběh mlékosrbské fary	40
3. 5 Mlékosrbské lázně	45
3. 6 Chlumecké intermezzo Boženy Němcové	47
4. Stavební vývoj	50
4. 1 Stavba kostela – 1709	50
4. 2 Hrobka Kinských	53
4. 3 Historizující přestavba 1882 – 1883	56
4. 4 Nové ocelové zvonové stolice – 1890	63
4. 5 Novodobé opravy a údržba kostela	67
5. Architektonický rozbor	71
5. 1 Situace	71
5. 2 Základní charakteristika stavby	72
5. 3 Západní průčelí	72
5. 4 Severní a jižní průčelí	74
5. 5 Východní průčelí	77
5. 6 Loď kostela	78
5. 7 Presbytář	80
5. 8 Oratoř	80
5. 9 Sakristie	81
5. 10 Věž kostela	82

5. 11 Hrobka	85
5. 12 Krov nad presbytářem	86
5. 13 Krov nad lodí	86
5. 14 Krov věže	87
6. Výbava kostela	88
6. 1 Zvony mlékosrbského kostela	88
6. 1. 1 Zvony v ohrožení	90
6. 2 Varhany	92
6. 3 Oltáře kostela sv. Filipa a Jakuba	94
7. Shrnutí stavebního vývoje	98
8. Architektonické a památkové hodnocení	101
8. 1 Výčet hodnotných stavebních prvků	103
8. 2 Možnosti úprav z hlediska výsledků průzkumu	105
9. Závěr	106
10. Seznam literatury a pramenů	109
11. Obrazové přílohy	112
12. Summary	167

1. Úvod

Hlavním tématem předkládané diplomové práce je stavební vývoj kostela sv. Filipa a Jakuba v obci Mlékosrby u Chlumce nad Cidlinou. Jelikož každý vývoj, a nemusí se jednat pouze o stavební, souvisí s delším nebo kratším časovým obdobím, věnuje se tato práce současně i historii mlékosrbského kostela, ačkoli to její název neuvádí. Uvedené téma jsem zvolil proto, že podobně zaměřených závěrečných prací, kombinujících v sobě archivářský výzkum s architektonickým popisem konkrétní stavby, vzniklo na půdě pardubické univerzity doposavad poměrně málo. Svým skromným příspěvkem se tedy pokouším navázat na nepočtené řady svých předchůdců a jejich diplomové práce.

Dalším důvodem, proč píši o vcelku bezvýznamném venkovském kostele, je celkově upozornit na tyto stavby a u některého čtenáře snad vyvolat větší zájem o ně. Procházíme-li naší krajinou, vnímáme tyto sakrální budovy jako úplnou samozřejmost dotvářející celkový kolorit kulturního prostředí, ve kterém žijeme. Z této příčiny je mnoho lidí přechází bez povšimnutí. Musíme si ihned na začátku uvědomit, že venkovské kostely, byť se v nich neodehrávaly dějinné zlomy jako korunovace panovníků či uzavírání mírových smluv, do naší historie neodmyslitelně patří a své opodstatněné místo mají i v současnosti. Kostely zastávaly důležitou roli zejména v životě našich předků, kdy pravidelné nedělní mše nebyly jen otázkou očištění duše, ale také možností společenského setkání. Touto prací tedy chci poukázat na existenci venkovských kostelů. Na to, že tu byly dávno před námi a přežijí i nás. Otázkou ale zůstává v jakém stavu. Jestli tento stav bude důstojný naší moderní společnosti, nebo zda se bude jednat pouze o tristní připomínku něčeho, co už dávno ztratilo význam a je nepotřebné. Na tomto místě si dovoluji malé osobní doznání. Před vznikem této práce jsem většinu kostelů rovněž opomíjel. Dnes tuto chybu již nedělám, protože jsem na kostelní stavby získal zcela nový pohled a také názor.

Co se týká typologické charakteristiky diplomové práce, nelze ji považovat za standardní nedestruktivní stavebně historický průzkum, ačkoli využívá jeho základních metod a principů. Z tohoto důvodu jsem byl povinen do práce zařadit kapitoly Souhrn stavebního vývoje, Památkové hodnocení, Výčet hodnotných stavebních prvků a kapitolu Možnosti úprav z hlediska výsledků průzkumu.

Po seznamovacím úvodu je diplomová práce rozdělena do dalších osmi hlavních tématických kapitol, které se v některých případech člení na nižší celky. Pokud je tedy hlavním úkolem této závěrečné práce zmapování stavebního a historického vývoje

konkrétního venkovského kostela, je rovněž důležité vyplnit hned na začátku informační vakuum ohledně obecných dějin církevní správy. Tento poměrně rozsáhlý exkurs je zpracován ve druhé kapitole a přesto, že se nejedná o příspěvek ryze regionálního charakteru, má zde pro pochopení širších souvislostí své opodstatnění. Ve třetí kapitole se čtenář stručně seznámí s obecnou historií Mlékosrb a jejich okolí. Stejná část se rovněž věnuje významným šlechtickým rodům, Pernštejnům a Kinským, které v průběhu staletí chlumecké panství vlastnily. Zejména druzí jmenovaní, hrabata Kinští, zanechala na Chlumecku stopu takřka nerasmazatelnou. Svědčí o tom i kostel sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech. Závěr této kapitoly, při jejímž sestavování jsem vycházel především ze široce dostupné literatury, tvoří některé regionální zajímavosti.

Čtvrtá kapitola zahrnuje stěžejní tématické jádro diplomové práce, tedy stavební vývoj mlékosrbského kostela. Na základě podrobného studia dochovaných písemných a ikonografických pramenů jsem se pokusil o časové zmapování jednotlivých stavebních etap kostela. Po badatelské stránce jsem přitom využil zejména archivní fond Velkostatku Chlumeck nad Cidlinou uložený ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Dalším často používaným pramenem byla Farní kronika Mlékosrb, která je k dispozici ve Státním okresním archivu v Hradci Králové. Opomenuta nezůstala ani Obecní kronika a další dostupné archiválie. Kromě etap stavebního vývoje jsou do uvedené kapitoly zakomponovány i novodobější opravy a údržba kostela.

Pátá kapitola obsahuje vlastní architektonický rozbor stavby. Pevně doufám, že jsem při jejím sestavování plnou měrou uplatnil znalosti o historických konstrukcích, které jsem nabyl v rámci dvousemestrového semináře Poznávání historických staveb, pod odborným vedením prof. Ing. arch. Jiřího Škabrady, CSc. Zde jsem se pokoušel postupovat systematicky od popisování jednotlivých venkovních průčelí až po důkladné zmapování kostelního interiéru s veškerými jeho konstrukčními detaily.

V pořadí šestá kapitola se věnuje rovněž atraktivnímu tématu, které představují zvony a varhany mlékosrbského kostela. Především zajímavé osudy čtveřice historických zvonů na pozadí dvou světových válečných konfliktů v průběhu 20. století jsou v této části popsány velice podrobným a přitažlivým způsobem. Varhanní nástroj je potom zastoupen ohledně svého každodenního provozu, údržby, a také modernizačních zásahů. Stejná kapitola se stručně zabývá i oltáři a dalším barokním mobiliářem a to i přesto, že tyto volně instalované veskrze dekorativní předměty postrádají jakoukoli konstrukční funkci, čímž do stavebně historického pojetí práce příliš nezapadají. Poslední dvě kapitoly představují již zmiňovaný Souhrn stavebního vývoje a Památkové hodnocení, kam ještě spadá položka Výčet

hodnotných stavebních prvků a Možnosti úprav z hlediska výsledků průzkumu. Celkové výsledky mého badatelského snažení a chci věřit tomu, že i zajímavé, jsou obsaženy v závěrečném hodnotícím shrnutí na konci textové části. Diplomovou práci pak doplňuje nezbytný seznam literatury a pramenů, rozsáhlá obrazová příloha a cizojazyčné resumé.

2. Dějiny církevní správy

2. 1 Nejstarší církevní organizace

Český přemyslovský stát byl v 9. – 10. století misijním územím salcburského arcibiskupství, přičemž jeho území dále podléhalo biskupství v Řezně, jakožto nižší správní jednotce. Za počátek vlastní existence církevní organizace v Čechách se považuje vznik pražského biskupství v letech 973 – 976, kdy se země církevně osamostatnila. Založení pražské diecéze rovněž souviselo se vzrůstajícím sebevědomím a suverenitou dotvářejícího se přemyslovského státu v rámci celé Evropy. Zřízení domácího biskupství bylo uskutečněno z iniciativy knížete Boleslava II. Tomuto významnému aktu předcházela nezbytná jednání s papežem Janem XIII., císařem Otou I. a řezenským biskupem Wolfgangem, jehož souhlas s odloučením části jeho diecéze byl pochopitelně nutný. Nová diecéze v Čechách byla podřízena arcibiskupství v Mohuči, čímž se také dostala do zájmové oblasti Svaté říše římské. Další domácí biskupství bylo založeno v roce 1068 v Olomouci z popudu panovníka Vratislava II., který se mohl pyšnit titulem prvního krále z dynastie Přemyslovců.¹

Systém nejstarší církevní soustavy v Čechách spočíval na principu vlastnických kostelů, což v praxi znamenalo, že jednotlivé kostely a kláštery patřily svým zakladatelům a jejich právoplatným dědicům, kteří je zároveň spravovali. Tato zásada znamenala absolutní závislost klerika na vlastníkově kostela a téměř žádné spojení kleriků s biskupem jako nejvyšším představitelem církve v zemi. Majitel kostela měl rovněž právo dosazovat a jmenovat jednotlivé kněze. Zakladatelem drtivé většiny kostelů v 10. – 11. století na celém území českého státu byl vesměs kníže, případně moravský údělník. V této době se zatím jen velmi málo uplatňovala i založení kostelů předními velmoži. Jejich čas měl ale brzy přijít. Knížecí kostely byly budovány u důležitých hradisek a správních center. Z této lokace svatyní vznikl pojem hradecký kostel, u kterého se vždy sdružoval určitý sbor kleriků, v jehož čele stál arcikněz. Tento hodnostář představoval nositele duchovní správy v celém hradeckém obvodu. Pouze hradecké kostely měly farní práva, zvláště právo křtít a pohřbívat. Tato nejstarší církevní organizace se nazývala velkofarností a zcela se překrývala s organizací státní, kdy arcikněz

¹ JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2005. ISBN 80-7106-709-1. s. 173.

pražského obvodu byl v této soustavě vlastně biskup. Církev pak byla nadále závislá na světské moci knížat.²

Zakládání vlastnických kostelů předními českými velmoži se větší měrou projevilo až ve 12. století. Tyto kostely už nebyly vázány pouze na velká hradská střediska, ale postupně zaplňovaly i volný venkovský prostor. Ovšem jejich jediná pravomoc spočívala ve vykonávání pravidelných bohoslužeb. Ostatní důležitá práva jako křty, pohřby, slavení svátků a placení desátků, byla vyhrazena nadále jen hradským kostelům. Venkovské svatyně se začaly v průběhu 2. poloviny 12. století za přispění svých zakladatelů osamostatňovat, čímž vytvořily počátky skutečné farní organizace. O původní velkofarnostní organizaci mizí všechny doklady v poslední čtvrtině 12. století, což jistě souvisí s nebývalým nástupem venkovských kostelů, ale rovněž neznamená, že by velkofarnost byla okamžitě nahrazena farní organizací, protože ještě v roce 1222 hranice farností neexistovaly. Jejich ustálení byl dlouhodobý proces, který se protáhnul hluboko do 13. století. Nicméně postupné vytváření husté sítě středověkých farností jako pevných, nepřilíš rozsáhlých územních obvodů s jedním farním kostelem, přispělo k vytvoření přímého propojení kněžstva diecéze s biskupem a rovněž ke vzniku samostatné církevní správy.³

Vlastním prostředkem k tomuto emancipačnímu kroku byl vznik arcijáhenství, což byla první, na světské moci skutečně nezávislá složka církevní správy. Primárně vznikla z potřeby evidence velkého množství duchovních při soukromých kostelech. Zároveň měli být kněží podřízeni jednotnému dohledu a kontrole ze strany biskupa, který by tak zvýraznil své hierarchické postavení na špičce kléru. O vznik arcijáhenství se zasloužil olomoucký biskup Jindřich Zdík (1126 – 1150), jemuž kníže Soběslav daroval v roce 1131 šest moravských hradských (velkofarnostních) kostelů a jejich majetek. Z těchto nabytých statků zřídil Zdík první moravská arcijáhenství, která i rozlohou svého území v zásadě navazovala na původní velkofarnosti, přičemž arcijáhene byly rovněž přímými pokračovateli arcikněžů. Základní rozdíl obou složek ale spočíval v tom, že arcikněži záviseli plně na knížeti, zatímco arcijáhene prostřednictvím majetků původně hradského kostela, který se stal základem zvláštního arcijáhenského benefícia, byli na osobě knížete již zcela nezávislí. Jelikož arcijáhene se stali také kanovníky biskupské kapituly v Olomouci, podléhali nyní pouze biskupovi, který je od této chvíle jmenoval. Z biskupova pověření bylo hlavním úkolem každého arcijáhene dohlížet na kázeň kléru a dodržování církevních zákonů v jemu svěřeném obvodu. Arcijáhene

² JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 174.

³ TAMTÉŽ: s. 174.

představovali první organizační článek katolické církve v Čechách, o který se mohl biskup v případě potřeby opřít.⁴

V pražské diecézi došlo ke zřízení arcijáhenství až v 60. letech 12. století za episkopátu biskupa Daniela I. (1148 – 1167). Celkem jich v Čechách vzniklo 10, přičemž jejich transformace měla odlišný průběh než na Moravě. V případě Čech arcijáhenství nenavazovala na sídla hradeckých velkofarností, ale jejich nominální centra se nacházela ve střediscích biskupských statků rozložených po celé zemi. Pražský biskup byl tak jediným zakladatelem arcijáhenství ve smyslu hmotného vybavení jejich beneficí. Z tohoto důvodu také arcijáhnení v Čechách podléhali biskupovi, nikoli knížecí moci. Ve stejné době ztratily původní velkofarnosti definitivně svůj význam a jak již bylo uvedeno, koncem 12. století zcela vymizely. Soukromé kostely získávaly postupně další farní práva a pro jednotící a dohlížecí funkci byli mezi ně a biskupa vsunuti arcijáhnení. Většina velkofarních kostelů poklesla na úroveň farních, ale některé z nich naopak povýšily a změnily se v kapitulní. Jednalo se o významnější kostel, při němž působil vícečlenný sbor duchovních tzv. kapitula. Její členové byli kanovníky a řídili se kanonickými pravidly. Každá kapitula měla svou samosprávu, kterou řídili volení hodnostáři, z nichž první byl probošt a druhý děkan. Nejvýznamnější postavení zaujímal kapitula biskupská, protože působila jako poradní sbor biskupa a panovníka. V biskupském kapitulním kostele se rovněž nalézala knížecí kaple.⁵

Právní základ, ze kterého vycházela závislost církve na světské moci, totiž systém vlastnických kostelů, byl na přelomu 12. – 13. století stále ještě v platnosti. Především se uplatňoval u šlechtických kostelů na venkově, kde aktuální vlastnické právo umožňovalo světskému majiteli kostela rozhodovat v otázce jmenování místního faráře. Tato pro církev nešťastná praxe měla brzy skončit, ale než se tak skutečně stalo, proběhla významná změna v postavení samotného biskupa. Král Přemysl Otakar I. totiž uznal kanonicko-právní požadavek církve, aby volba biskupa připadla výhradně biskupské kapitule. Olomoucká kapitula získala toto právo v roce 1207, pražská snad ve stejnou dobu.⁶

Emancipační snaha domácí katolické církve vyvrcholila v roce 1216, kdy začal známý spor pražského biskupa Ondřeje s králem Přemyslem Otakarem I. Oboustranně nepříjemná pře se týkala zásadních otázek státoprávního postavení církve. Mezi ně patřil požadavek prosazení plné pravomoci církve nad jejími statky a poddanými a hlavně svobodného ustanovování kněží ke kostelům biskupem. Dále se jednalo o soudnictví nad duchovenstvem.

⁴ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 175.

⁵ TAMTÉŽ: s. 145 – 176.

⁶ TAMTÉŽ: s. 176.

Konkordát, vydaný 10. března 1222, vyšel uvedeným církevním požadavkům vstříc, čímž zároveň uznal zvláštní postavení církve ve společnosti a zrovnoprávnil její postavení mezi svobodným obyvatelstvem. Postupné prosazování záruk konkordátu bylo však dlouhodobou záležitostí, která se uskutečnila nejprve na královském majetku. Na statcích bohaté a vlivné šlechty se protáhla až do první třetiny 14. století. S mocenským nástupem kléru souvisela i změna vlastnického práva na patronátní právo, které původním majitelům kostela, dále pouze patronům, odebralo pravomoc jmenovat ke kostelu kněze. Nadále jim však zůstala povinnost dohledu nad majetkem kostela a jeho hospodařením včetně omezení dispozice s ním. V podstatě se jednalo o praktický kompromis mezi právem vlastnických kostelů a původním církevním požadavkem samostatného ustanovování kněží.⁷

K dalšímu územnímu členění diecéze došlo v poslední třetině 13. století, kdy vznikly děkanáty. Jejich zakládání pramenilo z potřeby propojení již početného farního kléru s biskupovým centrem, přičemž se tak dělo z vlastního zájmu a iniciativy kněžstva jako nové formující-se sociální vrstvy společnosti. Děkanáty tedy vznikaly ze zdola. Počátky této instituce se kryjí s dotvořením hranic jednotlivých farností, a proto funkce děkana byla volitelná mezi faráři. Děkani pak převzali důležitou funkci spojovacího článku mezi klérem svého obvodu a biskupem, respektive arcijáhenem v zájmu kněžstva, jehož byli mluvčími. Na tuto novou místní správní jednotku bylo také převedeno vybírání biskupského desátku, který venkovští děkani po soustředění ze svého obvodu odevzdávali centrální biskupské pokladně. Do pravomocí děkanů patřilo i obsazování farností v mimořádných situacích, jako byly například morové epidemie. Nejstarší doklad existence děkanátů v Čechách je z roku 1270. V polovině 14. století spadaly pod pražskou diecézi 53 děkanáty a čtyři děkanáty byly součástí diecéze v Litomyšli. Pro Moravu je stav zachycen až v 17. století, kdy olomouckému biskupství patřilo 33 děkanátů a dva děkanáty byly v roce 1344 začleněny do diecéze v Litomyšli. Arcijáhenství jako vyšší správní článek zůstala zachována.⁸

Významného mezníku v oblasti vývoje církevní správy bylo v Čechách dosaženo ještě před polovinou 14. století, když proběhlo povýšení pražského biskupství na arcibiskupství, čímž stát získal jednotnou a na vnějších činitelích nezávislou církevní organizaci. Tento důležitý akt se uskutečnil 30. dubna 1344. Do vytvořené provincie spadalo dosavadní biskupství v Olomouci a nově zřízené biskupství v Litomyšli, které vzniklo na území čtyř děkanátů pražské a dvou děkanátů olomoucké diecéze.⁹

⁷ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 177.

⁸ TAMTÉŽ: s. 178.

⁹ TAMTÉŽ: s. 180.

Na konci episkopátu prvního arcibiskupa Arnošta z Pardubic se etabloval další důležitý církevní úřad, generální vikariát. Vikáři převzali nejstarší a nejpodstatnější správní agendu, která spočívala ve zřizování, vybavování a obsazování farních beneficií, což se stalo samozřejmostí i na statcích světských feudálů nejpozději v první třetině 14. století. V 70. letech 14. století se ke kompetencím vikariátu připojila ještě soudní pravomoc, zaměřená na soukromě-právní záležitosti kleriků. Vikáři se rovněž starali o vedení agendy ohledně pronájmu důchodů farních beneficií a o obecný dohled na věroučnou kázeň kléru.¹⁰

V oblasti dohledu na kázeň duchovenstva se z pravomoci vikářů postupně vydělil další úřad, korektor kléru, který byl specificky českou záležitostí, protože mimo pražskou diecézi neměla podobná instituce v evropském měřítku obdobu. Funkce korektora po právní stránce vykrystalizovala v 80. letech 14. století a v podstatě představovala trestního soudce duchovenstva, který stíhal veřejná a disciplinární provinění kleriků. Popudem k jeho zásahu byla žaloba ze strany kteréhokoli světského nebo církevního úředníka. V praxi se obvykle jednalo o děkana a arcijáhena. Ostraha arcibiskupského žaláře proto podléhala korektorovi.¹¹

¹⁰ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 181.

¹¹ TAMTÉŽ: s. 181.

2. 2 Církevní správa v období husitství

V neklidném čase husitské revoluce došlo v Čechách k rozštěpení doposavad jednotné církevní správy na tři samostatné proudy. Jednak se tak stalo založením oddělené tábořské církve v říjnu 1420, která byla na obecné církvi nezávislá. Vyznačovala se neskrytým věroučným radikalismem a odmítala zásady zavedené apoštolské posloupnosti, kdy podle jejího výkladu byla pravomoc svěcení biskupů předávána z generace na generaci a pouze takto vysvěcený biskup mohl udělovat platná svěcení ostatním kněžím. V čele církevní organizace Tábora i jeho polních vojsk stál biskup, přičemž v tomto společenství měli značný vliv také kněží. Po přijetí kompaktát v roce 1436 setrvali táborští na svém vyhraněném věroučném stanovisku, což je postavilo mimo platný zákon. Jejich radikální učení bylo v roce 1444 odsouzeno zemským sněmem a činnost tábořské církve definitivně skončila v roce 1452, kdy se Tábor vzdal vojskům Jiřího z Poděbrad.¹²

Další zásadní příčinou církevního rozkolu byl přestup pražského arcibiskupa Konráda z Vechty k husitství v roce 1421. V tuto chvíli se církevní správa rozdělila na kališnickou a katolickou větev. Obě se přitom považovaly za pevnou součást obecné církve, obě uznávaly oficiální apoštolskou posloupnost a stejné organizační normy. Obecné označení husitů jako kacířů mělo ovšem za následek, že pražské arcibiskupství bylo nyní z pohledu katolíků neobsazené, protože autoritu kališnického představeného odmítali uznat. Vedení pražské diecéze, a tudíž i katolické církve, přešlo na pražskou kapitulou, která arcibiskupa v příklonu k husitství nenásledovala. Z papežského nařízení se v červenci 1421 stal administrátorem kapituly olomoucký biskup Jan Železný, jemuž podřízená dvojice volených úředníků plnila funkci generálních vikářů. Po věčné stránce se jejich pravomoc proti starší době příliš nezměnila, byla však územně omezena pouze na souvislejší katolické oblasti diecéze. Po roce 1434 už olomoučtí biskupové administrací pražské diecéze nebyli pověřováni a tato funkce přešla do poloviny 16. století zprvu na dosavadní vikáře, později na kapitulou, nebo papežem dosazované osoby.¹³

Konrád z Vechty užíval titulu a oprávnění pražského arcibiskupa i nadále, ovšem jak už bylo řečeno ve prospěch husitů. Tím byla zajištěna plynulá podpora husitské církve a jejího kněžstva. Z arcibiskupova pověření užívali rovněž někteří přední kališnickí kněží titulu generálního vikáře nebo oficiála. Vždy šlo zřejmě o úředníky s původní náplní činnosti, kteří

¹² JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 184 – 185.

¹³ TAMTĚŽ: s. 185.

byli voleni synodou jako rozhodujícím kolektivním orgánem vedení a správy husitské církve. Ačkoli právem na svolávání těchto synod disponoval arcibiskup, do samotného volebního aktu nemohl zasahovat a zvolené úředníky pouze potvrzoval. Od sklonku 20. let 15. století svolávali synody tzv. správci duchovenstva, neboli direktori, což byli hodnostáři, kteří skutečně ovládali a řídili kališnickou církev. Správcem mohl být vedoucí kněz města, oblasti, nebo polní obce. Patřil mu dohled a odpovědnost za duchovenstvo jeho obvodu a rovněž zastával vedoucí ideovou úlohu. Na synodě v roce 1429 byl zvolen nejvyšším správcem s působností pro celé Čechy Jan Rokycana, potvrzený Konrádem z Vechty jako jeho vikář. Po Konrádově smrti v roce 1431 užíval Rokycana titul direktora nadále a na sněmu v roce 1435 byl dokonce zvolen arcibiskupem. Jeho episkopát římská kurie pochopitelně neuznala, načež správou diecéze pověřila papežského legáta Filiberta, který v Čechách působil až do své smrti v roce 1439. V zemi vykonával veškeré biskupské funkce. Především světil katolické, ale i kališnické kněze. Filibertovo úmrtí znamenalo pro kališnickou církev vážný problém, který souvisel s obnovou vlastního kněžstva jako podmínky její další existence.¹⁴

Přijetí kompaktát 5. července 1436, která se v roce 1485 stala zemským zákonem, znamenalo potvrzení a pokračování dvojcestné církevní správy. Čechy tak legalizováním dvojí víry v jednom státě získali výjimečné postavení v rámci celé Evropy. Katolický směr si zachoval nezměněný vliv ve vedlejších zemích Koruny české a na většině území Moravy, kde také nedošlo k žádným správním změnám. Kališnický proud naopak převažoval v Čechách.¹⁵

¹⁴ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 186.

¹⁵ TAMTÉŽ: s. 186.

2. 3 Vývoj církevní správy do roku 1620

Po zamítnutí Rokycanovy arcibiskupské volby došlo na příkaz krále Zikmunda Lucemburského k nové volbě prozatímních administrátorů obou legalizovaných církví. Jan Rokycana se stal administrátorem kališnické církve v roce 1448, kdy pro něj z pozice oprávněných volitelů hlasovali zástupci nekatolických stavů a kališnického duchovenstva. Ve stejné době vzniklo při faře Týnského chrámu na Starém městě utrakvistické správní středisko, tzv. dolní konzistoř. Rokycanovým nástupcem se stal Václav Koranda ml., za něhož došlo v roce 1478 k reorganizaci dolní konzistoře jako administrátorova pomocného správního sboru, který rozhodoval i v oblasti teologických otázek. Do tohoto kolegia bylo voleno 12 osob. Konkrétně šlo o osm kněží a čtyři univerzitní mistry, protože také pražské vysoké učení bylo od roku 1462 výlučně kališnickou záležitostí. Činnost dolní konzistoře zabezpečoval výkonný orgán tří volitelných zástupců, pozdějších defenzorů. Tímto způsobem reorganizované konzistoři bylo vyhrazeno ustanovování kněží k farám a veškeré vrchní soudnictví utrakvistické církve. Organizační reforma dolní konzistoře také umožnila provizorní řešení akutního nedostatku kališnických kněží. V roce 1482 se za tímto účelem podařilo zajistit příchod biskupa Augustina Sanctuarijského, který v Čechách, nejprve v Praze a později v Kutné Hoře, působil až do své smrti v roce 1493. V letech 1504 – 1507 měl nástupce v modenském biskupu Filipovi de Villanuova. Jak je z výše uvedeného zřejmé, hlavním úkolem obou biskupů bylo svěcení nekatolického kněžstva. Skutečnou hlavou domácí církve, ač se o to v řadě případů pokoušeli, se nepodařilo stát ani jednomu z nich.¹⁶

Opakem dolní konzistoře byla katolická horní konzistoř, která sídlila na pražském hradě. Její správní činnost se od kališnického protějšku také příliš nelišila. Zásadní rozdíl ale spočíval ve složení obou konzistoří, protože katolická konzistoř přímo souvisela s pražskou kapitulou. Pro tuto odlišnost byla vedena jedním až dvěma administrátory, kteří byli vybíráni kapitulou z jejích členů. Zástupce horní konzistoře mohl také jmenovat papež. Zbývající osazenstvo konzistoře tvořili opět kanovníci pražské kapituly. Do kompetence konzistoře spadalo i obsazování far, přičemž celkový počet katolických i kališnických farností zůstal až do druhé poloviny 16. století prakticky nezměněn. Odhadem jich bylo kolem 2000. Konfesijní rozdělení farností mezi obě legální církve však nebylo striktně ustálené a v nábožensky

¹⁶ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 187.

smíšených oblastech fary často přecházely z rukou katolíků do rukou utrakvistů a naopak. O těchto vzájemných výměnách rozhodovaly momentální místní podmínky.¹⁷

Od počátku 30. let 16. století začal do domácí utrakvistické církve pronikat vliv německé reformace, zejména luterství, která část kališníků postupně zradikalizovala. Příznivci tohoto nového myšlenkového proudu se nazývali novoutrakvisté. Naopak v řadách původních kališníků vzrůstal konzervatismus, který je stále více sblížoval s katolíky. Dělo se tak proto, že luterství bylo v Čechách a na Moravě nelegální vyznání, stojící stejně jako jednota bratrská mimo platný zákon kompaktát. Luterství o svou legalizaci usilovalo nejprve snahou o ovládnutí správních orgánů kališnické církve, především dolní konzistoře. Tento postup se ale tvrdě střetnul se zájmy panovnické moci, která o podřízení správních orgánů obou církví rovněž usilovala. Prvního důležitého vítězství dosáhl Ferdinand I. Habsburský v roce 1554, kdy za laxního souhlasu stavů došlo ke zrušení volitelnosti defensorů. Panovník tak do budoucna jmenoval 12 defenzorů sám za asistence poradního orgánu královské rady. Sebevědomý Ferdinand I. současně zdůrazňoval své právo krále hodnotit volbu stavy zvolených administrátorů a potvrzovat je v úřadě. Poté, co v roce 1562 stavovského kandidáta zcela odmítl a administrátora s deseti členy dolní konzistoře jmenoval osobně, přestali defensoři prakticky existovat. V následujícím období se dolní konzistoř stále více sblížovala s katolickou církví a zároveň odmítala protizákonní postoj luteránské většiny utrakvistické církve. Z tohoto důvodu si nekatolické stavy vymohly v roce 1567 zrušení kompaktát, ve kterých spatřovaly brzdu dalšího vývoje. Nicméně věroučný rozkol mezi utrakvisty a následné Ferdinandovy zásahy do správy dolní konzistoře znamenaly silné upevnění panovnickovy pozice před rozhodujícím bojem o uzákonění katolické církve jako jediné povolené.¹⁸

Generální protiútok ze strany panovníka přišel v roce 1556, kdy Ferdinand I. povolal do Prahy příslušníky jezuitského řádu. Zásadní správní změnou pak bylo obnovení pražského arcibiskupství v roce 1561, které zůstalo od roku 1421 neobsazené. Veškeré náklady na zřízení a dotování obnovené instituce hradil král, čímž získal výhradní právo kandidování pražského arcibiskupa, jehož posléze ustanovoval papež. Pouze olomouckému biskupství, které se v průběhu 15. století osamostatnilo a ani po obnově arcibiskupství se pod pravomoc Prahy nevrátilo, zůstala zachována volba kapitulou. Litomyšlská diecéze se fakticky rozpadla mezi dva původní celky, z nichž v polovině 14. století vznikla. Jelikož pražské arcibiskupství při svém znovuzřízení vycházelo ještě z kompaktátních požadavků společné vrcholné

¹⁷ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 187.

¹⁸ TAMTÉŽ: s. 188.

instituce pro katolickou i kališnickou konfesi, světil nový arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice do zrušení kompaktát i kališnické kněze. Jeho postavení uznala rovněž konzervativní dolní konzistoř. Po roce 1567 se však z arcibiskupství stal panovníkův nástroj rekatolizace, vycházející vstříc pouze katolíkům. V této době skončila činnost katolických administrátorů a s původními kompetencemi byla obnovena funkce generálního vikáře a oficiála. Oba hodnostáři pak s pomocným kancelářským personálem vytvořili arcibiskupskou konzistoř, na jejímž základě vznikl v roce 1574 úřad arcibiskupského kancléře. V nové organizační struktuře byl vynechán článek arcijáhenů, ze kterých se stali čestní představitelé.¹⁹

Současně s počáteční obnovou vnitřních sil katolické církve došlo ze strany nekatolických stavů k prosazování legalizace novoutrakvistického vyznání. Jeho obsah dostal konečnou podobu v tzv. České konfesi, kterou v roce 1577 předložili zástupci stavů českému králi Maxmiliánovi II. Habsburskému. Panovníkův ústní slib sice dovoloval existenci vyznání, nikoli však jeho samostatné organizování. Zásadní změnu přineslo až vydání Rudolfova majestátu v roce 1609, zaručujícího náboženskou svobodu. Tento významný dokument vrátil do rukou nekatolických stavů kališnickou konzistoř, kterou měli, společně s pražskou univerzitou, nadále obsazovat pouze stavové nezávisle na králi. Z dalšího nařízení stavovské obce byla konzistoř reorganizována ve společný správní orgán novoutrakvistické církve a jednoty bratrské. Novoutrakvisté zde byli zastoupeni administrátorem a pěti kněžími, jednota bratrská seniorem a dvěma kněžími. Zbývající tři členové konzistoře vycházeli z řad univerzitních profesorů. Ve vedení konzistoře postupovali administrátor a senior společně, ale ve věroučných záležitostech byla každá ze zastoupených církví podřízena vlastnímu představiteli. Zde se jednalo hlavně o ordinaci kněží, kdy se obě církve rozešly s obecnou církví a zároveň opustily oficiální zásadu apoštolské posloupnosti. V praxi to znamenalo, že po získání potřebného vzdělání na pražské nebo některé luteránské univerzitě v Německu, byli jednotliví kněží ordinováni vedoucími představiteli konzistoře a zároveň je konzistoř rozmísťovala do farních obvodů svého vyznání. Vrcholný orgán novoutrakvistické církve se také staral o zřízení pravidelné sítě far, děkanátů a arciděkanátů. Dále dohlížel na jejich fungování a rozhodoval případné soudní spory. Závažnější záležitosti však konzistoř přenechávala k posouzení defenzorům. Tento sbor, jehož hlavním úkolem bylo dbát na dodržování náboženských svobod a ochraňovat konzistoř i univerzitu, byl obnoven jako čtyřiaadvacetičlenné kolegium po osmi zástupcích z každého stavu. Jeho složení bylo opět

¹⁹ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 188 – 189.

výhradně závislé na stavech. Panovník do personálního obsazení sboru nemohl zasahovat a zvolené defensory ani nepotvrzoval. Defenzoři, kteří také disponovali právem svolávat sjezd strany podobojí, využili tuto pravomoc jen jednou v roce 1618.²⁰

Majestátem rovněž legalizovaná jednota bratrská si již od počátku své existence budovala promyšlenou a dobře fungující organizační a správní strukturu. Základní jednotkou jednoty byla obec, přičemž všechny obce byly zastoupeny vlastním knězem v nejvyšším shromáždění, obecné synodě. Tento sbor volil ze svého středu seniora, neboli biskupa jednoty. Počínaje rokem 1500 byli voleni senioři čtyři. Každý z nich spravoval určitý územní obvod, v němž vykonával všechny biskupské funkce. Koncem 15. století byl synodou volen i zvláštní soudce jednoty. Tato praxe přestala fungovat opět v roce 1500, kdy byl nadále sudím vždy nejstarší senior. Pro běžnou správní agendu volila synoda pomocný orgán seniorů, tzv. úzkou radu, která od jednotlivých obcí převzala ustanovování kněží. Úzká rada měla 14 členů a po roce 1567 se nazývala staršími jednoty.²¹

²⁰ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 189.

²¹ TAMTÉŽ: s. 189 – 190.

2. 4 Církevní správa po porážce stavovského povstání

Porážka vojsk nekatolických stavů na Bílé hoře v listopadu 1620 znamenala zásadní zvrat v dosavadním vývoji domácích náboženských poměrů, a tím i církevní správy. Již v roce 1621 byla zrušena novoutravvistická konzistoř a počínaje tímto rokem začal nucený odchod evangelických kněží ze země. Obnovené zřízení zemské pak výslovně zrušilo Rudolfův majestát a jediným povoleným státním náboženstvím se stalo katolictví. Odpadnutí od katolické víry se přitom považovalo za zločin proti státu. V průběhu této násilné a diktované rekatolizace se ze strany panovníka uplatňovalo základní strategické hledisko, které spočívalo v absolutním podřízení katolické církve státnímu dohledu. Nejprve v roce 1624 odebral Ferdinand II. církevnímu soudnictví kompetenci rozhodovat ve sporech o duchovenské statky. Ve stejné politice pokračoval i jeho nástupce Ferdinand III., který k duchovenským statkům připojil vynětí soudních sporů ohledně desátek a patronátního práva. Rodící se absolutistický stát, kromě dogmatické stránky, zasahoval i do dalších vnitřních záležitostí katolické církve. Díky tomuto účelovému vměšování získal panovník důležité právo jmenování všech biskupů. Čestnou výjimku tvořila olomoucká diecéze, kde díky nepřerušené existenci biskupství zůstala zachována volba kapitulou. Mezi další omezující zásahy státní moci do samostatného rozhodování církve patřilo nařízení, že každý příkaz biskupa diecéznímu kléru musel být napřed projednán s místodržitelstvím. Podobné kontrolní opatření se vztahovalo na samotné schůzky kněžstva, jejichž vlastní průběh se rovněž neobešel bez předchozího povolení. Také veškeré instrukce od papeže směly být v zemi publikovány jen se svolením panovníka.²²

Úspěšně završená rekatolizace závisela také na důkladné obnově organizační struktury katolické církevní správy, která v předchozím období utrpěla vážné trhliny. Prvním hmatatelným výsledkem těchto snah bylo založení nového biskupství v Litoměřicích v roce 1655 a v Hradci Králové v roce 1664. Současně probíhaly pokusy o obnovu nižších správních jednotek. Za episkopátu Arnošta Harracha (1624 – 1667) došlo k vytvoření organizace vikariátů, přičemž staré instituce děkanátů a arcijáhenství se svého znovuzřízení už nedočkaly. Titul děkana zůstal zachován jen jako čestná funkce, protože veškeré pravomoci i územní členění děkanátů převzaly vikariáty. Vikáři byli zástupci biskupa v určité oblasti a

²² JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 190.

zároveň vykonavateli jeho instrukcí. Nepředstavovali však již zástupce kléru jako původně děkani.²³

Zásadní problém akutního nedostatku kněžstva, který trval po celé 17. století, byl od roku 1650 řešen příchodem několika řádů. Mimořádného významu nabyly v tomto období zejména školské řády, tj. jezuitský a piaristický, zakládající četné katolické koleje, gymnázia a nižší školy. Pro svou specializační misijní činnost mezi nekatolíky byli pro panovnickovy potřeby rovněž důležití kapucíni. Mezi politicky vlivné řády patřily ty, jež měly v Čechách nebo na Moravě zastoupení v podobě vlastního řádového centra. Zde se jednalo o křížovníky s červenou hvězdou a johanity, jejichž sídla se nacházela v Praze. Střediskem řádu německých rytířů byl od roku 1621 severomoravský Bruntál. Do dalších příchozích řádů vedlejšího významu patřili Barnabiti, Milosrdní bratři a Voršilky. Tato doba dala vzniknout kolem 200 klášterů.²⁴

Příchozí řády vytvořily poměrně mocné a uzavřené celky, které se jednak vymykaly místní církevní správě a díky své mezinárodní organizaci unikaly také účinnému státnímu dohledu. Panovníkovi tedy nezbylo nic jiného, než zaměřit omezující církevní opatření i na jednotlivé kláštery. Za vlády Marie Terezie byly v 70. letech 18. století veškeré klášterní statky postaveny pod neustálý státní dozor. Rovněž bylo rapidně omezeno zakládání nových klášterů a přijímání dalších členů do již existujících. Uvedená opatření provádělo církevní oddělení při česko-rakouské kanceláři. K jeho dalším příkazům patřilo omezení pravomoci církve v manželském právu, zrušení inkvizice, podrobení všech církevních spisů státní cenzuře a povinnost vést veškerý písemný styk domácího duchovenstva s římskou kurií jen prostřednictvím státního zástupce. V roce 1870 bylo církevní oddělení přetvořeno na dvorskou duchovní komisi při české kanceláři. Tato komise měla pokračovat v nastolených reformách uvnitř duchovní správy. Zároveň vydávala přímé instrukce biskupům, kteří je předávali dále vikářům a ti farářům. Za osvícence Josefa II., počínaje rokem 1781, začala rozsáhlá vlna rušení vybraných klášterů. Týkalo se to hlavně těch řádů, které se nevěnovaly obecně prospěšným činnostem jako péči o nemocné, školství nebo vědě. Do konce Josefovi vlády v roce 1790 přestalo v Čechách existovat 74 a na Moravě 49 klášterů. Z nabytého jmění nechal panovník zřídit náboženský fond, který byl použit k vybudování nových kněžských učilišť a k dalším církevně správním reformám. Na jejich základě došlo v roce 1783 k uzavření všech řádových a biskupských seminářů a namísto nich byly na půdě pražské a olomoucké univerzity zřízeny generální semináře, které již nepodléhaly pod pravomoc

²³ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 191.

²⁴ TAMTÉŽ: s. 192.

biskupů, ale vedli je státem jmenovaní rektoři. Fungování generálních seminářů trvalo pouze do roku 1790, kdy byly opět změněny v biskupské.²⁵

Krátkodobá činnost generálních seminářů nicméně souvisela s novou organizací farností, kterou nařídila císařská instrukce v roce 1782. Její hlavní zásada se řídila počtem obyvatelstva, kdy v každé osadě, která měla alespoň 700 usedlých obyvatel a byla vzdálena od nejbližšího farního kostela hodinu pěšky, měla být zřízena nová farnost nebo alespoň lokálie, což byl menší kostel s farními právy, přičemž i nadále zůstával v podřízeném postavení vůči většímu farnímu kostelu. Při této reorganizaci přibylo k původním farnostem v Čechách asi 250 a na Moravě 300 farností nových. Jejich vznik byl hrazen z výše uvedeného náboženského fondu. Faráři, které po složení předepsaných zkoušek ustanovoval biskup, podléhali nadále vikářům, a protože získali některé státní funkce, tak i nově krajským úřadům. Do této kategorie nových státních pravomocí farářů patřilo vedení matrik a publikování úředních nařízení a vyhlášek. Do probíhající reorganizace farností spadala i postupná úprava hranic dosavadních diecézí a také založení nového biskupství v Českých Budějovicích v roce 1784. Pro úplnost informací je důležité dodat, že již v roce 1777 došlo k povýšení olomouckého biskupství na arcibiskupství a současně bylo zřízeno biskupství v Brně.²⁶

Bezesporu nejdůležitějším bodem josefinských reforem bylo vydání Tolerančního patentu v roce 1781, který povoloval další tři křesťanské konfese: augsburskou, helvetskou a řeckopравoslavnou. Jejich příslušníkům zaručoval občanskou rovnoprávnost, přičemž tento dokument i nadále zakazoval jednotu bratrskou a českou konfesi. Ačkoli se tedy vybraná evangelická vyznání dočkala své legalizace, v žádném případě nebyla zrovnoprávněna s katolickou vírou, jakožto oficiální státní konfesi. Přesto dostala právo konání soukromých, neveřejných bohoslužeb a tvorby náboženských obcí za předpokladu, že se v některém regionu přihlásí k evangelickému vyznání alespoň sto rodin. Pokud tedy protestantská obec nakonec vznikla, mohla vydržovat školy a stavět kostely, které ale nesměly klasický kostel po vizuální stránce vůbec připomínat a oficiálně se nazývaly modlitebnami. Do roku 1787 se k augsburskému a helvetskému vyznání přihlásilo přibližně 78000 obyvatel. Počáteční absence domácího nekatolického kněžstva se řešila příchodem kněží augsburského vyznání ze Slezska a německých zemí. Kněžstvo helvetské konfese pro změnu dodávaly Uhry. Nová dospívající generace evangelických kněží v Čechách a na Moravě musela nadále studovat

²⁵ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 192.

²⁶ TAMTÉŽ: s. 193.

v cizině. Tento handicap skončil v roce 1821, kdy byl ve Vídni založen ústav pro výchovu evangelických kněží, který se v roce 1850 přeměnil v teologickou fakultu.²⁷

Správní agendu augsburské a helvetské církve řídily dvě centrální konzistoře ve Vídni, na jejichž činnost dohlíželo společné katolické prezidium. Členové obou konzistoří byli jmenováni státem. Superintendanty, neboli zástupce evangelických církví v Čechách a na Moravě, rovněž vybíral panovník. Správní obvody superintendantů se dále členily na senioráty. Seniory jmenovalo zemské gubernium na návrh konzistoře příslušného vyznání. Pastora si evangelické obce mohly kupodivu vybírat sami pod podmínkou, že si ho také zaplatily. Předem však musel být schválen konzistoří jménem krále. Matriky evangelických farností nadále vedli katoličtí faráři a pastorům byly svěřeny pouze soukromé matriky pro vnitřní potřebu jednotlivých obcí. Do úředního vedení matrik mohli zasahovat až od roku 1829.²⁸

Toleranční patent uvolnil také omezení židovského obyvatelstva, a to nejen z občanského hlediska, kdy byl židům umožněn přístup ke všem doposavad zakazovaným řemeslům, úřadům a studiím, ale i po náboženské stránce. V roce 1784 vzniklo v Praze správní centrum židovských obcí. Tento orgán řídila pětičlenná duchovní rada v čele s pražským vrchním rabínem. Při pražské synagoze rovněž vznikla židovská náboženská škola. Do veřejného života židovských obcí byla zavedena jako úřední řeč němčina a samotní židé byli povinni přijmout německá občanství.²⁹

²⁷ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 194.

²⁸ TAMTÉŽ: s. 194.

²⁹ TAMTÉŽ: s. 194.

2. 5 Církevní správa na konci feudálního období

Ukončení feudálního období v roce 1848 vyvolalo zásadní změny také v oblasti církevní správy, která se začala jistým způsobem dočasně emancipovat. Nejprve oktrojovaná ústava z března 1849 zaručila katolické církvi a rovněž ostatním státům tolerovaným konfesím právo samostatného spravování vlastních záležitostí. Následující císařské patenty z roku 1850 se týkaly pouze katolické církve, přičemž jejich obsah potvrdil nově nastolený kurz, kdy katolíci začali úzce spolupracovat s bachovským neoabsolutismem. Toto pragmatické spojenectví mělo jednak upevnit habsburskou státní moc a zároveň přineslo značná privilegia samotné církvi. Předně bylo zrušeno placetum regium, podle něhož mohla být papežská nařízení publikována a prováděna jen s panovníkovým svolením. Dále byla katolická církev zbavena veškerého státního dohledu a ve vlastní správní činnosti byly všechny pravomoci vráceny biskupům. Církev také získala rozhodující vliv na školství a rodinné právo, a to i v případech, kdy se jednalo o nekatolíky. Dříve odebraná jurisdikce nad klérem byla rovněž vrácena biskupům. Všechny tyto body obsahoval v roce 1855 uzavřený konkordát mezi Apoštolskou stolicí a habsburskou monarchií. Při jejich prosazování sehrál nejdůležitější roli vychovatel Františka Josefa I. a pozdější vídeňský arcibiskup J. O. Rauschner. Stoupající mocenské ambice katolické církve ovšem netrvaly příliš dlouho. Jejich definitivní konec nastal v roce 1861, kdy v monarchii padl absolutistický režim. Zákon z roku 1868 odebral církvi veškerý dozor nad školstvím a zároveň připravil podmínky pro etablování ryze státního školství. Další zákon vydaný ve stejném roce odebral církvi pravomoc ohledně manželského kanonického práva a opět jej nahradil státním. Květnové zákony z roku 1874 pak upravily vnější správní poměry katolické církve natolik, že se ve své podstatě dostala do servilního postavení na státní moci a její správní strukturu.³⁰

Dlouhá léta potlačovaný odpor, kterým široká evangelická veřejnost vyjadřovala svou nespokojenost nad účelovým propojením katolické církve a habsburského státu, se v plné míře projevil hned v roce 1918, kdy došlo ke vzniku celé řady nových protestantských církví. Mezi prvními figurovala česko-bratrská církev evangelická, která se vytvořila vzájemným spojením obcí augsburského a helvetského vyznání. Od roku 1920 se rovněž konstituovala Československá církev, jenž v roce 1971 přijala název Československá církev husitská.

³⁰ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 195.

Postupně se v meziválečném Československu etablovalo mnoho dalších nekatolických církví.³¹

Československá republika navázala diplomatické vztahy s Vatikánem v roce 1920. Převzala přitom dědictví rakouských květnových zákonů, kdy nadále ponechala katolickou církev v podřízeném postavení vůči státu. Tento stav vyvolal v letech 1925 – 1926 krizi mezi státem a církví. Zájmový střet vyřešil v roce 1928 *modus vivendi*, který jmenování domácích biskupů předal do kompetence Svaté stolice. Vládě republiky však ponechal výhradní právo biskupského kandidáta z vážných politických důvodů odmítnout. Dále *modus vivendi* potvrdil úpravu hranic jednotlivých diecézí v souladu se státními hranicemi první republiky. Veškeré církve pak spadaly do kompetence ministerstva školství a národní osvěty.³²

Stanovené územní členění diecézí dostalo vážné trhliny při celkové ztrátě pohraničních oblastí a následném zřízení protektorátu na sklonku 30. let 20. století. Pro odtržená území v počtu šesti až 21 vikariátů byly jednotlivými biskupstvími na podzim roku 1938 zřízeny biskupské nebo arcibiskupské komisariáty, které se v březnu 1939 změnily na generální vikariáty. Jejich sídla se nacházela v Ostrově nad Ohří (Praha), Trutnově (Hradec Králové), Vyšším Brodě (České Budějovice), Branícih (Olomouc) a v Mikulově (Brno). Správu vikariátů v českobudějovické diecézi však v letech 1939 – 1942 postupně převzaly sousední německé diecéze Řezno, Pasov, Linec a St. Pölten. Činnost všech generálních vikariátů v sudetských oblastech skončila do konce roku 1945.³³

Po komunistickém vládním převratu v roce 1948 přišly na řadu rozsáhlé proticírkevní represe. Při Ústředním akčním výboru Národní fronty byla pod předsednictvím ministra spravedlnosti zřízena náboženská komise, jejímž hlavním cílem bylo získat plnou kontrolu nad veškerými fungujícími církvemi a současně oddělit katolickou církev o Říma. Hned v červnu 1949 došlo k první vlně zatýkání v řadách kléru a v říjnu téhož roku vstoupily v platnost nové církevní zákony, které uzákonily státní dozor nad církvemi. V roce 1950 byly přerušeny veškeré diplomatické styky s Vatikánem a o měsíc později začaly inscenované soudní procesy s představiteli řádů, které ve svých ve svých důsledcích postihovaly zejména katolickou církev. Rovněž se pozastavila činnost všech klášterů a řeckokatolická církev byla násilně sloučena s pravoslavnou. Všechna bohoslovecká učiliště zanikla a následně se vytvořila jediná, státem garantovaná, Cyrilometodějská fakulta v Praze se sídlem v Litoměřicích. Po celou dobu vlády totalitního režimu zůstaly domácí biskupské stolce

³¹ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 195 – 196.

³² TAMTÉŽ: s. 196.

³³ TAMTÉŽ: s. 196 – 197.

prakticky neobsazené. Faráři všech povolených církví i jejich vyšší představitelé byly podřízeni církevním tajemníkům při okresních a krajských národních výborech a v konečné instanci ministerstvu kultury a církevnímu oddělení ústředního výboru KSČ.³⁴

Celkové uvolnění poměrů nastalo až v roce 1990, kdy Federální shromáždění zrušilo státní dozor nad církvemi. S touto změnou souvisela i obnova činnosti všech církví, které se zaregistrovaly na ministerstvu kultury. Při univerzitách se opět vytvořily teologické fakulty a některé kláštery získaly nazpět svůj nemovitý majetek. V roce 1990 navázalo Československo opětovné diplomatické styky s Vatikánem. K úplnému obsazení doposavad prázdných diecézních stolců došlo rovněž počátkem 90. let. V roce 1993 vzniklo plzeňské biskupství, které získalo územní část farností českobudějovické diecéze a pražského arcibiskupství. O tři roky později bylo zřízeno ostravsko-opavské biskupství se sídlem v metropoli Slezska.³⁵

³⁴ JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z. – DOBEŠ, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 197.

³⁵ TAMTÉŽ: s. 197 – 198.

3. Mlékosrby v rámci chlumeckého panství

3. 1 Počátky obce Mlékosrb – Pernštejnové

Mlékosrby se nacházejí přibližně 25 km od Hradce Králové směrem na západ. Vesnice leží v malebné krajině s poměrně příznivým celoročním klimatem v nadmořské výšce 230 m. Pokud pomineme prehistorické období, tak počátky zdejšího osídlení spadají do 14. století a souvisejí s existencí místní tvrze, která stála na vyvýšeném pahrbku chráněném náspem a příkopem mezi třemi rybníky, z nichž se do současnosti ani jeden nedochoval.³⁶ Pod tvrzí se rozprostíral hustý lužní prales, ve kterém se spoustou slepých ramen meandrovala řeka Cidlina. Jako první majitel zdejší tvrze se v letech 1375 - 1383 připomíná Jan Šesták z Přestavlk, který byl zároveň patronem kostela v osadě Luhy.³⁷ Zaniklá obec Luhy, o níž je poslední písemná zmínka z roku 1571, se nacházela jihozápadním směrem od dnešních Mlékosrb. Tamní nepříznivé životní podmínky, způsobené častým rozléváním řeky Cidliny a z toho plynoucím velkým množstvím obtížného hmyzu, donutily obyvatele Luhů k přesunu na nedaleké návrší, kde stojí Mlékosrby dodnes.³⁸

V letech 1495 – 1496 držel Mlékosrby Jan Bořek z Poličan a v této době zdejší tvrz pravděpodobně zanikla. Ještě dnes lze na svažité zahradě domu čp. 38 v severozápadní části obce rozeznat patrné stopy tvrziště s 2 metry vysokým okrouhlým valem. V roce 1528 prodal Václav Bořek z Dohalic, hejtman hradeckého kraje, vesnice Mlékosrby, Lukovou a Zadražany Vojtěchovi z Pernštejna, který tyto statky připojil k chlumeckému panství.³⁹

Pernštejnové byli starý panský rod, pocházející původně z jihozápadní Moravy. Patřili k předním rodinám českého království. Mezi nejvýznamnější a nejúspěšnější členy rodu patřil Vilém z Pernštejna (1438 – 1521), který získal v roce 1490 od krále Vladislava Jagellonského celoživotně úřad nejvyššího hofmistra, čímž se stal druhým nejvýše postaveným zemským úředníkem v Českém království. Jeho důležité politické pozici odpovídalo i výborné finanční zajištění, díky němuž uskutečnil mohutnou majetkovou expanzi. Ta proběhla v rozmezí posledních třiceti let Vilémova života a jejím základem se stalo postupné vyplácení

³⁶ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého, svazek V*. Praha. 1995. ISBN 80-85794-50-0. s. 301.

³⁷ TAMTÉŽ: s. 301.

³⁸ KUČA, Karel. *Chlumecko a Novobydžovsko. Historie a architektonické památky Pociidliní I*. Hradec Králové. 1995. ISBN 80-901906-0-X. s. 187.

³⁹ SEDLÁČEK, A. *Hrady, zámky a tvrze*. s. 301.

zastaveného komorního majetku. Především pak v Čechách vytvořil velký územní komplex, zasahující z Polabí do Orlických hor, kam patřila panství Kunětická hora (získaná v roce 1490), Pardubice, Sezemice, Jezbořice (1491), Litice, Potštejn, Rychmburk, Častolovice (1495), Rychnov nad Kněžnou (1497), Brandýs nad Orlicí (1506), Lanškroun, Lanšperk, Holice, Dašice (1507), Nový Bydžov (1516) a Přelouč (1518). Na Moravě rozšířil Vilém z Pernštejna svůj majetek o panství Prostějov, Plumlov a Pernštejn. V tomto případě se jednalo o statky zděděné po bratru Vratislavovi, který zemřel v roce 1496. V markrabství později ještě zakoupil Tovačov s Kojetínem.⁴⁰ Vilémově roztažnosti se neubránily ani jižní Čechy, kde v roce 1490 získal výplatní právo na zastavené komorní panství Hluboká.⁴¹ V roce 1507 rozdělil Vilém z Pernštejna celé imperiální panství svým dvěma synům. Již zmiňovaný Vojtěch obdržel statky v Čechách, kdežto starší Jan získal moravská panství.⁴²

Vojtěch z Pernštejna (1490 – 1534), který se narodil v moravském Krumlově, zastával po otci úřad nejvyššího hofmistra⁴³ v království a po nešťastné smrti českého krále Ludvíka Jagellonského u Moháče v roce 1526 byl jedním z kandidátů na uprázdněný trůn. Jistá dávka soudnosti a především neblahá předtucha politického fiaska ho od tohoto záměru včas odradila. Co se týče oblasti spravování a budování rodového majetku, počínal si Vojtěch z Pernštejna stejně expanzivně jako jeho předchůdce otec Vilém. Polabskou dominií v roce 1531 rozšířil o zastavené panství Kolín, přičemž již od roku 1527 začal budovat nové jádro rodových statků na severu východních Čech s centrem v Novém Městě nad Metují a v Náchodě. Touto podnikatelskou obratností se Vojtěch z Pernštejna zařadil mezi nejbohatší magnáty v zemi s odhadovanou výší majetku v samotných Čechách na čtvrt milionu kop českých grošů, což tehdy činilo trojnásobek společného jmění jihočeských Rožmberků.⁴⁴

Správce rodinného dědictví na Moravě Jan z Pernštejna (1487 – 1548), který snad vyrůstal v Pardubicích, obdržel přízvisko Bohatý a podobně jako jiní členové rodu zastával i on významné státní funkce nejvyššího komorníka zemského soudu v Brně či nejvyššího moravského hejtmana. Tento mocný Pernštejn dokázal už tak nesmírně veliký majetek rodu zprvu ještě rozšířit. Největší obchodní transakci svého života realizoval ve 20. letech 16. století s pány z Boskovic, když směnil Jemnici a Vranov za Třebíč a následně Vranov za Velké Meziříčí. Z dalších velkých přírůstků je potřeba mínit Hrušovany (1524), Osovou

⁴⁰ VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha. 1999. ISBN 80-86182-24-X. s. 100.

⁴¹ TAMTÉŽ: s. 143.

⁴² HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty*. Praha. 1999. ISBN 80-85770-79-2. s. 419 – 420.

⁴³ V roce 1523 provedl král Ludvík Jagellonský personální změny v zemské vládě v Čechách, jejichž důsledkem Vojtěch z Pernštejna o úřad nejvyššího hofmistra přišel. Svůj politický vliv a královu přízeň si však nadále udržel. Více o tom: VOREL. s. 144 – 145.

⁴⁴ TAMTÉŽ: s. 146 – 147.

(1529), Rožnov, Valašské Meziříčí, Vsetín (1534) a Paskov (1539). V roce 1528, po smrti těšínského knížete Kazimíra ze slezské větve rodu Piastovců, se stal Jan z Pernštejna zákonným poručníkem Kazimírova nedospělého vnuka Václava a rovněž správcem rozlehlého těšínského knížectví a k němu náležejících statků. Z tohoto neúplného souhrnného přehledu jasně vyplývá, že objem pozemkového vlastnictví Jana z Pernštejna do sklonku 30. let 16. století neustále narůstal. Když pak v roce 1534 zdědil české statky svého zemřelého bratra Vojtěcha, stal se bezkonkurenčně nejbohatším pozemkovým feudálem Českého království.⁴⁵ Se jmény významných šlechtických magnátů Vojtěcha a Jana z Pernštejna se pojí spravování chlumeckého panství, do kterého spadaly také Mlékosrby.

Chlumeck nad Cidlinou patřil Pernštejnům od roku 1521, kdy jim jej prodal Vilém Kostka z Postupic za 20 000 kop českých grošů. Rod Pernštejnů, který trvale sídlil v nedalekých Pardubicích, tak dočasně vytvořil v 1. polovině 16. století v povodí Cidliny další rozsáhlou državu. V zásadě zde došlo k praktickému územnímu propojení východočeských statků mezi Pardubicemi, Kunětickou horou a panstvím Nový Bydžov. Právě celistvost územního majetku byla pro Pernštejny zvláště důležitá, protože snadněji umožňovala rozvoj podnikatelské činnosti v oblasti rybníčního hospodářství. Největší vodní díla rozsáhlé východočeské rybníční soustavy pánů z Pardubic vznikala již za správy Viléma z Pernštejna.⁴⁶ Po získání chlumeckého panství pozvedli tento velice lukrativní způsob novověkého podnikání také zde. V té době vznikly Velký Kosický a Písecký rybník, které se rozprostíraly mezi obcemi Písek, Velké Kosice a Mlékosrby.⁴⁷

Vojtěch z Pernštejna v následujících letech chlumeckou državu nadále zvětšoval a samotné měšťany obdarovával různými svobodami a privilegii. Ve výsledné podobě spadalo pod jeho vliv přes pět desítek obcí a města Chlumeck nad Cidlinou a Žíželice. Jak už bylo dříve uvedeno, po smrti Vojtěcha z Pernštejna zdědil východočeský majetek jeho bratr Jan. Také on pokračoval v expanzivní hospodářské politice svého předchůdce a 7. června 1535 udělil Chlumeckým významné odúmrtní právo, na jehož základě mohli svobodně rozhodovat o svém majetku. Chlumecké panství přesto nepředstavovalo pro Jana z Pernštejna stěžejní význam, a proto je v roce 1547 společně s bydžovským panstvím, které rod vlastnil od roku 1516, postoupil císaři Ferdinandu I. v odhadní ceně 40 864 kop českých grošů. Za to dostal rozsáhlé statky konfiskované měšťům Hradci Králové, Chrudimi, Jaroměři a Dvoru Králové nad Labem pro jejich aktivní účast v protihabsburském odboji v témže roce. Konkrétně se

⁴⁵ VOREL, P. *Páni z Pernštejna*. s. 156 – 157.

⁴⁶ TAMTÉŽ: s. 144.

⁴⁷ KUČA, K. *Chlumecko a Novobydžovsko*. s. 144.

jednalo o 95 vesnic, které začal okamžitě rozprodávat.⁴⁸ Jan z Pernštejna, významný šlechtic politik a někdejší majitel Mlékosrb, zemřel v roce 1548.⁴⁹

V roce 1547 se tedy nemovité statky vlastněné panovníkem a spravované úředníky královské komory rozšířily o chlumecké panství. Správní centrum bylo nadále soustředěno v Chlumu nad Cidlinou, což přispělo k všestrannému rozvoji života nejen ve městě, ale i v okolí. Listinou z roku 1556 potvrdil český panovník Ferdinand I. Habsburský Chlumeckým doposud udělená privilegia a navíc jim povolil jeden výroční trh na den sv. Mikuláše. Stejným způsobem postupoval i jeho nástupce Maxmilián II. Habsburský a to listinou z roku 1567. K významným hospodářským výsadám přibýlo v roce 1589 Rudolfem II. udělené právo na vaření piva a jeho prodej v devíti postavených krčmách v okolních vsích.⁵⁰

Z výše psaného jasně vyplývá, že český panovník měl enormní zájem o pokud možno vysoké výnosy komorních panství, jejichž důchody od června roku 1564 tvořily část apanáže arcivévody Ferdinanda⁵¹ a od července toho roku byly určeny k vydržování císařových synů vyslaných na výchovu k příbuzným do Španělska.⁵² Ostatně Habsburkové potřebovali peníze stále, neboť byli v trvalé finanční tísní, na které se nejvíce podepisovala dlouhá a vyčerpávající válka s Turky. Proto česká komora neustále hledala možnosti, jak zvýšit výnos panství. Z této potřeby podporovala rozvoj městské řemeslné výroby a obchodu, z čehož plynul nemalý přímý zisk.

Nejvýznamnější oblastí hospodaření královské komory ve vlastní režii zůstávalo nadále rybníční hospodářství. Rybníční soustava, budovaná již za Pernštejnů, byla v druhé polovině 16. století dále rozšiřována a zkvalitňována, přičemž docházelo k zabírání poddanské půdy a jejímu opětovnému nahrazování jinými pozemky. V roce 1565 vynášely rybníky celého panství v průměru 2000 kop českých grošů,⁵³ jelikož udržovací náklady byly poměrně nízké, což platí i o nákladech na pracovní síly. Největším odbytištěm místních ryb, zejména chlumeckých kaprů a štik, byla Kutná Hora a pochopitelně Praha. Mezi další prosperující výrobní odvětví regionu lze zařadit pivovarnictví, vinařství a rovněž rentabilní mlynářství.⁵⁴

⁴⁸ FRANCEK, Jindřich – HARTMAN, Josef. *Chlumeck nad Cidlinou*. Hradec Králové. 1985. s. 30.

⁴⁹ Celý rod vymřel v roce 1631 osobou Vratislava Eusebia z Pernštejna.

⁵⁰ FRANCEK, J. – HARTMAN, J. *Chlumeck nad Cidlinou*. s. 35.

⁵¹ Ferdinand Tyrolský (1529- 1595), druhorozený syn Ferdinanda I. V letech 1548 – 1567 působil jako místodržící v Čechách.

⁵² Synové Maxmiliána II. Arnošt a budoucí císař Rudolf (II.).

⁵³ KUČA, K. *Chlumecko a Novobydžovsko*. s. 169.

⁵⁴ FRANCEK, J. – HARTMAN, J. *Chlumeck nad Cidlinou*. s. 36 – 37.

3. 2. Mlékosrby a pozemkové katastry

Berní rula vznikla v letech 1653 – 1656 z potřeby nové evidence poddanské půdy po skončení třicetileté války. Jednalo se o první soupis rustikálního majetku, který měl přesněji evidovat a fixovat změny, k nimž ve válce a po ní došlo, a stanovit přesný počet berních jednotek.⁵⁵

V době sepsání berní ruly spravoval chlumecké panství Jan Oktavián Kinský. Do jeho dominia patřila 2 městečka, Chlumeck nad Cidlinou a Žíželice, 5 farních kostelů a 47 vesnic. Mezi ně náležely rovněž Mlékosrby, které nebyly ničivými důsledky třicetileté války nikterak vážně postiženy. Bylo zde 10 trvale usazených a hospodařících sedláků,⁵⁶ přičemž pouze jedno místo zůstávalo neobsazené. Ve vesnici dále žilo 7 chalupníků. Sociální vrstvu domkařů berní rula neregistruje v Mlékosrbech vůbec.⁵⁷

Tereziánský katastr, jehož definitivní znění pochází z roku 1757, nabízí o vesnici rovněž zajímavé údaje. V polovině 18. století fungovalo v Mlékosrbech celkem 16 hospodářů. Podle plošné výměry pozemků, na kterých pracovali, je lze rozdělit do několika skupin. Hospodáři s výměrou do 1 strychu⁵⁸ a s výměrou 1,1 až 5 strychů nebyli ve vesnici žádní, s výměrou 5,1 až 15 strychů bylo šest, s výměrou 15,1 až 30 strychů byli dva, s výměrou 30,1 až 60 strychů bylo pět a na výměře přes 60 strychů pracovali tři hospodáři.

Celková výměra všech polností v katastru obce činila 625,1 strychů. Výměra obecních polností, které ležely ladem, byla 69 strychů a luk 192 strychů. Pastviny se v katastru obce nenacházely žádné.

Sociální rozvrstvení vesnice v této době pomůže podhalit výčet dalších řemeslnických profesí. Zde se jednalo o 1 koláře, 1 kováře, 1 krejčího, 1 mlynáře na panském mlýně, 1 obecního pastýře, 1 tovaryše a 13 poddruhů.⁵⁹

Podle údajů Josefského katastru, sestaveného v letech 1785 – 1789, měla obec Mlékosrby tzv. pět položení, tedy pět vymezených částí celkové katastrální výměry. První

⁵⁵ KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademekum pomocných věd historických*. Jinočany. 2002. ISBN 80-7319-004-4. s. 254.

⁵⁶ Berní rula ještě nerozlišovala sociální diferenciaci poddaných, a proto je zde použito termínů z pozdějšího stabilního katastru.

⁵⁷ Berní rula 2 – popis Čech k roku 1654, s. 551.

⁵⁸ Strych - z něm., česky korec - původně představoval dutou míru, tzv. násevek (množství setého zrna), kterou se určovala velikost lánu (1 strych = 93,5 l). Vyvinul se běžně používaný poměr 1:1 násevku a plochy, tj. na jedno jitro (2836,94 m²) se vysel zpravidla jeden strych obilí. V průběhu 14. století došlo ke vzniku strychu jako jednotky velikosti polnosti (1 strych = 2877 m², 1 ha = 10000 m²). Podrobněji: *Vademekum pomocných věd historických*, s. 163 – 164.

⁵⁹ Tereziánský katastr český, svazek I rustikál, Praha 1964, s. 163.

položení představoval tzv. intervalán, což byly pozemky v zastavěné části obce. Rovněž zde byly uvedeny jména obyvatel a popisná čísla jejich domů a usedlostí. Mlékosrby měly v této době 31 popisných čísel. Zbývající čtyři položeni, která tvořila nezastavěná plocha za obvodem intervalánu, se nazývala extravilán. Většinou sem spadaly polnosti a louky. Také zde se uváděla jména vlastníků. Počínaje druhým položeni výše, se také objevují jména obyvatel okolních obcí, např. Lukové a Kosic, kteří v katastru Mlékosrb vlastnili některé pozemky.⁶⁰

Stabilní katastr sestavený v letech 1826 – 1843 byl prvním soupisem pozemkového majetku, který byl doprovázen kartografickou dokumentací.⁶¹ Zároveň rozlišoval a pojmenovával sociální skupiny obyvatelstva podle výše vlastněného majetku, a z ní plynoucí životní úrovně, na sedláky, chalupníky a domkaře. V případě poslední skupiny je u Mlékosrb použit jiný název se stejným významem, tzv. baráčník. Údaje Stabilního katastru mluví o Mlékosrbech jako o vesnici, která měla 59 popisných čísel (nárůst o 28 čp). Žilo zde 16 sedláků,⁶² 9 chalupníků a drtivá většina 30 baráčníků. Dále se zde nacházela hospoda, škola a farní úřad.⁶³

Na závěr krátký přehled demografického vývoje Mlékosrb. Ke 4. lednu 1881 měla obec 345 obyvatel. Na stejné datum připadalo 66 čp.⁶⁴ V roce 1938 zde žilo 391 obyvatel, v roce 1945 325 obyvatel a v roce 1965 291 obyvatel.⁶⁵ V současnosti jsou Mlékosrby domovem zhruba 250 lidí.

⁶⁰ Národní archiv Praha, Josefský katastr, inv. č. 1056.

⁶¹ KAŠPAR, J. – NOVÝ, R. *Vademekum pomocných věd historických*. s. 254.

⁶² Jednalo se o 2 celé, 13 polovičních a 1 čtvrtinového sedláka.

⁶³ Národní archiv Praha, Josefský katastr, inv. č. 1056.

⁶⁴ Státní okresní archiv Hradec Králové, Farní kniha obce Mlékosrb, kniha č. 2, inv. č. 42. s. 380.

⁶⁵ HORYNA, Václav. *Vlastivěda Královéhradecka*. Hradec Králové, 1968. s. 279.

3.3 Kinští na chlumeckém panství

Kinští jsou starý šlechtický rod, který se významně zapsal nejenom do historie chlumeckého regionu, ale důležité místo zaujímá i v dějinách celého českého státu. Kořeny rodokmenu Kinských (Vchynských) sahají hluboko do minulosti na počátek 13. století, do období vlády Přemysla Otakara I. Jejich předky byli vladykové hospodařící na prostých venkovských tvrzích, přičemž za domovské sídlo se považuje tvrziště ve vsi Vchynice u Lovosic, po kterém rodina převzala příjmení.⁶⁶

V podvědomí široké veřejnosti je rod Kinských znám především úpornou snahou zakotvit v panském stavu. Tohoto toužebného cíle dosáhl v roce 1596, kdy Radslav Vchynský získal od Rudolfa II. Habsburského listinu, která potvrzovala, že Vchynští jsou přímými pokračovateli starobylého rodu Tetaurů z Tetova. Cesta k tomuto povýšení nutně vedla přes několik padělaných listin, které Vchynští nechali zhotovit právě proto, aby jimi mohli prokázat identitu s Tetaury. Jedním z dalších argumentů tohoto podvodu byla vzácná podobnost erbů obou rodů. Vchynští měli ve znaku tři stříbrné vlčí zuby v červeném poli a Tetaurové rovněž, pouze s poněkud odlišným umístěním.⁶⁷ A navíc, Radslav Vchynský byl zákonným poručníkem dětí po Janu Tetaurovi z Tetova. Na sklonku 16. století se tedy Vchynští stali panským rodem, ovšem s ponižujícím dovětkem, že oni a jejich potomci do třetího pokolení budou chodit při reprezentativních příležitostech poslední a dávat přednost všem ostatním pánům. I přes tuto diskriminaci je čeští velmožové mezi sebe nepřijali. Oboustranně nepřijemný spor trval až do roku 1611, kdy byl rázně ukončen.⁶⁸

Skutečným zakladatelem rodové moci Kinských byl až synovec Radslava Kinského, Václav (1572 – 1626). Chlumecké panství získal do trvalého dědického vlastnictví v roce 1611, kdy mu jej za věrné služby udělil novopečený císař Matyáš Habsburský poté, co ho Václav aktivně podporoval v zápase s bratrem Rudolfem II. o trůn. Zde se Kinský vyznamenal především při obraně Prahy proti útoku pasovských žoldnéřů v únoru téhož roku. Ačkoli o tom složitá osobnost Rudolfa II. možná ani nevěděla, poštvál si Kinské proti sobě vlastním přičiněním, když v roce 1598 zbavil Václava funkce nejvyššího lovčího. Něco podobného se přihodilo již dříve Václavovu otci Janovi Kinskému s tím rozdílem, že se jednalo o prestižní úřad karlštejnského purkrabího. Po konečné Rudolfově abdikaci došlo na odměňování věrných. Kromě zmiňovaného Chlumce nad Cidlinou získal Václav Kinský také

⁶⁶ HALADA, J. *Lexikon české šlechty*. s. 265.

⁶⁷ VALENTA, Aleš. *Dějiny rodu Kinských*. České Budějovice, 2004. ISBN 80-86829-05-7. s. 297.

⁶⁸ TAMTÉŽ: s. 24 – 25.

kolínského panství a pro budoucnost samotného rodu byla velice významná ta skutečnost, že Matyáš Kinský potvrdil příslušnost do panského stavu bez jakékoli viditelné diskriminace. Budoucí generace chlumeckých pánů toho náležitě využily. K životní dráze Václava Kinského zbývá ještě poznamenat, že v letech 1616 až 1618 o svou chlumeckou državu dočasně přišel, aby ji poté získal zpět, tentokrát už definitivně.⁶⁹

Dalším významným členem rodu, o kterém je potřeba se zde zmínit, byl vnuk Václava Kinského, František Oldřich (1634 – 1699). Tohoto ambiciózního muže lze označit za nejvlivnějšího a politicky nejmocnějšího představitele rodu Kinských ve službách Habsburků. Své všestranné schopnosti začal projevovat hned po návratu z kavalírské cesty, kdy se jako komorník začlenil do družiny arcivévody Leopolda Habsburského, který se v roce 1657 stal českým králem. O rok později jej František Oldřich Kinský doprovázel do Frankfurtu nad Mohanem ke korunovaci na římského císaře.⁷⁰

Vláda Leopolda I. Habsburského byla poměrně dlouhá. V rámci podunajské monarchie se jednalo o pokračování integrujícího období, kdy se nejenom česká aristokracie ve velkém počtu sblížovala s císařským dvorem ve Vídni, kde se zcela nejlépe prokazovala oddanost a loajalita dynastii Habsburků. Člověk byl prostě na očích. Za této situace pokračovala kariéra Františka Oldřicha Kinského funkcí místokancléře a od roku 1667 úřadem prezidenta apelačního soudu. Poté dosáhl nejvyšší mety. Od roku 1683 byl nejvyšším kancléřem, tj. fakticky ministrem pro Země koruny České, jehož podpis nesměl chybět na žádném dokumentu, který císař adresoval jejich stavům a místodržícím. Do této nejvýznamnější úřední funkce, které mohl český šlechtic dosáhnout, byli později v rychlém sledu za sebou jmenováni další tři Kinští.⁷¹ V letech 1670 až 1750 drželi tento úřad dohromady 42 let, tedy více než polovinu, a po řadu dalších roků v něm figurovali alespoň jako kancléři či místokancléři. František Oldřich Kinský zastával funkci nejvyššího kancléře podobně jako většina jeho předchůdců i následovníků až do své smrti v roce 1699. Pobýval tedy většinu času ve Vídni, kam celá dvorská kancelář přesídlila v roce 1624.⁷² Významné uznání obdržel František Oldřich také v roce 1688, kdy byl jako první člen rodu honorován řádem Zlatého rouna, což bylo nejvyšší možné vyznamenání pro aristokrata z habsburských zemí.⁷³

⁶⁹ VALENTA, A. *Dějiny rodu Kinských*. s. 24 – 25.

⁷⁰ TAMTÉŽ: s. 65 – 66.

⁷¹ Václav Norbert Oktavián Kinský (v úřadě 1705 – 1711), František Ferdinand Kinský (1723 – 1736), Filip Josef Kinský z knížecí větve (1738- 1745). VALENTA, A. s. 298.

⁷² VALENTA, A. *Dějiny rodu Kinských*. s. 69 – 70.

⁷³ Řád Zlatého rouna, jehož oficiální název zní L'Ordre de la Toison d'Or, založil 10. ledna roku 1429 burgundský vévoda Filip III. Dobrotivý. Podrobněji: *Ottův slovník naučný XXI.*, Praha 1904, s. 1031.

Po smrti hraběte Františka Oldřicha Kinského připadlo chlumecké panství jeho mladšímu bratrovi Václavu Norbertu Oktaviánovi (1642 – 1719), který rovněž působil na předních místech státní byrokracie. Kromě úřadu prvního kancléře figuroval v letech 1688 až 1690 jako prezident apelačního soudu, po roce 1690 vykonával funkci nejvyššího zemského sudího a v roce 1696 se stal nejvyšším zemským komorníkem. Řád Zlatého rouna obdržel osm let před smrtí v roce 1711.⁷⁴

Václav Norbert Oktavián byl již natolik majetným feudálem, že postupně zakoupil další statky jako Rychmburk, Rosice, Choceň, Nový Hrad, Rataje, Sloup, Koloděje, Chroustovice a Prčice. Jeho hlavním sídlem nadále zůstával chlumecký hrad. Norbert Oktavián ve snaze zajistit spolehlivý majetkový základ budoucím generacím rodu založil rodinný fideikomis, což byl nedělitelný majetek, který se dědil podle nástupnického práva jako celek. Patřilo k němu chlumecké panství včetně vodního hradu, hřebčína, rodinného archivu, dva domy v Praze a jeden ve Vídni.⁷⁵

Se jménem Václava Norberta Oktaviána Kinského je spojena rozsáhlá stavební činnost nejen v Chlumci nad Cidlinou, ale i v okolí. Jeho zásluhou zdobí od roku 1710 jihovýchodní stranu chlumeckého náměstí mariánský sloup, který byl vztyčen na oslavu vítězství císaře Josefa I. ve válce s francouzským králem Ludvíkem XIV. Další významnou stavbou, o jejíž realizaci se Václav Norbert přičinil, byla budova Majorátu uzavírající východní část náměstí. Bezesporu nejvelkorysejším dílem místního hraběte je Loreta.⁷⁶ Objekt byl budován od roku 1717 jako kolej piaristického řádu, v jejíž škole měli kněží vyučovat. Právě bezplatné vzdělávání dětí v katolickém církevním duchu patřilo mezi hlavní poslání piaristů, jejichž řád založil v roce 1607 španělský šlechtic Josef Calaranca a jeho existenci potvrdil papež Řehoř XV. v roce 1621.⁷⁷ Stavba Lorety, jejímž autorem byl František Maxmilián Kaňka, byla několikrát přerušena a svého dokončení se dočkala až v roce 1740. Ve větší míře se zde nerozvinula ani předesílaná činnost piaristů. Do doby, kdy císař Josef II. řád zrušil, sloužil areál Lorety více jako zádušní a poutní místo. Později byla budova upravena na příbytky pro staré a nemocné.⁷⁸

Ze stavebních aktivit, které se uskutečnily mimo vlastní území města, je významná především nová vlna budování venkovských barokních kostelů na panství, počínající na začátku 18. století. Jednotlivé svatyně vznikaly ve velmi rychlém sledu. V roce 1703 došlo

⁷⁴ VALENTA, A. *Dějiny rodu Kinských*. s. 298 – 299.

⁷⁵ RICHTER, Karel. *Sága rodu Kinských*. In *Chlumecké listy* 22, 1992, č. 2, s. 10.

⁷⁶ TAMTÉŽ: s. 10.

⁷⁷ KUČA, K. *Chlumecko a Novobydžovsko*. s. 235.

⁷⁸ FRANCEK, J. – HARTMAN, J. *Chlumeck nad Cidlinou*. s. 52.

k radikální přestavbě kostela sv. Jiljí v obci Újezd, roku 1707 byl postaven nový kostel sv. Máří Magdalény v Nepolisech, roku 1709 kostel sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech, roku 1714 kostel sv. Bartoloměje v Lovčicích a roku 1718 kostel sv. Benedikta v Lučicích. V roce 1720, již za správy Františka Ferdinanda Kinského, byl přestavěn kostel sv. Jiří ve Vápně.⁷⁹

Osobnost Františka Ferdinanda Kinského (1678 – 1741) nesmí ve výčtu chlumeckých pánů rozhodně chybět, protože za jeho vlády získalo nejenom město, ale i celé okolí svůj symbol. Stejně tak se jedná o symbol barokního stavitelství v Čechách. Na začátku 18. století začalo být patrné, že starý vodní hrad i přes různé úpravy přestává vyhovovat soudobým šlechtickým požadavkům na moderní bydlení, přičemž Kinským na způsobu života už pro jejich významné postavení záleželo a potrpěli si na jeho kvalitě. To byla hlavní příčina k vybudování nového rodinného sídla na západním návrší od centra města, kde měli doposud chlumečtí měšťané své zahrady a vinice. Nový reprezentativní zámek byl postaven v letech 1721 až 1723 Františkem Maxmiliánem Kaňkou podle projektu Jana Blažeje Santiniho a stal se novou dominantou města. Stavba s neobvykle členěným půdorysem je skvělou ukázkou barokní architektury 18. století, právem označovanou za perlu českého baroka. V roce 1723 navštívil právě dokončenou rezidenci římský císař a český král Karel VI. Habsburský a od té doby nese na památku jeho královské korunovace příznačný název Karlova koruna. Nedaleko zámku byla současně postavena kaple zvěstování Pany Marie, jejímž projektantem byl rovněž Santini. Později vznikly v blízkém okolí další objekty, zejména jízdárna a stáje. Starý hrad, na kterém sídlili už pouze vrchnostenská úředníci, v roce 1747 vyhořel. V dalších letech stále chátral, až se stal zcela neobyvatelným. Jeho poslední viditelné zbytky zmizely z povrchu zemského v 70. letech minulého století.⁸⁰ Ztráta původního hradu však nikoho mrzet nemusela, neboť Chlumeck nad Cidlinou měl sídlo nové, hodné postavení nejvyššího kancléře Františka Ferdinanda Kinského.

Po Františkovi Ferdinandovi byl dalším majitelem chlumeckého panství jeho syn Leopold Kinský (1713 – 1760). Leopoldova správa rodinného fideikomisu se časově kryje s dramatickým obdobím v dějinách podunajské monarchie, kdy po smrti římského císaře a českého krále Karla VI. v roce 1740 vymřela po meči rakouská větev Habsburků a na trůn nastoupila jeho dcera Marie Terezie, provdaná za vynikajícího finančníka Františka Štěpána Lotrinského. Právoplatnost vlády Marie Terezie, stvrzená ještě za života Karla VI. mezinárodním dokumentem, tzv. Pragmatickou sankcí, byla mocenskými rivaly Habsburků okamžitě zpochybněna. Neaktivněji si v tomto směru počínal pruský král Fridrich II. Vpád

⁷⁹ KUČA, K. *Chlumecko a Novobydžovsko*. s. 280 – 281.

⁸⁰ FRANCEK, J. – HARTMAN, J. *Chlumeck nad Cidlinou*. s. 51.

pruské armády do Slezska 16. prosince roku 1740, které bylo doposavad pevnou součástí habsburské monarchie, započal války o rakouské dědictví. V mnoha ohledech pustošivé boje, táhnoucí se s několika dílčími míry až do roku 1745, ukončila definitivně až mírová smlouva podepsaná 25. prosince téhož roku v Drážďanech. Na jejím základě přišli Habsburkové s konečnou platností o podstatnou část slezského knížectví.⁸¹

Těživé důsledky vleklého válečného konfliktu pocítilo i chlumecké panství. Pruské vojenské oddíly procházely regionem poměrně často a několikrát nocovaly i v Chlumci nad Cidlinou. Vojáci se údajně chovali celkem slušně, ale muselo se jim dát, co chtěli. Kompanie pruských dragounů, která ve městě ležela v roce 1741, jen v průběhu měsíce listopadu spotřebovala 1168 liber chleba, 292 liber masa a 584 penty piva.⁸² Kromě zkonsumování zásob místních měšťanů, vyprázdnili dragouni i panské sklady. V průběhu ledna roku 1742 se v Chlumci nad Cidlinou zastavil i pruský král Fridrich II., kterého na náměstí z povinnosti přivítal Leopold Kinský a dále mu poskytnul čerstvé koně na další cestu do Hradce Králové. Podstatně příjemnější panovnická návštěva proběhla na panství v roce 1743, kdy na novém chlumeckém zámku krátce pobyla Marie Terezie s manželem. Následující rok zavítal do Chlumce bratr Františka Štěpána Lotrinského, Karel Lotrinský.⁸³

Přibližně ve stejné době proběhlo na chlumeckém panství několik rekatolizačních misí jezuitského řádu. V roce 1747 vedl tuto v pořadí již třetí kampaň neblaze proslulý ničitel evangelických knih páter Antonín Koniáš. Na jeho příkaz se na chlumeckém náměstí rozdělal tradičně velký oheň. Jak si poté Koniáš počínal je dobře patrné z dobového svědectví chlumeckého děkana Berky, který páterovo fanatické chování komentoval slovy: „...kdejakou kacířskou knihu vrhl do plamenů, spálil i velký psaný kancionál z kůru sv. Voršily, kovaný a přes 200 let starý husitský, navíc ještě žalmovou knihu a v Mlíkosrbech kancionál podobojí, starý 146 roků.“⁸⁴

Také Františka Ferdinanda Kinského (1738 – 1806) nelze v této kapitole opomenout, protože za jeho správy proběhlo na chlumeckém panství rozsáhlé nevolnické povstání. Hospodářské a sociální důsledky válek o rakouské dědictví, umocněné hladomorem na počátku 70. let 18. století, vedly ke snaze efektnějšího zajištění pracovních sil ze strany vrchnosti. Následkem toho byla zvyšována závislost nevolníků, kteří se bez svolení vrchnosti nemohli stěhovat ani uzavírat sňatky. Současně docházelo k nepřetržitému nárůstu robotních

⁸¹ KOLEKTIV. *Dějiny země Koruny české II.* Praha, 1999. ISBN 80-7185-257-0. s. 18 – 20.

⁸² České zemské míry na počátku 17. století: 1 libra = 513, 7504 g, 1 pinta = 1, 9375 l. HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademekum pomocných věd historických.* Jinočany, 2002. ISBN 80-7319-004-4. s. 172.

⁸³ RICHTER, K. Sága rodu Kinských. In *Chlumecké listy* 22, 1992, č. 3, s. 6 – 7.

⁸⁴ TAMTÉŽ: s. 8.

povinností. V roce 1775 vyvolala tato situace rozsáhlé povstání nesvobodné vrstvy obyvatelstva, jehož ohnisko se nacházelo v severovýchodních Čechách na Náchodsku.⁸⁵

Chlumecké nepokoje měly v rámci celého povstání pouze lokální charakter, přesto se neobešly bez dramatických okolností, které si vyžádaly několik lidských životů. Jedna z mnoha početných skupin vzbouřenců vedená obědovickým rychtářem Matějem Chárou dorazila 24. března do Chlumce. Po devastaci bytů vrchnostenských úředníků v budově místního pivovaru měl následovat ozbrojený útok na samotný chlumecký zámek. Avšak narychlo přivolaná vojenská posila z Týnce nad Labem toto hrozící nebezpečí včas odvrátila. Při této srážce, konané před zámeckou branou, bylo 74 nevolníků zajato a 4 usmrceni. Na konečné střetnutí s pěchotou a dragouny generála Walise, které proběhlo na hrázi Velkochlumeckého rybníka o dva dny později, doplatilo životem 8 rebelů, z nichž 5 bylo zastřeleno a 3 utonuli.⁸⁶

Chlumečtí měšťané se z pochopitelných důvodů povstání nezúčastnili, naopak sami aktivně pomáhali císařskému vojsku odrážet útoky rebelů. František Ferdinand Kinský to později ocenil pochvalným listem ze dne 28. května 1775. Podobně se zachovalo zemské gubernium, které vystavilo Chlumeckým uznání již 6. dubna téhož roku.⁸⁷

Ačkoli povstání nebylo úspěšné, jednoznačně prokázalo rostoucí krizi a neživotaschopnost nevolnického systému. Osvícenec Josef II. poté, co se vymanil z vlivu konzervativní matky Marie Terezie a nastoupil samostatnou vládu, tento přežitek 1. listopadu 1781 nezvratně zrušil.⁸⁸

Chlumecké události připomíná od roku 1938 bronzový pomník sedláka s kosou na nedalekém návrší Skalka východně od města, jehož autorem je Jakub Obrovský (1882 – 1949), výrazná osobnost novodobého malířství a sochařství.⁸⁹

Josef Leopold Kinský (1764 – 1831) převzal vládu nad chlumeckým panstvím v roce 1806. Se jménem tohoto významného muže je spojeno založení rodové hrobky Kinských při kostele sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech v roce 1818. Na otázku, proč hrabě Leopold umístil rodinné místo posledního odpočinku právě zde, se pokouší odpovědět kapitola týkající se vrchnostenské hrobky. Dopředu lze prozradit, že při výběru Mlékosrb možná rozhodovala i prozaická obliba tohoto místa a poměrně malá vzdálenost od Chlumce nad Cidlinou. Hrabě Leopold Kinský tak výrazně zvýšil prestiž Mlékosrb v rámci celého panství.

⁸⁵ RICHTER, K. Sága rodu Kinských. In *Chlumecké listy* 22, 1992, č. 4, s. 6 – 7.

⁸⁶ FRANCEK, J. – HARTMAN, J. *Chlumecké nad Cidlinou*. s. 56.

⁸⁷ TAMTÉŽ: s. 57.

⁸⁸ KOLEKTIV. *Dějiny země Koruny české II*. s. 32.

⁸⁹ POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech I*. Praha, 1977. s. 507.

Ve svém bohatém životě byl Josef Leopold především voják. Aktivně se účastnil vleklých válek s revoluční Francií, v jejichž průběhu se stal také hostitelem cara Alexandra I. z dynastie Romanovců, který při přesunu ruských vojsk Chlumeck nad Cidlinou krátce navštívil. Tato významná událost se odehrála 15. srpna roku 1813. V témže roce v bitvě u Lipska, kde Napoleon utrpěl těžkou porážku, byl Josef Leopold raněn nepřátelskou kulí do stehna. Už v roce 1805 se Josef Leopold oženil s Terezií, svobodnou Paní z Puetani, která pocházela z italské Pisy. Ta svého muže přežila o 32 roků a stejně jako on byla pochována do hrobky mlékosrbského kostela.

Leopoldův starší syn Oktavián Kinský byl výstřední aristokrat a volnomyšlenkářský bohém, jemuž činilo velké potěšení porušovat společenské a stavovské konvence. Prudká a impulsivní povaha tohoto muže zapříčinila i jeho brzký odchod z armády, kdy jako osmnáctiletý příslušník kyrysnického regimentu zbil v jedné hádce služebně staršího důstojníka. Po tomto kázeňském excesu, který již nezaručoval úspěšnou vojenskou kariéru, se vrátil na chlumecké panství.⁹⁰

Významnou kapitolu z dějin chlumeckého panství představuje v této době místní chov koní, který sice nedosahoval takové proslulosti jako císařský hřebčín v nedalekých Kladrubech nad Labem, ale v rámci šlechtických rodů byl rozhodně elitou. Kinští měli se systematickým šlechtěním koní dlouholeté zkušenosti, jelikož s ním počali již na konci 17. století. Václav Oktavián Kinský začlenil chlumecký hřebčín do dědičného fideikomisu a tím z něj učinil doslova rodinné stříbro, které vyžadovalo neustálou pozornost a péči. Svědčí o tom i zvláštní předávací protokol z roku 1740, jímž František Ferdinand Kinský svěřil hřebčín do opatrovnictví svého syna Leopolda (1713 – 1760) s podmínkou, aby se o všech 123 koní náležitě staral a nepřipouštěl krácení výdajů na provoz dvora. Ovšem určité problémy se přeci jenom dostavily. Ekonomická tíseň chlumeckého panství po vyčerpávajících válkách o rakouské dědictví způsobila částečné rozprodání plemenných hřebců, čímž začal dlouholetý úpadek chovu, který vyvrcholil přemístěním hřebčína do obory u Ženině, kde většina koní prakticky zdivočela a rozmnožovala se bez kontroly a kvalitativního výběru.⁹¹

Obrat k lepšímu přišel v roce 1832. Nový majitel panství Oktavián Kinský zavedl novou plemennou knihu a koně přemístil do nově vybudovaného panského hřebčína Ostrov. Na okolních lukách, které vznikly po vysušení Velkochlumeckého rybníka v letech 1843 – 1850, zřídil moderní závodistiště pro své anglické plnokrevníky.⁹² Chlumecko se tak před

⁹⁰ RICHTER, K. Sága rodu Kinských. In *Chlumecké listy* 23, 1993, č. 4, s. 11.

⁹¹ VALENTA, A. *Dějiny rodu Kinských*. s. 176 – 177.

⁹² RICHTER, K. Sága rodu Kinských. In *Chlumecké listy* 23, 1993, č. 4, s. 11.

polovinou 19. století stalo kolébkou dostihového sportu v Čechách a na Moravě. V roce 1846 se zde uskutečnily první dostihové závody podle anglických pravidel, přičemž ze šesti startujících dojeli pouze tři. Vítězem se stal pochopitelně hrabě Oktavián Kinský, toho času prezident spolku pro pozdvižení chovu koní a dostihů v Čechách. Překážkové závody se od 40. let 19. století konaly také v Pardubicích, ovšem až do prvního ročníku velké pardubické steeplechase v roce 1874 jen nepravidelně, neboť měly silného konkurenta v podobě chlumeckých dostihů. Mezi zakladateli a účastníky zahajovacího ročníku velké pardubické figuroval také Oktavián Kinský, který absolvoval celý závod v úctyhodných 61 letech. V takovém věku již nemohl reálně pomýšlet na dobré umístění. Nicméně v letech 1880 – 1904 zvítězila uznávaná stáj Kinských v tomto prestižním závodě sedmkrát.⁹³

Norbert Oktavián Kinský byl z dlouhé řady svých předchůdců poslední chlumeckou vrchností. Stalo se tak na základě zákona ze dne 7. září 1848, kdy v souvislosti se vzestupem nacionálně-občanských nepokojů na území celé monarchie došlo ke zrušení poddanského vztahu k vrchnosti a zároveň robotní povinnosti vůči ní. Tento zásadní posun ke zrovnoprávnění společnosti nezabrdila ani ta skutečnost, že se nejen rolníci museli ze svého podřízeného postavení dlouhodobě vykupovat, což vedlo v celé řadě případů ke značnému zadlužování.⁹⁴

Ještě před datem definitivního vyhlášení výnosu o zrušení poddanství musel Norbert Oktavián Kinský, podobně jako další feudální pozemkoví vlastníci, odolávat na svém chlumeckém panství zvýšenému sebevědomí místních sedláků. Tuto situaci vystihuje nejlépe dopis olešnického rychtáře Martina Kloubce z 2. července 1848 adresovaný Václavu Klimentu Klicperovi.⁹⁵ Kloubcovo psaní dokládá svědectví o vypjatém a emotivním jednání Norberta Oktaviána Kinského s poddanými na půdě vrchnostenské kanceláře těmito slovy: „...a tam nám sliboval, že na dříví sleví, abychom to dali po vesnicích vybubnovat. Vyčetl jsem přitom z jeho tváře, že měl plné kalhoty strachu, abychom se také nezvedli jako pražský lid na barikádách a nepotloukli ho. Sliboval nám hory doly, až se z toho rozplakal.“⁹⁶ Norbert Oktavián Kinský, podobně jako celá habsburská monarchie, kritickou situaci v roce 1848 nakonec ve zdraví ustál. V čele chlumeckého velkostatku stál až do roku 1888, kdy musel pro zhoršující se psychický stav předat majetek svému synovci Zdeňkovi Kinskému. Ve stejném roce se jako pětasedmdesátiletý vdovec oženil s cirkusovou krasojezdkyní Marií Stubenvoll, které bylo v den svatby 28 roků. Na tehdejší poměry skandální sňatek způsobil již definitivní

⁹³ VALENTA, A. *Dějiny rodu Kinských*. s. 176 – 177.

⁹⁴ FRANCEK, J. – HARTMAN, J. *Chlumeck nad Cidlinou*. s. 89.

⁹⁵ Významný dramatik, „otec české veselohry“ a rodák z Chlumce nad Cidlinou. Žil v letech 1792 – 1859.

⁹⁶ HORYNA, Václav. *Důvěrné listy Václava Klimenta Klicpery*. Hradec Králové, 1982. s. 151.

rozchod Oktaviána Kinského s užší rodinou i širším příbuzenstvem. O rok později mu u smrtelné postele dělali společnost pouze koně, tedy tvorové, kteří mu v životě činili větší radost a potěšení než lidé samotní.⁹⁷

Ačkoli byl Norbert Oktavián Kinský v jistém smyslu černou ovčí rodiny, zaslouží si uznání nejen z důvodu špičkového chovatele koní, ale také proto, že díky němu byl v roce 1878 v Chlumci nad Cidlinou postaven hotel Liverpool, jehož jméno mělo připomínat hrabětem dosažená vítězství v dostihových závodech ve Velké Británii. Stavitelem hotelu byl Václav Nosakovič.⁹⁸ Postava hraběcího inženýra bude figurovat i v následujících kapitolách, protože v letech 1881 až 1883 stála u realizace nové věže kostela sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech.

Oktaviánův synovec Zdeněk Kinský (1844 – 1932), jehož otec Jan (1815 – 1868) z pozice mladšího bratra nekonvečního hraběte chlumecký majetek nikdy nespravoval, zdědil rovněž zálibu ke koním a parforsním honům. Společenskými výstřelky svého strýce ovšem nikdy netrpěl. Zdeněk Kinský byl typickým představitelem mladého moderního šlechtického kosmopolity, v jehož životě zaujímal významné místo sport, zejména pak tenis, který se na starém kontinentě těšil stále větší oblibě. Svou mimořádnou fyzickou kondici a zdatnost prokázal i nevšedním plaveckým výkonem, když v roce 1864 zdolal řeku Dunaj proti proudu v úseku z Vídně do Bratislavy. Sportovní ambice Zdeňka Kinského sahaly dokonce daleko výš. Zcela reálně se chystal k pokusu o přeplavání kanálu La Manche z francouzského Calais do anglického Doveru. Od svého odvážného záměru musel pro nenadálé onemocnění nakonec upustit. Nebýt toho, stal by se možná prvním pokořitelem průlivu pocházejícím z Čech. Předpoklady k tomu rozhodně měl.⁹⁹

V roce 1877, ve třiatřiceti letech, se Zdeněk Kinský oženil s maďarskou šlechtičnou Ginou Festeticsovou. Její rodina vlastnila rozsáhlé panství Molnári v Uhrách, a také výstavní rezidentní palác ve Vídni. Z tohoto manželství vzešlo celkem devět dětí, z toho šest dcer a tři mužští pokračovatelé rodu: František Xaver, Norbert a Zdenko Radslav.¹⁰⁰

Prvorozeným byl František Xaver Kinský (1878 – 1935). Tradiční povinnost vojenské služby si odbyl u 9. husarského pluku, který nesl jméno jeho prastrýce z matčiny strany Tasila Festeticse. Po zdárném ukončení vojny studoval na univerzitě v Cambridgi a poté vstoupil do diplomatických služeb. V jejich rámci působil po celé Evropě, mimo jiné v Bruselu, v Berlíně a na konec ve Vídni jako blízký spolupracovník ministrů zahraničních věcí Ludvíka

⁹⁷ VALENTA, A. *Dějiny rodu Kinských*. s. 177.

⁹⁸ FRANCEK, J. – HARTMAN, J. *Chlumecký nad Cidlinou*. s. 95.

⁹⁹ KINSKÝ, Zdenko, Radslav. *Rod Kinských na Chlumci. Z toho co jsem slyšel a četl*. Praha, 1930. s. 31.

¹⁰⁰ RICHTER, K. Sága rodu Kinských. In *Chlumecké listy* 24, 1994, č. 1, s. 8 - 9.

Aehrenthala a později Leopolda Berchtolda. Po vypuknutí první světové války vstoupil František Xaver dobrovolně do rakouské armády, ač pro své vysoké úřednické postavení rozhodně nemusel. Po několika měsících těžkých bojů na východní frontě byl vážně raněn, když mu nepřátelská střela roztříštila pravou paži. Neodvratná amputace končetiny učinila z Františka Xavera invalidu a zapříčinila jeho doživotní propuštění z armády. Zdravotní handicap znamenal pro Kinského velkou psychickou újmu. Až do smrti musel používat zvláštní stříbrný příbor, kombinující nůž s vidličkou, který umožňoval pohodlnější stravování jednou rukou. V roce 1922 převzal po svém otci správu chlumeckého majetku.¹⁰¹

František Xaver Kinský se sice z války vrátil jako zmrzačený člověk, ale důležitější je, že vůbec přežil. Podobné štěstí neměl jeho mladší bratr Norbert (1893 – 1914), který byl poručíkem 11. hulánského pluku v Pardubicích a již v září roku 1914 zasáhl se svým sborem do nejprudších bojů na východní frontě. Padl 13. října při střetu se silným oddílem kozáků poté, co se pokoušel odnést mrtvé tělo velitele Hompesche do bezpečí. Teprve po roce byly těleské ostatky Norberta Kinského převezeny do Chlumce nad Cidlinou a uloženy v zámecké kapli.¹⁰²

Posledním majitelem chlumeckého velkostatku před rokem 1948 byl nejmladší z bratrů Zdenko Radslav Kinský (1896 – 1975). Dramatickou životní dráhu tohoto muže, který z právního hlediska přestal být v roce 1918 šlechticem, a po převzetí moci komunisty o rodinný majetek zcela přišel, vyplňují dva světové válečné konflikty, přičemž do prvního se v řadách rakouské armády zapojil. V roce 1915 narukoval k husarskému pluku v uherské Šoproni, kde absolvoval rychlý výcvik a roku 1916 odjel na východní frontu. V červnu byl při mohutné ofenzivě generála Brusilova zajat a přes dva roky strávil v ruských zajateckých táborech. Z hlediska životních podmínek byl bezpochyby nejhorší Omsk, kam se Kinský dostal přičiněním legionářského agitátora poté, co odmítl nastoupit do formujících se českých legií. Za pomoci své sestry Nory, která v Rusku pracovala ve službách Červeného kříže, se s notnou dávkou štěstí v létě roku 1918 vrátil do Rakouska.¹⁰³

Po válce vstoupil Zdenko Kinský do československé armády. Od ledna roku 1920 působil ve funkci spojovacího důstojníka na Slovensku, kde probíhaly boje s vojsky Maďarské republiky rad. Později byl pro své skvělé jazykové znalosti přidělen jako tlumočnick k mezinárodní anglo-francouzsko-italské komisi dozírající na průběh těšínského plebiscitu. V roce 1935, po smrti staršího bratra Františka Xavera Kinského (1878 – 1935), převzal

¹⁰¹ RICHTER, K. Sága rodu Kinských. In *Chlumecké listy* 24, 1994, č. 1, s. 9 - 10.

¹⁰² KINSKÝ, Z. R. *Rod Kinských na Chlumci*. s. 32.

¹⁰³ VALENTA, A. *Dějiny rodu Kinských*. s. 194 - 195.

správu chlumeckého majetku.¹⁰⁴ Ve stejném roce nechal přebudovat a rozšířit rodinnou hrobku v Mlékosrbech, kam byly převezeny ostatky jeho otce Zdeňka Kinského (1844 – 1932) z chorvatského města Opatija.¹⁰⁵

Zdenko Radslav Kinský byl rovněž literárně činný. Tato aktivita spojená s nevšedním zájmem o historii svého rodu přispěla ke vzniku knihy „Rod Kinských na Chlumci. Z toho co jsem slyšel a četl“. Publikace vyšla v Praze v roce 1930. Na žádost samotného autora se sepsání předmluvy ujal významný historik Josef Pekař, který knihu amatérského kolegy uvítal a zároveň ocenil slovy: „Je to tuším první případ na naší půdě, kdy potomek velkého rodu panského, zapsavšího tak hluboko své jméno do dějin vlasti, obrací se se zvědavým zájmem k postavám svých předků, snaže se představit je řadou prostě charakterisujících črt užšímu kruhu čtenářstva. Nejde o dílo historické – to by vyžadovalo mnohem většího rozpětí práce a vědomostí – jde spíše o letmý literární film, jehož poučný interes spoután je v populárních mezích a nepřekračuje nároků obsažených v titulu knihy: jde o výběr z toho, co jsem slyšel a četl a co mne (třeba dodati) zajímalo“.¹⁰⁶ Ve stejné době Zdenko Kinský spolupracoval na knize Otakara Kádnera o generálu Františkovi Josefovi Kinském (1739 – 1805), řediteli tereziánské vojenské akademie, jejíž vydání podpořil také finančně. V roce 1932 se rovněž podílel na knize „Dějiny a kulturní obraz města Chlumce nad Cidlinou“ od autora K. Khuna, kam přispěl kapitolou o chovu koní a honitbě.¹⁰⁷

V září roku 1938 byl Zdenko Kinský vůdčím členem delegace představitelů českých šlechtických rodů u prezidenta Edvarda Beneše, kdy mu bylo předáno memorandum o jejich loajalitě k republice. Také z tohoto důvodu byla Kinským v roce 1941 odebrána pravomoc nad chlumeckými statky a uvalena na ně vnucená správa. Zbytek války pak Kinští přečkali bez větších problémů.¹⁰⁸

V roce 1945 získal Zdenko Radoslav Kinský chlumecký majetek zpět, ale dlouho se z něj neradoval, jelikož mu byl v roce 1948 znárodněn. Již 27. února ONV v Novém Bydžově na návrh tzv. okresního akčního výboru pověřil národní správou velkostatku Václava Soukupa. Současně byli ustanoveni národní správci na pile, v pivovaru, v polním a lesním hospodářství. Dosavadní ředitel velkostatku ing. Václav Legner byl zbaven funkce. V květnu byla národní správa potvrzena výměrem Zemského národního výboru č. XIII – I – 334/2 ze dne 11. 5. 1948. Jejím výkonem bylo ke dni 1. 10. 1948 pověřeno Ústřední ředitelství státních

¹⁰⁴ RICHTER, K. Sága rodu Kinských. In *Chlumecké listy* 24, 1994, č. 4, s. 8 - 9.

¹⁰⁵ VALENTA, A. *Dějiny rodu Kinských*. s. 194.

¹⁰⁶ KINSKÝ, Z. R. *Rod Kinských na Chlumci*. s. 3.

¹⁰⁷ VALENTA, A. *Dějiny rodu Kinských*. s. 198.

¹⁰⁸ RICHTER, K. Sága rodu Kinských. In *Chlumecké listy* 24, 1994, č. 6, s. 12 - 13.

lesů a statků v Praze. Národní správa byla zrušena v dubnu 1949 a majetek velkostatku převzalo Ředitelství lesního závodu v Chlumci nad Cidlinou, Československé státní statky v Chlumci nad Cidlinou a ČSSS, n. p., státní rybářství v Chlumci nad Cidlinou.¹⁰⁹ Ve stejné době Zdenko Kinský s rodinou emigroval. V prvních letech exilu pomáhal ve Francii, Itálii a zejména v Rakousku českým uprchlíkům s aklimatizací v novém prostředí. Po většinu času svého vyhnanství žil v Římě, kde také v roce 1975 zemřel.¹¹⁰

¹⁰⁹ ZAHŘÁDKA, František. SOA Zámorsk, Inventář - archivní fond velkostatek Chlumeck nad Cidlinou, s. 39.

¹¹⁰ VALENTA, A. *Dějiny rodu Kinských*. s. 213.

3. 4 Příběh mlékosrbské fary

Kostel sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech, postavený v roce 1709, sloužil v dalším průběhu 18. století jako filiální chrám chlumeckého děkanství.¹¹¹ Na základě nové organizace farností, kterou nařídila císařská instrukce v roce 1782, byla k roku 1787 zřízena při kostele lokálie.¹¹² Jednalo se o menší církevní jednotku s farními právy, nadále však podřízenou většímu kostelu.¹¹³ Lokálie v Mlékosrbech spadala pod farní kostel sv. Voršily v Chlumci nad Cidlinou, přičemž prvním lokalistou v obci byl řeholník zrušeného pardubického klášteřa Medarus Novák. V době jeho příchodu postrádaly Mlékosrby farní budovu, a proto kněz bydlel ve zdejší škole, čímž zabral místo kantorovi, který se musel přestěhovat do obecní pastoušky, kde také vyučoval.¹¹⁴ Kostel sv. Filipa a Jakuba se stal farním až v roce 1857¹¹⁵ a pod jeho pravomoc ještě spadaly obce Kosice a Luková.¹¹⁶

První farní budova v Mlékosrbech byla postavena v roce 1810 za lokalisty Tobiáše Čecha. Po téměř sto letech její existence, v roce 1905, upozornil pokrývačský mistr místního faráře Otomara Bažanta na závažnou skutečnost, že střecha fary má chatrný krov, kterému by hrozila brzká destrukce. Bažant neodkladně oznámil celou věc patronátnímu komisaři Jindřichovi Jaroškovi s doložením, aby dal stav krovu ohodnotit znalcem, přičemž nezapomněl upozornit, že potřeba nové střechy je zřejmě nevyhnutelná. Farář nato připojil i další požadavek, a sice nutnost zvýšení dřevěné podlahy o 25 cm, neboť se o tento rozměr nacházela pod úrovní terénu, následkem čehož vlhla a byla zasažena dřevokaznou houbou. Ve stejné době došlo také k výměně ve funkci patronátního komisaře, kde Jindřicha Jaroška vystřídal dosavadní ředitel chlumeckého velkostatku Antonín Hanuš. Za úřadu tohoto muže přijela do Mlékosrb státní vyšetřovací komise pod vedením pana Velinského. Po důkladné prohlídce stavby dospěla k závěru, že plíseň zasáhla i opukové zdivo budovy a z tohoto důvodu shledala případnou opravu fary za zcela zbytečnou. Velinského konečný verdikt, který musel akceptovat i patronátní komisař Antonín Hanuš, byl jednoznačný a nekompromisní. Na základě provedeného průzkumu bylo rozhodnuto o demolici staré fary v co možná nejkratší době a dále o vybudování nové stavby na stejném místě.¹¹⁷

¹¹¹ Zahrádka, F. Inventář - Velkostatek Chlumeck nad Cidlinou, s. 30.

¹¹² Obecní úřad Mlékosrby, Pamětní kniha obce Mlékosrb, s. 1.

¹¹³ Janák, J. – Hledíková, Z. – Dobeš, J. *Dějiny správy v českých zemích*. s. 192.

¹¹⁴ Horyna, V. *Vlastivěda Královéhradecká*. s. 281.

¹¹⁵ Obecní úřad Mlékosrby, Pamětní kniha, s. 1.

¹¹⁶ Zahrádka, F. Inventář, s. 30.

¹¹⁷ SOKA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 255 – 256.

Žádost se stavebním povolením, návrh rozpočtu a plány projektu, které zhotovil inženýr Tomáš Lehovec z Chlumce nad Cidlinou, byla odeslána 13. července 1907 na zemské místodržitelství do Prahy. Všechny položky došlé žádosti byly posléze schváleny dekretem č. 334.812 ze dne 5. října. O neobvykle rychlé vyřízení se postaral farář Otomar Bažant, který se osobně obrátil na místodržitelského ředitele zemské úctárny v Praze Leopolda Saifera, aby celou záležitost co nejvíce urychlil. Netrpělivé počínání faráře bylo přitom zcela pochopitelné. Jistě se mu nechtělo nadále bydlet, nejen pro neblahé zdravotní následky, v plesnivějícím domě, jemuž hrozilo akutní zborcení střechy. Rozpočet na farní novostavbu byl stanoven na 15 000 k. K této částce přispělo místodržitelství státní dotací. Samotná realizace budovy byla zadána autorovi projektu Tomášovi Lehovcovi,¹¹⁸ který musel rovněž přistoupit na stavební podmínky patronátního úřadu obsažené ve smlouvě následujících 13 bodech:

1. Celkový finanční náklad na stavbu byl stanoven na 15 000 k.
2. Podnikatel stavby byl povinen postupovat pouze podle schválených a předepsaných plánů projektu, načež nesměl překročit stanovený rozpočet.
3. Podnikatel byl dále povinen použít pro stavbu vhodný stavební materiál, který odpovídal jejímu budoucímu účelu. Také se mu striktně zakazovalo šetřit na levnějším, méně kvalitním materiálu.
4. Podnikatel osobně odpovídal nejen za jakost materiálu, ale také za odborné provedení veškerých řemeslnických prací. Veškeré stavební nedostatky, zjištěné jeho osobou nebo zástupcem patronátního úřadu, musel neprodleně odstranit. Do kompetence podnikatele spadala i výměna nezpůsobilé a nekvalifikované pracovní síly.
5. Každý přistupující oferent byl povinen zaplatit záložní kauci ve výši 10% rozpočtové sumy v hotových penězích, cenných papírech nebo spořitelní knížkou.
6. Pro jednotlivé stavební etapy byly z rozpočtu navrženy následující platby:
 - a) za 14 dnů po úplném dokončení základů a soklového zdiva měl podnikatel obdržet 18% z celkové sumy;
 - b) za 14 dnů po dokončení obvodového zdiva včetně položení stropních trámů 20%;
 - c) za 14 dnů po dokončení veškerého zdiva včetně pokrytí střechy, zhotovení schodů, kleneb, omítek a položení podlahy 25%;
 - d) za 14 dnů po provedení veškeré truhlářské a zámečnické práce, kam spadalo také postavení kamen a sporáku 25%;

¹¹⁸ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 255 – 266.

- e) za 14 dnů po úplném dokončení stavby a úspěšné kolaudaci zbylých 12%;
7. Podnikatel garantoval na provedenou novostavbu tříletou záruční lhůtu, která vstupovala v platnost v den kolaudace.
 8. Každá dodatečná změna ve výše uvedených podmínkách mezi podnikatelem a patronátním úřadem musela nabýt písemné dohody ještě před zahájením prací, jinak pozbyla platnosti.
 9. Podnikatel byl těmito podmínkami vázán již v okamžiku zadání vlastní žádosti. Patronátní úřad až při podpisu smlouvy, k němuž mělo dojít nejdéle do osmi dnů.
 10. Výlohy na zhotovení dvou kopií stavební smlouvy, stavebních plánů a rozpočtu, zaplatil bez nároku jakékoli náhrady podnikatel.
 11. Podnikatel byl povinen provádět při stavbě odborný dohled, a pokud nemohl, musel za sebe určit adekvátní náhradu.
 12. Veškeré sporné záležitosti mezi podnikatelem a patronátním úřadem vzešlé v průběhu stavby měl řešit smírčí soud, kdy každá strana zvolila po jednom zástupci a ti pak předsedu, který měl při rozhodnout.
 13. Patronátní úřad si vyhradil právo odstoupit od smlouvy, aniž by udal důvod odmítnutí.¹¹⁹

Poněvadž ve stavebním rozpočtu na farní novostavbu nebyl brán zřetel na náklady spojené s demolicí staré budovy, rozhodl se patronátní úřad podat na okresní hejtmánství v Novém Bydžově žádost ohledně povolení prodeje původní fary ve veřejné dražbě s tou podmínkou, že nový majitel bude povinen ji okamžitě zbourat. Hejtmánství se k celé záležitosti postavilo kladně a prodej fary bez delších průtahů povolilo. Dražba byla stanovena na 9. únor 1908 ve 14:00 hodin, přičemž vyvolávací cena objektu činila 500 k. Každý potencionální uchazeč musel předem zaplatit vadium v hodnotě 100 k. Do dražby se závazně přihlásilo 5 zájemců. Jednalo se o Josefa Poseypala, Josefa Vostrého, Jana Žofáka, Čeňka Matějku a Aloise Petrovického. Kromě posledně jmenovaného, který ručil svou spořitelní knížkou s obnosem 12 000, zaplatili ostatní stokorunovou připouštěcí kauci v hotovosti. Starou budovu fary nakonec vydražil Čeněk Matějka za obnos 580 k. Šťastný vítěz se nyní musel řídit sedmi body dražebních podmínek, které stanovil patronátní úřad a pro vydražitele byly poměrně přísné.¹²⁰ Jejich obsah byl zhruba následující:

¹¹⁹ Státní oblastní archiv Zámorsk, Archivní fond velkostatek Chlumec nad Cidlinou, inv. č. 6430, sign, XI/XIV/2, kart. 584.

¹²⁰ TAMTÉŽ: kart. 584.

1. Vydražitel se zavazoval k okamžité demolici koupené fary, kterou musel provést na vlastní náklady za přítomnosti odborného asistenta. Mohlo se jednat o stavitele nové fary, nebo o zednického či tesařského mistra. Vydražitel byl dále povinen odvést z místa veškerou suť a připravit stavební parcelu pro nové použití.
2. Pro své potřeby si patronátní úřad ze staré fary vyhradil dřevěný plot před budovou, prkenné bednění s podlahou na půdě, hromosvod a sporák v kuchyni.
3. Důležitou povinností vydražitele bylo zahájit demolici co nejdříve, nejlépe ihned. Vyčištěnou stavební parcelu musel předat zástupci patronátního úřadu nejpozději do 15. března.
4. Částka vzešlá z dražby musela být zaplacená ve stejný den. Vstupní vadium bylo vydražiteli vráceno poté, co řádném stavu a termínu odevzdal stavební parcelu.
5. Vydražitel byl osobně zodpovědný za jakákoli zranění a poškození ostatního farního majetku v době demolice.
6. Nabídka se mohla v průběhu dražby zvyšovat minimálně o 5 k. Vydražitel byl dále povinen zaplatit 1% z vydraženého obnosu ústavu chudých v Mlékosrbech.
7. K plnění těchto podmínek se vydražitel zavazoval svým podpisem.¹²¹

Farář Otomar Bažant se vystěhoval 14. února. Přejížděný azyl našel v rok starém domě čp. 76, který si dočasně pronajal od majitele Filipa Kopáčka z Prahy. Bažantovo půlroční nájemné činilo 160 k. Demolice staré fary, která začala ve stejný den, probíhala za velice nepříznivého počasí, ale smlouva nedovolovala žádného odkladu. Rozebírání zdiva, zasypání sklepa a odklizení veškeré zbylé sutě trvalo měsíc. Teprve 12. března nebylo po původní budově ani památky. Otomar Bažant posléze zakoupil obecní pozemek ve tvaru klínu mezi okresní silnicí a farním plotem o výměře 135 m² za cenu 40 k. Získání nového prostoru vedlo k pozdějšímu posunutí nové fary o 2 m jihozápadně k silnici, čímž se zvětšil farní dvorek.¹²²

Práce na farní novostavbě začaly 16. března 1908, kdy byly vykopány základové jámy, které se zalily betonem. Na ztuhlý beton se položila asfaltová lepenka a první řada základových pískovcových kvádrů. Zbylé zdivo bylo vesměs cihlové. Před filipojakubskou poutí získala budova střechu a 29. srpna byla dokončena. Při této příležitosti byla ještě postavena kůlna na uhlí a dále opravena všechna ostatní hospodářská stavení farnosti nákladem 240 k. Celý pozemek byl obehnán drátěným plotem. Kolaudace fary proběhla 16.

¹²¹ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumec nad Cidlinou, kart. 584.

¹²² SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 255 – 256.

listopadu. Stavba byla schválena a předána ke každodennímu užívání. Farář Otomar Bažant se tedy mohl vrátit domů.¹²³

¹²³ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 256.

3.5 Mlékosrbské lázně

V minulosti patřily Mlékosrby k těm málo vesnicím, které se mohly pochlubit plně funkčním lázeňským zařízením v takové podobě, v jaké je známe dnes. Nacházely se v jihozápadním směru od jádra vesnice při staré cestě do Chlumce nad Cidlinou. Původně zde byla pouze studánka, jejíž pramen údajně nezamrzal ani v zimě. Zdejší pověst vypráví, že při opravě roubeného hrazení studánky našli tesaři kus starého dřeva, který, aby se ohřáli, vhodili do ohně. Ovšem ani po mnoha opakovaných pokusech dřevo nevzplálo. Později se přišlo na to, že se jedná o sošku Panny Marie. Pro tento náboženský důvod byl místu nálezu přikládán velký význam a voda pramene označena za léčivou. Poté už zbýval pouze krůček k založení lázní, jejichž zrod předurčovalo i příjemné prostředí s blízkým lesem v okolí studánky. Katolická církev se rovněž chopila mariánského kultu tzv. zázračné sošky, za níž pak o mlékosrbské pouti přicházely do zdejšího kostela početné davy poutníků.¹²⁴

Faktický počátek mlékosrbských lázní spadá do roku 1788, kdy Václav Jelínek koupil pozemek se studánkou a postupně zde vybudoval obytné a hospodářské stavení. Postupem času se stala součástí usedlosti také hospoda, která umožňovala dobré stravování a případně i ubytování. Zařízení využívaly při nedělních procházkách především hosté z Chlumce nad Cidlinou, kteří je měli při cestě. Při prvním číslování domů dostaly lázně čp. 40 a při druhém v roce 1800 dnešní číslo 23.¹²⁵

Dalším držitelem byl Jelínkův stejnojmenný prvorozený syn Václav (1791 – 1851), který otcův podnikatelský záměr dovedl k dokonalosti. Za jeho života dosáhla sláva lázní v Mlékosrbech největšího rozkvětu. Ústřední lázeňská budova, plnicí hlavní poslání celé usedlosti, byla dřevěná s opukovou podezdívkou a střešní dřevěnou krytinou. V prvním patře stavby byla taneční síň s prkennou podlahou. V přízemí se nalézalo šest samostatně uzavřených lázeňských kójí, ve který se dohromady nalézalo jedenáct dřevěných van. U pramene studánky byla vodárna s dvěma kotli, kde se ohřívala voda. Součástí areálu byl také návštěvníky hojně využívaný kulečník a kuželník. V lázeňské zahradě stál včelín s jedenácti úly a sušárna ovoce. Hospodářská stavení usedlosti, kam spadala stodola, chlévy, maštal a špejchar, byla dřevěná s krytinou z došků.¹²⁶

Následný vývoj mlékosrbských lázní se pojí s dalším členem dynastie Jelínků, který opět převzal tradiční rodinné jméno Václav (1842 – 1870). Za tohoto majitele regionální

¹²⁴ Obecní úřad Mlékosrby, Pamětní kniha obce Mlékosrb, s. 1.

¹²⁵ HARTMAN, Josef. Mlékosrbské lázně. In *Chlumecký zpravodaj* 4, 1974, č. 3, s. 3.

¹²⁶ TAMTÉŽ: s. 3.

proslulost zdejších lázní pomalu upadala a ze samotného lázeňského mistra Václava Jelínka se stal z větší části zemědělec. Po jeho smrti v roce 1870 pronajala vdova Anna Jelínková lázeňskou hospodu Janovi Žofákovi. V roce 1876 se Anna Jelínková znovu provdala za rolníka Václava Haka. Za hospodaření tohoto muže došlo k úplné likvidaci veškerého, již notně zpustlého, lázeňského zařízení, čímž se kdysi slavná historie mlékosrbských lázní definitivně uzavřela. Pouze zdejší výletní hospoda fungovala dalších několik let, než byla rovněž zrušena.¹²⁷

¹²⁷ HARTMAN, J. Mlékosrbské lázně. s. 3.

3. 6 Chlumecké intermezzo Boženy Němcové

Minulost obce Mlékosrby je spjata se jménem významné české literátky 19. století Boženy Němcové, která se v místních lázních na sklonku života krátkodobě léčila. Vesnici poznala prostřednictvím rodiny chlumeckých sládků Daňků. Josef Daněk přišel do Chlumce nad Cidlinou na sklonku dvacátých let 19. století a najal si zde panský pivovar. Pocházel ze selského rodu a to ze Slopotic u Moravan na Pardubicku. V dospívání se vyučil sladovnictví a než přešel do Chlumce, byl již nájemcem pivovaru v Květinově a Cholticích.¹²⁸

Josef Daněk byl uvědomělý český vlastenec, horlivý čtenář a podporovatel české literatury. Ihned po příchodu do města vytvořil kolem sebe vlastenecký kroužek akademických intelektuálů, do něhož patřil vrchnostenský lékař MUDr. Adolf Goll, lékárník Jan Šerks, učitel Josef Vokrouhlecký a později i mlékosrbský farář Josef Šafránek.¹²⁹ Také vlastním synům dal Josef Daněk pochopitelně vyšší vzdělání, aby mohli v jeho očích lépe prospět svému národu. Antonín se stal inženýrem – stenografem, Vincenc byl strojním inženýrem a pozdějším zakladatelem pražské strojírny v Karlíně. Největší pozornost si ale zaslouží nejstarší stejnojmenný Daňkův syn Josef Daněk ml., budoucí hostitel Boženy Němcové v Chlumci nad Cidlinou. Rodičům se narodil 19. března roku 1819 v Květinově.¹³⁰ Když se rodina přestěhovala do Chlumce, navštěvoval ještě dva roky zdejší měšťanskou školu, než nastoupil na gymnasium v Litomyšli. Odtud vedla jeho cesta za dalším vzděláním na pražskou techniku. V metropoli Čech se mladý student seznámil s širokou vlasteneckou společností. V roce 1842 odešel studovat chemii do Berlína. Špatný zdravotní stav mu však nedovoloval ve studiích pokračovat, a proto se po zbytek života věnoval pivovarnictví. Po návratu do Čech vykonával od roku 1846 funkci vrchního sládka ve Frýdlantu a Liberci. I zde si nadále udržoval významné styky s vlasteneckými kruhy z dob pražských studií. Ještě roku 1848 si dopisoval s Karlem Jaromírem Erbenem a Václavem Hankou. Josef Daněk ml.¹³¹ byl velice podnikavý a energický muž, ochotný podporovat dobrou věc četnými příspěvky, které svědčí i o jeho zámožnosti. Měl v oblibě zvláště Jihoslovany, jejichž časopisy odebíral. Byl členem Matice Ilyrské, učil se srbskému jazyku. Daněk také sympatizoval se Slováky. Byl nadšený propagátor myšleny povstání Slováků proti maďarské nadvládě. V jejich prospěch

¹²⁸ HARTMAN, Josef. *Josef Daněk, český vlastenec na Chlumecku 1819 – 1894*. Chlumec nad Cidlinou, 1968. s. 2.

¹²⁹ FRANCEK, J. – HARTMAN, J. *Chlumec nad Cidlinou*. s. 102.

¹³⁰ Josef Daněk ml. měl také sestru, která se provdala za MUDr. Adolfa Golla. Z tohoto manželského svazku vzešel pozdější historik Jaroslav Goll.

¹³¹ Dále pouze Josef Daněk. Pozn. autora.

poslal 100 zlatých. Také jeho příspěvky Slovácké lípě, Českomoravské slovanské společnosti ve Vídni a studentstvu svědčí o jeho mimořádném vlasteneckém uvědomění a angažovanosti. Ani vlastní profesi nezůstal nic dlužen poté, co napsal knihu „Popis pivovarnictví na spodní kvasnice,“ kterou v roce 1852 vytiskl nakladatel Pospíšil v Praze.¹³²

Do Chlumce nad Cidlinou se Josef Daněk ml. vrátil v roce 1860, když jeho zestárlý otec vážně onemocněl. Od začátku svého chlumeckého působení se stal živou duší kulturního života města. Brzy zde našel dobré přátele a spolupracovníky, s nimiž založil ochotnické divadlo. Dne 20. května 1861 vydal Daněk „Provolání k občanstvu“ a téhož roku zahájili ochotníci činnost. Zprvu se hrálo na improvizovaných jevištích, později pak v hostinci u Jelena. Je pochopitelné, že se divadlo potýkalo s řadou začátečnických problémů. Po desetiletém působení nadšení a elán jeho provozovatelů značně ochabl, ale novým impulsem k obnově práce bylo získání stálého sálu v měšťanské škole.¹³³

Božena Němcová a její manžel Josef Němec¹³⁴ se seznámili s rodinou Daňkovou v roce 1844, když se při návratu z Ratibořic do Prahy zastavili v Chlumci nad Cidlinou. S Josefem Daňkem se pak oba setkali na Slovanu v Balážovských Ďarmotech, kam byl po roce 1852 Josef Němec služebně vyslán. Josef Daněk si zde pronajal další pivovar. Na Slovensku pak došlo k příhodě, která obě rodiny spojila. Došlo k ní v roce 1854, kdy Josef Daněk vyzval Němce, který právě byl ve vyšetřování pro události z roku 1848, aby s ním jel a pomohl mu vyhledat ke koupi statek. Navzdory tomu, že od nadřízených neměl povolení k opuštění Ďarmot, Němec přání pochopitelně vyhověl. Naneštěstí je v Liptovském Mikuláši zastavila četnická hlídka s podezřením, že jsou ruskými emisary. Dalších 14 dní zde byli nedobrovolně zadržováni. V té době proběhly v jejich domácnostech policejní prohlídky. Zejména pro Němce to mělo neblahé následky. Kromě zastavení platu byl po dlouhém vyšetřování suspendován z úřadu vrchního komisaře. Od té doby se Josef Daněk cítil povinen rodině Němcově všelijak se revanžovat, protože se cítil za jejich příkoří částečně odpovědný.¹³⁵

Je všeobecně známé, že manželství Josefa a Boženy Němcových nebylo šťastné. K této skutečnosti přispívaly neutěšené finanční poměry rodiny a s nimi snad související zhoršující se zdravotní stav Němcové. Po další rodinné roztržce odjela ve středu 31. července 1861 do Chlumce nad Cidlinou ke sládkovi Daňkovi, u kterého se zdržela do neděle 4. srpna.

¹³² HARTMAN, J. *Josef Daněk*. s. 3 -4.

¹³³ FRANCEK, J. – HARTMAN, J. *Chlumec nad Cidlinou*. s. 103.

¹³⁴ Narodil v nedalekém Novém Bydžově v hostinci U Stehlíků. Slavného rodáka dodnes připomíná pamětní deska na budově

¹³⁵ HARTMAN, J. *Josef Daněk*. s. 4.

Ve stejný den odpoledne odjela do nedalekých Mlékosrb, kde se po několik dní léčila v lázních Václava Jelínka. Pohodlné a hlavně levné ubytování našla v budově staré mlékosrbské fary u vlasteneckého pátera Josefa Šafránka, který Němcové rovněž finančně vypomáhal. Zdejších horkých koupelí využívala Božena Němcová do pátku 9. srpna, kdy odjela do Nového Bydžova za rodinou svého muže.¹³⁶ Ačkoli byl mlékosrbský pobyt Boženy Němcové poměrně krátký, přesto znamená pro malou obec v oblasti regionálních dějin významnou událost, která si prostor samostatné kapitoly určitě zaslouží.

Josef Daněk zemřel 17. září 1894 ve věku 75 let, přičemž až do pozdního věku zůstával vitální a velmi činorodý. I když byl vynikajícím a uznávaným sládkem, tuto práci ve druhé polovině svého života opustil a věnoval se pouze hospodaření a hlavně svým zálibám. Jako majetný člověk si to mohl dovolit. Na podnět Josefa Daňka došlo k postavení pomníku Václava Klimenta Klicpery na chlumeckém náměstí. Byl rovněž zakládajícím členem místní Občanské záložny a chlumecké sokolské organizace.¹³⁷ Na závěr nechme promluvit historika Jaroslava Golla, který Josefa Daňka charakterizoval těmito slovy: „Strýc Josef byl v pravém smyslu ideální člověk a pravý vlastenec té doby, kdy vlastenectví zároveň vedlo k šlechtnému životu, kdy být dobrým člověkem bylo zároveň vlasteneckou povinností.“¹³⁸

¹³⁶ HARTMAN, J. *Josef Daněk*. s. 7.

¹³⁷ TAMTÉŽ: s. 10.

¹³⁸ TAMTÉŽ: s. 12.

4. Stavební vývoj

4. 1 Stavba kostela – 1709

Mlékosrbský kostel sv. Filipa a Jakuba byl postaven v roce 1709 jako součást budovatelské vlny dalších pěti venkovských barokních kostelů na chlumeckém panství, která proběhla v letech 1703 – 1720.¹³⁹ Jednotlivé kostely přitom vznikaly v poměrně rychlém sledu. V roce 1703 došlo nejprve k radikální přestavbě kostela sv. Jiljí v Újezdě, v roce 1707 byl postaven nový kostel sv. Máří Magdalény v Nepolisech, v roce 1714 kostel sv. Bartoloměje v Lovčicích a v roce 1718 kostel sv. Benedikta v Lučicích.¹⁴⁰ Stavebníkem těchto kostelů byl hrabě Václav Norbert Oktavián Kinský (1642 – 1719), který spravoval chlumecké panství v letech 1699 – 1719. V roce 1720, již za Františka Ferdinanda Kinského (1668 – 1741), byl přestavěn gotický presbytář a postavena nová loď kostela sv. Jiří ve Vápně. Autor všech výše uvedených staveb není ani v jednom případě znám. Nově postavené kostely buď zcela nahrazovaly, nebo radikálním způsobem měnily starou tvář původních staveb, z čehož zřetelně vyplývá, že se nejednalo o nové kostelní lokality. Z předeslané šestice kostelů se do současnosti v původní podobě zachovaly pouze čtyři. Kostel sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech byl v pozdější době doplněn o věž a pseudorománsky upraven,¹⁴¹ a barokní kostel sv. Máří Magdalény v Nepolisech nahradila pseudorománská novostavba vůbec. Zbývající čtyři kostely, jak už bylo avizováno, si své autentické rysy zachovaly dodnes.¹⁴²

Po architektonické stránce se jedná o prostý barokní kostel s odděleným presbytářem, jehož dispozice a vizuální podoba vychází ze základního schématu jezuitského kostela typu II Gesú, u kterého je největší důraz kladen na monumentální štítové západní průčelí, jakožto symbolickou bránu do příbytku Páně. Z tohoto důvodu stojí věže u jezuitských kostelů mimo západní průčelí, nebo u budovy chybí vůbec, což je také z praktického hlediska mnohem úspornější varianta, než jakou představuje dominanta západní věže. Je tedy jasné, že rovněž skupina chlumeckých kostelů byla stavěna bez věží, načež tyto kostelní areály doplňovaly samostatné dřevěné zvonice, které se do současnosti zachovaly v Újezdě, Lučicích a ve

¹³⁹ Tímto tématem se podrobně zabýval již Karel Kuča.

¹⁴⁰ Viz. přílohy – obr. 21, 22, 23. (s. 125 – 127)

¹⁴¹ Viz. kapitola - 4. 3 Historizující přestavba 1882 – 1883.

¹⁴² KUČA, Karel. Typizace barokních vesnických kostelů na chlumeckém panství Kinských. In *Muzejní a vlastivědná práce 32, Časopis společnosti přátel starožitností* 102, 1994, č. 1, s. 20 – 21.

Vápně.¹⁴³ Mezi další jednotící znaky kostelů na bývalém chlumeckém panství patří plochostropá obdélná loď se dvěma okny v podélných stěnách. Jejich tvar je buď termální nebo zhruba čtvercový s horním půlkruhovým uzavřením. V západním průčelí je rovněž umístěn vchodový portál a nad ním okno analogické podoby jako v podélných stěnách. Západní průčelí je dále členěno pilastry, které nad kordónovou římsou člení i plochu tabulového štítu, završeného trojúhelníkem nebo segmentem. Základnu štítu zdůrazňují pískovcové koule či obelisky. Jak už bylo výše uvedeno, byly kostely typu Il Gesú komponovány pro symbolický vstup od západu, přesto ale docházelo ke zřizování vchodů také na jižní straně lodí. Toto ryze praktické řešení lze pozorovat na kostele v Lučicích a v Mlékosrbech. Presbytáře jsou většinou čtvercové, někdy s trojbokým závěrem. Jejich klenutí je křížové, pouze v případě Lovčic valené.¹⁴⁴

Interiéry chlumecké skupiny kostelů jsou také velmi střízlivé a prosté. Částečně působí až rustikálním dojmem. Za všechny příklady lze uvést kostel sv. Jiljí v Újezdě, kde se v prostoru presbytáře zachovala pozdně gotická křížová klenba, jejíž hrany zdůrazňují drobné štukové vavřínové lístky. Klenba pak vyrůstá z plochých čabrakových konzol. Rovněž vítězný oblouk je dekorován štukovým perlovcem, stejně jako rámování zrcadla stropu lodí, kde je navíc uplatněn ozdobný motiv mušlí a hlaviček andílků. Také celkové vybavení kostelních interiérů nenarušuje předeslaný střízlivý výraz. Jednotností a velmi dobrou úrovní barokního a rokokového mobiliáře vynikají zejména kostely v Újezdě a v Lovčicích. Lze tedy na závěr konstatovat, že kvalita a umělecká bohatost mobiliářů úměrně vzrůstá v závislosti na roku postavení konkrétního kostela, přičemž vrcholí v Lovčicích, Lučicích a ve Vápně.¹⁴⁵

Jelikož celá skupina nových kostelů byla postavena na území jednoho panství a zároveň příslušela témuž děkanátu v Chlumci nad Cidlinou, je charakteristická svou výraznou jednoduchostí a unifikací, kdy se jednotlivé kostely liší pouze v malých tvaroslovných detailech. Také jejich velikost byla účelově typizovaná. Uvedené indicie ukazují na skutečnost, že zdejší vrchnost neměla zájem budovat na svém panství náročněji pojaté kostely. Kinským zde šlo především o pouhé uspokojení základních potřeb církve a věřících na venkově. Další funkce kostelů byla taková, že jako trvalý nástroj rekatolizace měly přispět k definitivnímu potlačení doposud poměrně živé nekatolické tradice v regionu.¹⁴⁶

Popisované kostely tvoří v rámci chlumeckého regionu svébytný a uzavřený stavební celek, protože v oblasti další sakrální barokní výstavby vznikl v této době pouze poutní areál

¹⁴³ KUČA, K. Typizace barokních vesnických kostelů. s. 22.

¹⁴⁴ TAMTÉŽ: s. 21.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ: s. 22.

¹⁴⁶ TAMTÉŽ: s. 22.

Lorety a zámecká kaple Zvěstování Panny Marie v Chlumci nad Cidlinou. Hlavní těžiště chlumeckého baroku tedy spočívalo v nesakrální architektuře. Z hlediska umělecké vazby venkovských kostelů na stavební dění v samotném centru dominia Chlumci nad Cidlinou je rovněž zajímavé, že všechny tyto svatyně vznikly nebo byly přestavěny až po roce 1677, kdy proběhla raně barokní úprava chlumeckého kostela sv. Voršily, při které se nově vybudoval zřícený východní štít. Tento prvek byl zásadním způsobem architektonizován a snad právě odtud lze odvodit základní schéma západních průčelí chlumeckých kostelů, třebaže se v tvaroslovných detailech poněkud liší.¹⁴⁷

¹⁴⁷ KUČA, K. Typizace barokních vesnických kostelů. s. 22.

4. 2 Hrobka Kinských

V roce 1818 založil chlumecký pán Leopold Kinský při kostele sv. Filipa a Jakuba rodinnou hrobku.¹⁴⁸ Hrabě tak učinil na přání své matky Kristýny Kinské, rozené kněžny Liechtenstein. Hrobka obdélného půdorysu byla vybudována pod objektem panské oratoře, přičemž respektovala totožné obvodové rozměry jako nadzemní oratoř. Vlastní prostor hrobky disponoval samostatným venkovním vchodem a byl dostupný po kamenném schodišti. Stavba byla dokončena 12. července 1818.¹⁴⁹ V tuto dobu byla zrušena již nepotřebná hrobka v žehuňské oboře, kterou založil Leopoldův otec František, přičemž zdejší tělesné ostatky Leopoldova bratra Ferdinanda a Leopoldova 12letého stejnojmenného syna se v noci z 23. na 24. července 1818 převezly do Mlékosrb. Transport se uskutečnil za asistence vrchního úředníka Josefa Federa, hraběcího hajného Františka Krejčího a sedmi lesníků. Ještě předtím 19. července byla do mlékosrbské hrobky pochována Leopoldova dcera komtesa Františka Kinská, která zemřela v necelém roce svého života. Čtvrtou osobou pochovanou v Mlékosrbech byla prvotní iniciátorka celého podniku Kristýna Kinská. Podle pramenů u poddaných velice oblíbená a uctívaná žena zemřela 30 dubna ve Vídni. Přízeň a uznání obyvatelstva si získala především jako štedrá dávkyně všech kostelů na chlumeckém panství. Kostel sv. Filipa a Jakuba pochopitelně nebyl výjimkou. V mlékosrbské hrobce spočinula 6. května. Kristýnu následovala 10. března 1821 její vnučka Leopoldina. Dne 14. srpna 1824 zemřel sedmnáctiletý Leopoldův syn Filip, jehož slibně se rozvíjející vojenskou kariéru ukončila smrt při dosažené hodnosti poručíka. Do hrobky v Mlékosrbech byl pochován 17. srpna. Dne 8. září 1824 zde spočinula Filipova sedmiletá sestra Marie Magdalena. Samotný zakladatel hrobky Leopold Kinský zemřel 7. února 1831 v Chlumci nad Cidlinou v šest hodin ráno na následky těžkého infarktu.¹⁵⁰ Po své matce Kristýně, bratrovi Ferdinandovi a vlastních dětech byl pochován do hrobky až jako osmý v pořadí. Tato skutečnost, zřetelně vyplývající z mlékosrbské farní kroniky, by mohla upřesnit tvrzení PhDr. Aleše Valenty, PhD., který ve své knize „Dějiny rodu Kinských“ na straně 267 uvádí, že hrabě Leopold byl prvním z chlumecké větve rodu, kdo se nechal v Mlékosrbech pohřbít. Autor se takto vyjadřuje v poznámkovém aparátu na konci jinak vynikající publikace, kde přitom ani

¹⁴⁸ Zde se jednalo o chlumeckou hraběcí větev. Další hrobka vznikla v Budenicích pro kosteleckou knížecí větev rodu, třetí v Náměšti na Hané. Mimoto byli příslušníci rodu pochováváni do krypty kostela sv. Salvátora v areálu staroměstského Klementina. Dále pak v Teplících, ve Sloupu v severních Čechách a u sv. Voršily v Chlumci nad Cidlinou.

¹⁴⁹ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 38.

¹⁵⁰ TAMTÉŽ: s. 40.

neodkazuje na zdroj, ze kterého tuto zavádějící informaci získal, čímž si definitivně podkopal jakékoliv možné alibi a zároveň tím způsobil snadnou napadnutelnost své interpretace. Při podrobnějším rozboru jednotlivých fragmentů farního pramene je realita souvislostí úplně jiná a přitom logická. Leopold nestavěl hrobku primárně pro sebe, ačkoli dobře věděl, že v ní jednou sám skončí, ale pro svou matku Kristýnu, která rok před smrtí, pravděpodobně s vidinou blížícího se konce, o vybudování důstojného hrobu svého syna požádala. Potřeba hrobky se pochopitelně vztahovala na celou rodinu.

Mlékosrbská hrobka hraběcí chlumecké větve Kinských prošla na počátku 30. let 20. století radikální přestavbou. Doposavad zde spočivaly ostatky 16 členů rodiny,¹⁵¹ a protože se s využitím hrobky počítalo i v následujících letech, přistoupil v roce 1930 tehdejší majitel chlumeckého velkostatku František Xaver Kinský k její přestavbě, zejména pak k rozšíření. Po získání nezbytného státního a církevního povolení byly nejprve z krypty vyneseny rakve a přechodně uloženy do farní kolny. Vlastní stavební práce, spočívající v prodloužení a prohloubení podzemního prostoru, začaly v měsíci září. Hrobka byla dále vycementována a vybavena třisektorovým regálem pro ukládání rakví. Z důvodu rozšíření podzemní části byl prodloužen i nadzemní vchod, jehož schodiště osvětlilo nové okno, které dostalo stejnou historizující novogotickou podobu jako vedlejší okna do oratoře. Rekonstrukce trvala dva měsíce a 18. listopadu farář hrobku za účasti Františka Xavera Kinského a několika hostů slavnostně posvětil. Tělesné ostatky z několika rozpadlých rakví bylo potřeba přeložit do nových, přičemž ostatky manželských párů se vložily vždy do jedné rakve, takže z původně 16 schránek se jich nyní do nejspodnější části regálu vložilo pouze osm. Po nezbytném vykrojení byl sektor zazděn.¹⁵²

U příležitosti stavební úpravy rodinné hrobky byl zároveň otevřen hrob barona Karla Wüsthoffa a jeho choti Terezie, rozené hraběnky Kinské,¹⁵³ který se nacházel v těsném sousedství na zdejším hřbitově. Exhumované ostatky manželského páru byly uloženy do nové menší rakve a odvezeny pryč. Hrob byl poté zrušen a zasypán.¹⁵⁴

Po smrti Františka Xavera Kinského se správy chlumeckého velkostatku ujal jeho mladší bratr Zdenko Radslav Kinský, za něhož byla v roce 1936 mlékosrbská hrobka využita naposledy. Zdenko Radslav sem nechal 1. prosince převézt ostatky svých rodičů a

¹⁵¹ Kromě výše zmiňovaných to byla Terezie (1787 – 1863), Oktavián (1813 – 1896), Agnes (1810 – 1888), Jan (1815 – 1868), Idhigenia (1821 – 1882), František (1828 – 1851), Zikmund (1847 – 1869), Eugenius (1850 – 1896).

¹⁵² SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 288 – 289.

¹⁵³ Jedná se o dceru Leopolda Kinského, žila v letech 1822 – 1904.

¹⁵⁴ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 288 – 289.

sourozenců.¹⁵⁵ Rakve putovaly po železnici z Chlumce nad Cidlinou do zastávky Luková, odkud je do Mlékosrb dovezl nákladní automobil.¹⁵⁶ Vyplněn jimi byl tentokrát nejhornější regál, přičemž prostřední zůstal až do současnosti prázdný. Tímto se „aktivní služba“ mlékosrbské hrobky definitivně uzavřela.

¹⁵⁵ Zdeněk (1844 – 1932), Georgina (1856 – 1934), František Xaver (1878 – 1935), Norbert (1893 – 1914), Margit (1881 – 1928), Terezie (1883 – 1932).

¹⁵⁶ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 290.

4. 3 Historizující přestavba 1882 – 1883

Na počátku 80. let 19. století dospěla dřevěná zvonice při kostele sv. Filipa a Jakuba na konec své životnosti. Svědectví o tom zanechal dopis mlékosrbského starosty Františka Hladíka ze dne 28. března 1881 adresovaný okresnímu hejtmanství v Novém Bydžově, kde dotyčný upozorňoval na žalostný technický stav zvonice, ze kterého vyplývala reálná hrozba brzké destrukce celé konstrukce, čímž se stávala nebezpečnou i pro své okolí. Zejména zvoníci, obávající se právem o své zdraví, do ní nechtěli nadále vstupovat, protože jak starosta dále uvádí, tvořily těleso zvonice pouze trámy bez prkenného obložení, které stály na vypadané podezdívce. Celá stavba pak téměř postrádala střechu. František Hladík proto vyzval okresní hejtmanství, aby v této záležitosti podniklo další nezbytné kroky a nařídilo patronátnímu úřadu v Chlumci nad Cidlinou, pod jehož správu farní kostel sv. Filipa a Jakuba spadal, provést rychlou opravu zdejší chatrné zvonice. Kromě toho připojil starosta další požadavek, v němž se zmínil, že i samotný kostel potřebuje celkovou rekonstrukci, o jejíž provedení mlékosrbský obecní úřad v minulosti již několikrát marně usiloval.¹⁵⁷

Na nátlak ze strany okresního hejtmanství odmítl patronátní úřad jakákoli dílčí opatření spojená s opravou dřevěné zvonice a rozhodl vybudovat pro zvony novou zděnou věž, která měla být stavebně napojena na kostel. Patronát se také zavázal, že v rámci přístavby uskuteční vícekrát odkládanou generální rekonstrukci celé kostelní budovy. Vypracování architektonického projektu provedl úředně oprávněný inženýr František Kuthan z Nového Bydžova, který rovněž stanovil předpokládaný rozpočet. Výlohy na stavbu nové věže vystoupaly na 6233 zl 50 kr a na opravu kostela 1136 zl 9kr. Celková suma tedy činila 7369 zl 59 kr. Návrh rozpočtu a plány projektu¹⁵⁸ odeslal patronátní úřad na zemské místodržitelství do Prahy za účelem posouzení a schválení státní finanční dotace. Této žádosti se v plné míře vyhovělo úředním přípisem ze dne 28. června 1882.¹⁵⁹

Na základě schvalovacího dopisu okresního hejtmanství ze dne 10. července 1882 č. 4299 vyhlásil patronátní úřad veřejnou dražbu na nájemníka stavby. Licitace proběhla 3. srpna 1882 a jako vítěz z ní vyšel hraběcí stavební inženýr Václav Nosakovič z Chlumce nad Cidlinou, jemuž tak byla svěřena realizace nové kostelní věže podle projektu Františka Kuthana. Sepsaný smluvní protokol obsahoval 12 bodů stavebních a dražebních podmínek,

¹⁵⁷ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumec nad Cidlinou, kart. 584.

¹⁵⁸ Viz. přílohy – obr. 25, 26, 27, 28, 29, 30. (s. 128 – 131)

¹⁵⁹ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 132.

jimiž se musel nejprve oferent a poté podnikatel stavby bezvýhradně řídit a respektovat je. Jejich obsah byl ve zjednodušené podobě následující:

1. Vyvolávací cena pronájmu byla totožná se sumou celkového rozpočtu.
2. Každý zájemce o dražbu musel zaplatit 10% vadium z celkové sumy rozpočtu. Rovněž se požadovala trestní bezúhonnost žadatelů.
3. Do licitace mohli vstoupit i lidé bez potřebného stavařského vzdělání s podmínkou, že vlastní provedení práce přenechají odborníkovi a jemu podřízeným řemeslníkům. V každém případě byl pouze podnikatel stavby zodpovědný za řádné provedení všech prací.
4. Náklady na stavbu nesměly překročit stanovený rozpočet. Podnikatel byl dále povinen použít pouze kvalitní stavební materiál, jehož dobrou jakost musel předem osobně ověřit, přičemž za všechny škody způsobené nekvalitním materiálem a neodbornou řemeslnickou prací byl rovněž zodpovědný.
5. Podnikatel garantoval tříletou záruční lhůtu na provedenou stavbu, která vstupovala v platnost v den kolaudace. Pokud by se v průběhu této lhůty vyskytly na budově závady, byl podnikatel povinen je na vlastní náklady odstranit.
6. Případné změny v cenách stavebního materiálu či pracovních sil v průběhu stavby neměly žádný vliv na dříve stvrzenou částku pronájmu.
7. Pokud by stavba vyžadovala více materiálu a pracovních sil než bylo předem vypočítáno, musel podnikatel tuto skutečnost oznámit patronátnímu úřadu a pokračovat ve stavbě směl až poté, co dostal příslušné povolení. Naopak všechny přebytečný materiál připadl patronátnímu úřadu bez nároku jakékoli náhrady ze strany podnikatele.
8. Honorář podnikatel obdržel až po úplném dokončení všech stavebních prací. Vstupní kauci až po třech letech záruční lhůty.
9. Stavba musela probíhat pod dozorem patronátního a farního úřadu, přičemž podnikatel byl povinen tyto instituce o průběhu prací pravidelně informovat a nepodnikat nic bez jejich vědomí.
10. V případě neplnění výše uvedených podmínek ze strany podnikatele si patronátní úřad vyhradil právo mu tuto stavbu odebrat a předat ji jinému, přičemž všechny výlohy s tím spojené hradil první podnikatel.
11. Sám podnikatel nesměl stavbu bez povolení patronátního úřadu převést na jinou osobu.

12. Podnikatel byl povinen nosit plán projektu po celou dobu stavby při sobě a na požádání od vyšších míst jej předložit.¹⁶⁰

Václav Nosakovič začal se stavbou věže o měsíc později, 3. září 1882, kdy dal povel k vykopání základových jam. Dne 25. září bylo provedeno slavnostní vysvěcení základního kamene a do příchodu zimních měsíců, které stavbu na čas přerušily, vystavěl základy do úrovně terénu okolního hřbitova. Ovšem nepřízní počasí vynucená přestávka trvala pouze do poloviny února.¹⁶¹ V souvislosti s neobvykle brzkým znovuzahájením prací byl Václav Nosakovič kritizován ze strany mlékosrbského starosty Františka Hladíka, který v pozdějším dopise z 18. dubna 1883 adresovaném okresnímu hejtmánství v Novém Bydžově oznamoval, že na stavbě se pokračovalo ještě za velkých mrazů, přičemž zima dovolovala pracovat maximálně dva až tři dny v týdnu. Starosta se dále pohoršoval nad použitím opukového kamene jako prvořadého stavebního materiálu a rovněž nad malým množstvím vápna přidávaného do malty. Z těchto příčin se v opuko-cihlovém zdivu věže, která byla více jak z poloviny své výšky hotová, začaly objevovat nebezpečně vyhlížející trhliny. Ze stejných důvodů praskl také práh a klenutý pískovcový oblouk u hlavního portálu.¹⁶²

Pohled Františka Hladíka je sice subjektivní, ale přesto je z něj dobře patrné, že Václav Nosakovič porušil jemu závazné stavební podmínky hned v několika bodech. Jak ale vyplývá z dalšího vývoje situace, práce mu odebrána nebyla a věž úspěšně dokončil. Nicméně zde muselo dojít ohledně porušeného zdiva ke konkrétním záchranným krokům, jejichž podrobnosti jsou bohužel neznámé. Lze ale předpokládat, že se přistoupilo k dodatečnému vyspárování a zpevnění narušených míst. V této souvislosti je potřeba dopředu uvést, že výše popsany problém nebyl při stavbě věže zdaleka poslední. Další závažná komplikace na sebe nenechala dlouho čekat a souvisela s provozem zvonů, tedy s nejdůležitější funkcí, pro kterou byla věž v podstatě postavena.

Její předzvěst lze datovat do rozmezí 9. až 14. července, kdy došlo ke snesení zvonů z dosloužilé dřevěné zvonice, kterou se patronátní úřad rozhodl prodat ve veřejné dražbě. Přesněji řečeno se jednalo o prodej jejího stavebního materiálu. Dražba dubových trámů a několika prken byla stanovena na čtvrtek 19. července ve 14:00 hod. Oběžník informující o této akci byl rozeslán na představenstva 11 obcí. Jednalo se o Mlékosrby, Velké Kosice, Malé Kosice, Lukovou, Nepochy, Písek, Lhotku, Měník, Malý Barchov, Velký Barchov a

¹⁶⁰ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumec nad Cidlinou, kart. 584.

¹⁶¹ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 132.

¹⁶² SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumec nad Cidlinou, kart. 584.

Zadražany.¹⁶³ Skutečnosti, že ve stejné době musela být stavba věže téměř dokončená, nasvědčuje i návštěva biskupského vikáře Jana Novotného, který zde 16. července vysvětil nový kovový kříž určený na hrotové vyvrcholení střechy věže. Po obřadu byl kříž i s měděnou bání, do níž se vložila pamětní listina patronátního komisaře Františka Moravce, vytažen na své místo. Práci provedl klempířský mistr Josef Klofc z Chlumce nad Cidlinou, který byl v tomto směru považován za specialistu, protože podobně namáhavou práci vykonal již dříve na kostele v Žehuni a Choťovicích.¹⁶⁴

Kritický okamžik průběhu celé stavby nastal v blíže neurčený srpnový den roku 1883, kdy došlo k usazení zvonů na dřevěné stolice v nové věži kostela. Retrospektivní záznam v mlékosrbské farní kronice z 2. června 1885 informuje o této události s jistou dávkou ironie následovně: „Na to v srpnu dány zvony na věž, ale zvonění nešlo, muselo se to předělávat, jak u největšího, tak i u druhých, inu – dobrý plán. Kuthan i Nosakovič, žádný z nich se neporadil s Filipem. Věž na pohled zevně krásná, ke kostelu poměrná, jen ne ke zvonům. Říkává se, když jdou páni z rady, jsou chytřejší, než když jdou do rady.“¹⁶⁵ Z citovaného pramene ovšem není vůbec zřejmé, v čem tato závada konkrétně spočívala a jakým způsobem byla posléze odstraněna. Pro absenci těchto potřebných detailů se celková situace rekonstruuje jen velmi složitě, přičemž zůstává otázkou, zda je vůbec možné dopátrat se alespoň částečné pravdy. K určitému objasnění by měl dopomoci fakt, že totožné zvony, ovšem na novější stolici,¹⁶⁶ fungují ve věži bezproblémově dodnes, což dále dokazuje, že se zvony do věže tzv. „vejdou“ a dají se běžně používat ke svému účelu. Potíž tedy nespočívala v nevyhovujících rozměrech obvodového zdiva, ale ve způsobu konstrukčního provedení původních dřevěných stolic a v jejich umístění v interiéru. Z této příčiny mohly zvony při práci vrážet do těles stolic, nebo do okolního zdiva. Druhá možnost je přitom pravděpodobnější. Rovněž ji nasvědčuje pozdější dopis mlékosrbského faráře Jana Dobrkovského z 24. května 1884 adresovaný patronátnímu úřadu v Chlumci nad Cidlinou, ve kterém se poukazovalo na neobvyklé opatření Václava Nosakoviče ohledně největšího zvonu, jehož srdce nechal stavitel bez příslušného povolení o podstatnou část zkrátit, čímž ztratilo pochopitelně na hmotnosti a celý zvon na hlasitosti.¹⁶⁷ Přitom je docela možné, že Václav Nosakovič řešil problém se zvony právě tímto nestandardním způsobem, když nechal srdce, pravděpodobně narážející do zdiva, o potřebný kus zmenšit. Prakticky zde mohl upřednostnit celkovou funkčnost stolice na úkor hlasitosti

¹⁶³ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumeck nad Cidlinou, kart. 584.

¹⁶⁴ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 134.

¹⁶⁵ TAMTÉŽ: s. 134.

¹⁶⁶ Viz. kapitola - 4. 4 Nové ocelové zvonové stolice.

¹⁶⁷ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumeck nad Cidlinou, kart. 584.

zvonu. S definitivní jistotou se to ale konstatovat nedá, protože informace dokumentu jsou opět značně povrchní, přesto nemohl mít Nosakovič k tomuto krajnímu kroku, při kterém v podstatě poškodil historickou památku, jiný rozumný a logický důvod.

Ve farářově dopisu se dále uvádí, že při dřívější kolaudaci stavby, jejíž průběh je podrobně komentován nížeji, nařídil vedoucí schvalovací komise Václav Till z Poděbrad, aby se srdce zvonu opět zatížilo. Pro úplnost informací je potřeba dodat, že opravu zvonu provedla firma Frič a Macháček z Chlumce nad Cidlinou v nákladu 6 zl 50 kr. Na základě smluvních podmínek byl povinen tuto částku zaplatit Václav Nosakovič, ale protože tak zatím neučinil, požádal mlékosrbský farní úřad chlumecký patronát, aby provedl vyrovnání s věřiteli sám a z vlastních zdrojů.¹⁶⁸

Při budování nové kostelní věže v Mlékosrbech nedošlo v řadách zúčastněných řemeslníků k žádnému vážnému zranění, jak se někdy při výškových stavbách bohužel stává. Pouze tajemník patronátního úřadu Čeněk Krátký utrpěl 5. října 1883 lehčí zranění poté, co mu ve věži spadlo na hlavu nezajištěné prkno. Naneštěstí pro něj nedopadlo ani plochou stranou. Svědky této události, ze které si patronátní úředník odnesl silně krvácející tržnou ránu, byli také František Kuthan a Václav Nosakovič, mezi nimiž docházelo v souvislosti se stolicemi k častým výměnám názorů a k ostrému slovnímu napadání, kdy jeden na druhého svaloval vinu za špatně provedenou práci.¹⁶⁹

Současně se stavbou věže probíhala již zmiňovaná celková rekonstrukce kostela, při které získala budova dnešní podobu. Práce začaly 27. února 1883, kdy se přistoupilo ke zvětšení původní čtveřice oken půlkruhového profilu na severní a jižní zdi lodi na současná tři velká obdélná okna s půlkruhovým zakončením a jedno kruhové okno nad vstupní předsíňkou do lodi. Dne 20. března byly tyto otvory opatřeny skleněnými výplněmi. Do této doby se provizorní mše konaly v sakristii, přičemž i další kostelní mobiliář musel být před nepřízní počasí chráněn velkými plachtami, které ochotně poskytli zdejší obyvatelé. Dne 2. dubna bylo zrušeno okno na západní stěně kostela, které nahradil nový vchod z věže na tribunu.¹⁷⁰

Podobnými změnami prošlo v roce 1883 také kněžiště. Dne 28. května byla původní oválná okna na severní a jižní stěně presbytáře rozšířena a zároveň získala nový kruhový tvar. Jelikož tato úprava zabezpečovala dostatečný přísun světla do prostoru, byla tři zbylá kruhová okna za hlavním oltářem na třech zadních stěnách pětiboce uzavřeného presbytáře 4. června zazděna. V průběhu září a října byl celý kostel nově vymalován mistrem Bacholou a jeho

¹⁶⁸ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumec nad Cidlinou, kart. 584.

¹⁶⁹ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 134.

¹⁷⁰ TAMTÉŽ: s. 132.

synem. Dále došlo na odstranění sanktusní věžičky vyčnívající ze střechy lodi, protože se počítalo s přemístěním umíráčku do nové věže k ostatním zvonům.¹⁷¹ Stavební plán rovněž předpokládal zrušení vstupní předsínky do oratoře, k čemuž ale z neznámých příčin nakonec nedošlo. Po dokončení stavby věže byla celá budova kostela zevně upravena do historizujícího pseudorománského slohu a charakteristickým motivem obloučkových vlysů.¹⁷²

Zajímavé poznatky o průběhu historizující přestavby přináší také dochovaný výkaz o provedené zámečnické práci. Z údajů tohoto dokumentu je dobře patrné, že podstatnou úpravou prošla rovněž západní tribuna, která byla podložena čtveřicí ocelových traverz o celkové hmotnosti 480 kg. Prostřední dvě traverzy pak podepřely nové litinové sloupy, nahrazující s největší pravděpodobností původní dřevěné. Výkaz také zaznamenal celkovou hmotnost litinových kostelních oken, kdy šestice ráků určených do velkých otvorů v lodi a presbytáři vážila 421 kg a čtveřice ráků do oratoře a sakristie vážila 118 kg. Mezi další dokumentem registrované kovové komponenty patří čtveřice jisticích kotev se zámky o celkové hmotnosti 220 kg. Jedna kotva byla umístěna nad hlavní portál do přízemí věže, další dvě do druhého patra a poslední do třetího patra. Kotvy do štítů byly 1,2 m dlouhé a 8 mm silné. Vážily 31,5 kg. Hmotnost zábradlí v horní části vřetenového schodiště činila 16,5 kg. Čtyřicet šroubů použitých na smontování dřevěných stolic vážilo 22,2 kg. Hmotnost kříže určeného na hrotové vyvrcholení věže činila 44 kg.¹⁷³

Kolaudace věže a opravy kostela proběhla 17. února 1884. Schvalovací komise přitom zjistila některé stavební nedostatky, které musel Václav Nosakovič neprodleně odstranit, jinak by mu ušel zasloužený honorář. Jednalo se o opravu taškové krytiny na střeše kostela, dále o kvalitnější spojení plechové krytiny u střechy jižní vchodové předsínky, o opravu obvodového pískovcového soklu a o vylepšení omítky na oratoři a sakristii. Poslední položku zahrnovalo zakytování trhlin na dubových dveřích hlavního portálu.¹⁷⁴

Dodatečné schvalovací řízení se uskutečnilo 22. září 1884. Na jeho základě sepsaný úřední protokol dokládá, že Václav Nosakovič výše uvedené stavební závady v plné míře odstranil. Rovněž zástupce patronátního úřadu Josef Midloch shledal kostel z technického hlediska za přijatelný, načež vydal povolení, aby Václav Nosakovič obdržel výplatu ve výši 1032 zl 22 kr. Schvalovací dokument se také zabýval zvonovými stolicemi, o kterých nepadla při první kolaudaci ani zmínka. V této souvislosti Josef Midloch nyní upozorňoval, že podle výpovědí zvoníků se stolice při zvonění značně pohybují a jejich nestabilitu údajně způsobuje

¹⁷¹ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 133.

¹⁷² POCHÉ, E. *Umělecké památky Čech II*. Praha. 1978. s. 408.

¹⁷³ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumec nad Cidlinou, kart. 584.

¹⁷⁴ TAMTÉŽ: kart. 584.

nevhodně položený spodní pražec. Zde je potřeba uvést, že patronátní úřad z této závady Václava Nosakoviče nevinil, a ani nemohl, protože jak samotný stavitel ve své obhajobě uvedl, provedl postavení stolic přesně podle předepsaných plánů, které předtím patronátní úřad schválil. Václav Nosakovič považoval za chybný už samotný projekt, jelikož stolice neměly ani na papíře žádné postranní opory, bez kterých se podle stavitele musely kymáčet, přičemž jejich pohyb nebyl ve směru pohybu zvonů, ale kolmo na něj. Také co se týče odstranění této závady byl Václav Nosakovič poměrně skeptický, protože pro dodatečnou instalaci příčných vzpěr nebylo v úzké věži dostatek místa.¹⁷⁵

V tuto chvíli bezradný patronátní úřad nevěděl co dál. Nečekaná pomoc přišla ze strany strojírenské firmy Frič a Macháček z Chlumce nad Cidlinou, jejíž zástupce pan Frič, po shlédnutí dřevěných stolic, nabídl dodání kovových ztužujících komponentů, jejichž výhodou také bylo, že nevyžadovaly tolik prostoru. Konkrétně se jednalo o 2 větší a 2 menší litinové zesilovací úhle o hmotnosti 424 kg včetně 100 kg vážící modelové výlohy. Cena těchto segmentů vystoupala na 59 zl 36 kr. Do nabídky dále spadalo 36 kovových šroubů o průměru 30 mm a délce 38 mm. Jejich hmotnost byla 104 kg. Náklad za šrouby činil 48 zl 60 kr. Firma si tedy celkově za materiál účtovala 107 zl 96 kr. Chlumecký patronát po poradě s mlékosrbskou farností nechal opravu provést, načež vyviklané spoje mezi vodorovnými a svislými trámy stolic ztužily litinové úhle. Toto technické provizorní opatření bylo provedeno po 19. březnu 1885 a ve věži fungovalo dalších pět let.¹⁷⁶

¹⁷⁵ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumec nad Cidlinou, kart. 584.

¹⁷⁶ TAMTÉŽ: kart. 584.

4. 4 Nové ocelové zvonové stolice 1890

Provizorní technická opatření provedená na dřevěné zvonové stoličce ohledně její funkce se v delším časovém horizontu ukázala jako neúčinná. Toto polovičaté řešení sice umožňovalo provoz zvonů, ale zároveň nezaručovalo, že se v budoucnosti neobjeví nové problémy. Jak jinak si vysvětlit tu skutečnost, že již po 7 letech provozu byly dřevěné stolice z věže odstraněny a nahrazeny novými ocelovými stolicemi. Hlavním iniciátorem tohoto projektu byl patronátní úřad, na jehož půdě vznikly rovněž potřebné plány¹⁷⁷ a návrh rozpočtu. Vlastní realizaci pak předcházela nezbytná schvalovací procedura, kdy nejprve zemské místodržitelství v Praze výnosem č. 66299 ze dne 3. října 1899 avizovanou výměnu schválilo, přičemž přispělo státní dotací, a později okresní hejtmánství v Novém Bydžově výnosem č. 9693 ze dne 15. října nařídilo, aby se zakázka na výrobu ocelových stolic prodala ve veřejné dražbě. V tuto chvíli již zplnomocněný patronátní úřad v Chlumci nad Cidlinou stanovil licitaci na 20. února 1890. Sepsaný protokol obsahoval 13 bodů dražebních a smluvních podmínek mezi oferentem a patronátním úřadem. Jejich obsah byl ve zjednodušené podobě přibližně následující:

1. Vyvolávací cena pronájmu odpovídala celkové částce schváleného rozpočtu, tedy 1262 zl 81 kr.
2. Dražby se mohli zúčastnit pouze zájemci s odpovídajícím technickým vzděláním a s trestní bezúhonností. Každý přistupující musel složit 10% kauci z celkové sumy rozpočtu. Těm, kteří neuspěli, byla okamžitě vrácena. Kauce vydražitele zůstala uložena v zádušní pokladně.
3. Bez patřičného povolení patronátního úřadu nesměl podnikatel převést výrobu stolic na jinou osobu.
4. Výroba a instalace stolic nesměla překročit stvrzený rozpočet a musela být vedena přesně podle plánů, které byly k dispozici v úředních hodinách na patronátním úřadě. Podnikatel byl také povinen použít pouze kvalitní kovový materiál. Za všechny škody způsobené špatnou jakostí materiálu odpovídal podnikatel.
5. Dřevo ze staré stolice bylo majetkem fary, přičemž podnikatel byl zodpovědný za její odbornou demontáž, kdy nesmělo dojít k poškození dřevěného materiálu (rozsekání) ani zdiva věže.

¹⁷⁷ Viz. přílohy – obr. 35, 36, 37. (s. 135 – 136)

6. Podnikatel garantoval tříletou záruční lhůtu kovových stolic. Pokud by se v této době vyskytly na konstrukci závady, bylo povinností podnikatele je na vlastní náklady odstranit.
7. Všechny části kovových stolic se musely před montáží zvažít.
8. Případné změny v cenách kovového materiálu či pracovních sil v průběhu výroby a instalace stolic neměly žádný vliv na dříve stvrzenou částku pronájmu.
9. Pokud by výroba stolic vyžadovala větší množství materiálu a pracovních sil než bylo předem vypočítáno, musel podnikatel tuto skutečnost oznámit patronátnímu úřadu a pokračovat až po obdržení příslušného povolení. Naopak všechn přebytečný materiál připadnul patronátnímu úřadu.
10. Nárok na honorář měl nájemce až po úplném dokončení veškerých prací. Vstupní kauci obdržel až po tříleté záruční době.
11. Výroba stolic a jejich instalace musela probíhat pod dozorem farního a patronátního úřadu.
12. Lhůta pro odevzdání dokončené práce byla stanovena do konce srpna 1890. Pokud by podnikatel tento termín nedodržel, vyhradil si patronátní úřad právo mu tuto práci odebrat a převést ji na jinou osobu.
13. Podnikatel byl vázán podmínkami smlouvy hned při podpisu. Patronátní úřad po schválení téhož od vyšších míst.¹⁷⁸

Zakázku na vestavbu kovových stolic nakonec získal stavební inženýr Bedřich Špatný z Nového Bydžova, který zaplatil vstupní kauci v hodnotě 127 zl 92 kr formou záloženské knížky č. 6995, znějící na jméno jeho choti Kristýny Špatné. Výrobou a dodávkou kovových prefabrikátů, z nichž se měly stolice smontovat, byla pověřena firma „Frič a Macháček – strojnická továrna, kotlárna a slévárna“ z Chlumce nad Cidlinou. Její zástupci měli ovšem při jednání jasný požadavek, že nabízenou práci jsou ochotni převzít pouze za předpokladu celkového navýšení stavebně-výrobního rozpočtu na 1340 zl. Jako důvod uváděli neustále rostoucí ceny ocele za poslední období. Jelikož s jinou strojírenskou firmou nebyl patronátní úřad v kontaktu a potřeba nových stolic byla více než akutní, musel tento ústupek ze své strany akceptovat a navýšil rozpočet o 3,5%.¹⁷⁹

Celkové náklady obsahovaly i několik položek, které s vlastní stavbou příliš nesouvisely, ale měly spíše doprovodný charakter. Mezi ně patřilo snesení a opětovné usazení

¹⁷⁸ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumec nad Cidlinou, kart. 584.

¹⁷⁹ TAMTÉŽ: kart. 584.

zvonů s použitím potřebného lešení. Tato práce vyšla na 80 zl. Do stejné kategorie spadala i demontáž a snesení dřevěných stolic, celkem 160 m dřeva, v ceně 16. zl. Naopak čistě stavební položky zahrnovaly vybourání 28 otvorů v obvodovém zdivu věže, do kterých se umístily pískovcové kvádry o rozměrech 40 cm délky, 30 cm šířky a 30 cm výšky, jako podpory ocelových traverzových nosičů obou konstrukcí. Zhotovení těchto otvorů stálo 16 zl 80 kr a samotné usazení kvádrů 56 zl. Částka účtovaná za zazdění 14 traverz jako základny pro obě stolice činila 8 zl 40 kr. 1 m² nové podlahy, kterou tvořila 4 cm silná prkna, vyšel na 1 zl 80 kr. Celkem se za podlahy ve třetím a čtvrtém zvonovém patře zaplatilo 26 zl 80 kr. Ochranný nátěr 1 m² kovových stolic vyšel na 40 kr. V tomto konkrétním případě byl proveden trojitý nátěr celkem 95 m² v ceně 38 zl. Přizpůsobení původních dřevěných žebříkových schodů nové situaci,¹⁸⁰ kdy byly pod jiným úhlem zajištěny k traverzové podlaze dvojicí kovových kolíků, sebralo z rozpočtu 4 zl. Nové zpevňující kleštiny v obou zvonových patrech stály 9 zl 80 kr. Cena veškerého železného materiálu činila 135 zl 49 kr. Celková hmotnost obou stolic pak 1721 kg.¹⁸¹

Kolaudační řízení kovových stolic bylo stanoveno na 19. července 1890. Stalo se tak na základě úředního povolení okresního hejtmanství v Novém Bydžově č. 6259 ze 7. července téhož roku. Přítomná komise neshledala na konstrukci vážnější technické nedostatky a obě stolice schválila do běžného provozu. Jediná výhrada, která ovšem neměla na předchozí verdikt žádný vliv, se objevila ohledně nejvýše posazeného zvonu ve čtvrtém patře, jemuž při slabším pohybování nedopadalo srdce na vnitřní plochu. Bedřich Špatný ze své pozice podnikatele stavby byl nyní povinen tuto závadu podle 6. bodu smluvních podmínek neprodleně odstranit. Jak o tom svědčí dopis mlékosrbského faráře Jana Dobrkovského adresovaný patronátnímu úřadu, Bedřich Špatný tak učinil do 14 dnů, když nechal korunu zvonu odpovídajícím způsobem zatížit.¹⁸²

Po uplynutí tříletého období záruční lhůty se mohlo přistoupit ke superkolaudaci kovových stolic.¹⁸³ Žádost o její uskutečnění podal patronátní úřad 8. července 1893 na okresní hejtmanství, které výnosem č. 9983 z 26. července superkolaudaci chválilo a zároveň určilo termín na 9. srpna. Také při této prohlídce nebyla po tříletém provozu stolic zjištěna závažná závada, a proto mlékosrbský farní úřad navrhl, aby byla Bedřichovi Špatnému vrácena 10% vstupní kauce. Po udělení povolení od okresního hejtmanství tak patronátní úřad

¹⁸⁰ Jedná se o schody ze druhého do třetího zvonového patra.

¹⁸¹ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumeck nad Cidlinou, kart. 584.

¹⁸² TAMTÉŽ: kart. 584.

¹⁸³ Schvalovací řízení ke konci záruční doby dodaného investičního celku, na jehož provedení se váže úhrada zbytku kupní ceny.

učinil 16. června 1893.¹⁸⁴ Až po deseti letech od okamžiku, kdy byla věž postavena, se problémy se zvonovými stolicemi podařilo definitivně vyřešit. Na tomto případě je dobře patrné kolik, peněz, času a lidského úsilí stála jedna chyba v původním projektu dřevěných stolic.

¹⁸⁴ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumeck nad Cidlinou, kart. 584.

4. 5 Novodobé opravy a údržba kostela

Farní kostel sv. Filipa a Jakuba prošel za dobu své 300leté existence také celou řadou menších oprav, při kterých nedocházelo k podstatným stavebním přeměnám, ale měly pouze údržbový charakter. Přesto si zvláštní prostor jedné kapitoly určitě zaslouží, protože k historii budovy neodmyslitelně patří. K takovému zásahu došlo v roce 1894 při příležitosti zakoupení a instalace nových kostelních varhan.¹⁸⁵ Po schválení státní finanční dotace od zemského místodržitelství v Praze, kterou tradičně zprostředkoval patronátní úřad v Chlumci nad Cidlinou, přistoupila mlékosrbská farnost také k opravě svého chrámu. Pod odborným dohledem a zároveň vedením hraběcího stavebního inženýra Tomáše Lehovce proběhla v říjnu oprava střechy. Dále byly na rubové straně lodních oken instalovány plechové žlábkové sloužící k zachycování zkapalněné vodní páry, která se z budovy odváděla pomocí kovové trubky. Ta procházela celým zdivem a její vyústění se nacházelo na venkovní straně přímo pod oknem. K eliminaci nežádoucí vlhkosti měl také sloužit provizorně vybouraný vzdušník ve stropě lodního prostoru. Opravou prošla rovněž budova farního úřadu. Kromě střechy byla nově obhozena a obílena.¹⁸⁶

V roce 1902 rozhodl mlékosrbský farář Otomar Bažant o neprodleném vymalování a vyčištění kostelního interiéru, který tuto omlazující proceduru již 16 roků nepoznal. Z farářova popudu se k práci přikročilo s velkou rychlostí v polovině července a za necelý měsíc byla zdárně dokončena. Vymalování svatyně provedl Antonín Sucharda z uměleckého závodu v Nové Pace, který mimoto opravil i dva postranní oltáře sv. Leopolda a Terezie. Oprava oltářů a vnitřní vymalování chrámu stálo dohromady 2046 k. Podstatná část této sumy šla opět formou dotace ze státní pokladny, což byla především zásluha chlumeckého patronátního komisaře Jindřicha Jaroška, který, co se týče potřeb mlékosrbské farnosti, jednal se zemským místodržitelstvím s neobvyklou rychlostí a efektivitou. Patrně se zde projevovalo důvěrné přátelství s Otomarem Bažantem.¹⁸⁷

V roce 1907 se o slovo přihlásily závažné problémy související s věží mlékosrbského kostela, v jejímž obvodovém zdivu se začaly objevovat viditelné trhliny a při zvonění, nebo silnějším poryvu větru, se podle výpovědí očitých svědků celá věž dokonce kymácela. Tato statická závada měla svůj počátek při samotné stavbě věže v letech 1882 - 1883, kdy se začala zdít ještě za velkých mrazů, které měly negativní dopad na pevnost maltového pojiva.

¹⁸⁵ Viz. kapitola - 6. 2 Varhany.

¹⁸⁶ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 247.

¹⁸⁷ TAMTÉŽ: s. 252.

Patronátní úřad v Chlumci nad Cidlinou musel na tuto situaci okamžitě reagovat, a proto začal podnikat nezbytné kroky vedoucí k odstranění této závady, přičemž rovněž diskutovaná možnost, že by se stávající věž strhla a nahradila novou, byla z důvodu velké finanční zátěže posléze zamítnuta. Přistoupilo se tedy k dílčímu opatření, které spočívalo ve vyspárování vzniklých trhlin a v celkovém zkvalitnění statiky věže. Patronátní komisař Antonín Hanuš také vydal mlékosrbské farnosti příkaz, aby po dobu nezbytně nutnou co nejvíce omezila zvonění. Předpokládaný rozpočet opravy byl stanoven na částku 630 k. Uhradit jej měla zádušní pokladna mlékosrbské farnosti. Ačkoli patronátní úřad obdržel potřebné povolení a schválení stanoveného rozpočtu ze strany zemského místodržitelství v Praze již 4. července 1907, do konce roku se s opravou nezačalo. Na toto zbytečné prodlení upozorňoval dopis Antonína Hanuše ze 17. prosince 1907 adresovaný okresnímu hejtmanství v Novém Bydžově, kde komisař rovněž uvedl, že pro nevysvětlitelné zdržení, které on sám nezavinil, odmítl převzetí další zodpovědnosti ohledně jakéhokoli možného neštěstí.¹⁸⁸ V tomto bodě ovšem veškeré informace o dalším průběhu opravy končí, jelikož k jejich zmapování chybí potřebné archivní prameny. Rovněž jméno stavbyvedoucího je neznámé. Nicméně pro výše uvedené závažné důvody muselo k rekonstrukci věže bezesporu dojít a s velkou pravděpodobností se tak stalo na jaře následujícího roku. Co se týče podnikatele stavby, mohlo se jednat o chlumeckého inženýra Tomáše Lehovce, se kterým mlékosrbská farnost v této době poměrně často spolupracovala.

Podobné pochybnosti mizí v roce 1908, kdy Tomáš Lehovec stál za realizací zděného rigolu po obvodu kostela. Jelikož původní mělká struha k odvádění vody nestačila a naprosto neúčinnou se stávala v období jarních oblev, byl nově vybudovaný rigol pochopitelně širší a hlubší. Jeho materiál tvořil tzv. „kolínský kámen“. V následujícím roce a opět pod vedením chlumeckého inženýra, dostal kostel okapové žlaby a novou fasádu. Celkové náklady činily 1363 k 92 h. Částku zaplatila zádušní pokladna mlékosrbské farnosti.¹⁸⁹

V roce 1924 došlo k významné modernizaci mlékosrbského barokního kostela, když v budově proběhlo zavedení elektrického osvětlení. Opět se tak stalo za úřadování pokrokového faráře Otomara Bažanta. Jedno světlo bylo umístěno v sakristii, dvě stojanová světla u předních lavic v kostelní lodi a na velkém lustru, který byl nákladem 460 k nově pozlacen, přibylo osm žárovek. Prostor tribuny ozářila tři nová elektrická světla. Cena za elektrifikaci kostela dosáhla výše 1816 k 97 h. Rovněž fara nezůstala o tuto technologickou vymoženost ošizena. Zde se instalovalo celkem šest světel v nákladu 1129 k 91 h.

¹⁸⁸ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumec nad Cidlinou, kart. 584.

¹⁸⁹ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 260.

Elektroměry na faře i v kostele stály shodně 427 k. Veškerý náklad hradil Otomar Bažant se striktní podmínkou, že osvětlení bude moci využívat jen římsko-katolický farář v Mlékosrbech a v kostele ho smělo být použito pouze pro účely římsko-katolických bohoslužeb. Z tohoto pohledu byl Otomar Bažant poměrně radikál, který rovněž odmítal pochovávat evangelíky do půdy zdejšího hřbitova.¹⁹⁰

Zavedení elektrického proudu do kostela a na faru proběhlo v rámci celkové elektrifikace Mlékosrb, která se uskutečnila na konci roku 1924 a plně začala fungovat 24. prosince. Vesnice byla napojena na rozvodnou síť Kolínského svazu středolabských okresů a o její instalaci v samotné obci se postarala firma Karla Příborského z Nového Bydžova. Celkové náklady se tenkrát vyšplhaly na 90 000 k.¹⁹¹

O dva roky později proběhla na kostele oprava venkovní fasády. Jelikož ale nebylo k dispozici potřebné lešení, zůstala vynechána věž. Náklad hradil farář.¹⁹² K opravě věže se přistoupilo až s odstupem 10 let v roce 1936. Tristní stav její omítky, která již držela pouze na několika místech a zejména na západní stěně chyběla vůbec, nepřipouštěl další časové prodloužení, protože stavba tímto zanedbáním na svém vzhledu skutečně velmi trpěla. Zbylá omítka byla postupně otlučena a nahrazena novou. Celá budova poté získala nový nátěr. Práci provedla stavební firma Komárek z Chlumce nad Cidlinou nákladem 10 000 k. Obec na tuto opravu přispěla částkou 500 k. Doprovodné povozové práce, především dovoz důležitého písku a vody, obstarali zdarma místní obyvatelé. O tom, že se oprava fasády v roce 1936 skutečně povedla, svědčí záznam v pamětní knize obce, kde tehdejší kronikář František Krejčí popisuje opravený kostel těmito slovy: „A od té doby kostelíček daleko široko svítí svou běložlutou barvou.“¹⁹³

Ještě před uskutečněním výše popisované zevní opravy byl v roce 1934 interiér mlékosrbského kostela po 32 letech opět vymalován. Prováděná údržba se rovněž týkala všech dveří budovy, které byly zbaveny starého nátěru a znovu nalakovány. Celkový náklad těchto prací činil 3364 k, přičemž do něj nebyly započítány výlohy za stravu dělníků. Uhradila jej zádušní pokladna. O profesionální výmalbu kostela se postaral malíř Otakar Budina z Nového Bydžova.¹⁹⁴

Mlékosrbský farář Otomar Bažant nedisponoval při kázání příliš silným hlasem z čehož je dobře patrné, že ho lidé v kostele špatně slyšeli a nejhorší situace byla z tohoto

¹⁹⁰ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 263.

¹⁹¹ Obecní úřad, Pamětní kniha, s. 16.

¹⁹² SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 263.

¹⁹³ Obecní úřad, Pamětní kniha, s. 36.

¹⁹⁴ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 260.

pohledu údajně na kůru. Kněz si svůj profesní handicap určitě dobře uvědomoval, a proto v roce 1947 zakoupil z vlastních zdrojů elektronický zesilovač hlasu s mikrofonem. Objednávku a instalaci zařízení provedla firma „Karel Příborský - elektro - rádio závod v Novém Bydžově. Celkové náklady zesilovače, který byl poprvé v provozu 11. dubna, činily 14 012 Kč.¹⁹⁵

¹⁹⁵ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 267.

5. Architektonický rozbor

5. 1 Situace

V současné zástavbě stále se rozšiřující obce je kostel situován na mírném terénním návrší přibližně v jejím středu. Centrální umístění stavby potvrzuje blízkost obecní návsi, která se ke kostelu přimyká od západu. Ze severu sousedí objekt bývalé Mateřské školy. Na východní straně, kam je kostel orientován svým presbytářem,¹⁹⁶ vede hlavní pozemní komunikace protínající celou obec. Za vozovkou stojí budova bývalé fary, prošlá moderní přestavbou a dnes sloužící jako rodinný dům.¹⁹⁷

Při podrobnějším srovnání dnešní obecní zástavby se situací z roku 1841 docházíme k následujícímu závěru. V tomto roce, jak je patrné z mapy Stablního katastru,¹⁹⁸ stával kostel téměř osamocen na jižním konci vesnice. Okrajová lokace kostela přesně koresponduje z celkovým urbanistickým vývojem Mlékosrb, které jsou prvně doložené k roku 1343 v Knize svědomí města Nového Bydžova.¹⁹⁹ Vesnice s trojúhelníkovou návsi se tehdy rozprostírala kolem mlýna u starého koryta řeky Cidliny. Po převzetí chlumeckého panství rodem Pernštejnů vyrůstá v Mlékosrbech první kostel (1548).²⁰⁰ Je velice pravděpodobné, že se objekt nové svatyně do již existující zástavby nevešel, a proto byl vybudován jižněji. Tímto směrem se poté vesnice rozšiřovala. Nasvědčuje tomu i rozmístění domovních čísel na Indikační skice Stablního katastru.²⁰¹

Nejbližší prostor kostela vyplňuje hřbitovní areál o pravidelném čtyřbokém půdorysu, který je po celém obvodu obehnan novodobou zděnou zídkou. Podle dobového vyobrazení na mapě Stablního katastru věrně kopíruje dřívější oplocení z 1. poloviny 19. století. V současnosti vedou do prostoru hřbitova dva brankové vchody. První, umístěný proti východnímu průčelí kostela, lze s určitostí označit za původní součást hrzení. Bezesporně sloužil vrchnosti a církevnímu personálu svatyně, protože je od něj nejsnáze dosažitelná panská oratoř a sakristie. To ovšem nevylučuje možnost, že byl v průběhu existence využíván i ostatními obyvateli. Vchod druhý, určený výhradně pro širokou veřejnost, se nachází v jižní obvodové zdi naproti vstupu do kostelní lodi. Stáří a autentičnost umístění této branky je

¹⁹⁶ Tradiční umístění kněžiště u římskokatolických kostelů.

¹⁹⁷ Viz. přílohy – obr. 38, 39. (s. 137)

¹⁹⁸ Viz. přílohy – obr. 89. (s. 162)

¹⁹⁹ KUČA, K. *Chlumecko a Novobydžovsko*. s. 95.

²⁰⁰ TAMTÉŽ: s. 144.

²⁰¹ Viz. přílohy – obr. 2. (s. 115)

v souvislosti s celkovým vývojem vesnice poměrně diskutabilní, jelikož by ještě před polovinou 19. století nesměřovala do zástavby, ale do volného prostoru. Nakonec by bylo možné existenci tohoto vchodu ve 40 letech 19. století zcela zavrhnout. To už ale neplatí pro rok 1858, kdy je na dochované kresbě kostela od Jaroslava Němce brankový vchod v jižní zdi oplocení zachycen. Stejný ikonografický pramen dokládá i podobu mohutné dřevěné hranolové zvonice s barokní cibulovou bání, která stávala v severojižním rohu hřbitova. Stržena byla nejpozději v roce 1883.²⁰²

5. 2 Základní charakteristika stavby

Základ dispozice kostela je podélný. Tvoří jej obdélná loď se sedlovou střechou, pětiboce uzavřený presbytář, jehož zastřešení je valbové, a pravidelná čtyřboká věž s osmibokou jehlanovou střechou. Po severní a jižní straně presbytáře se nachází sakristie a panská oratoř, pod jejíž podlahou je umístěna rodová hrobka hrabat Kinských.²⁰³

Kostel sv. Filipa a Jakuba je stále v provozu. Konají se zde pravidelné nedělní mše, pohřby a v menším počtu také svatební obřady. Výjimkou je oratoř. Její původní účel, kdy při bohoslužbách oddělovala vrchnostenské panstvo od široké plebejské vrstvy, pozbyl dnes na významu. V současnosti je tento prostor nevyužitý a slouží jako přechodné i trvalé úložiště nepotřebných věcí. To samé platí o márnici. Sakristie své prvotní určení zatím neztratila.

5. 3 Západní průčelí

Západní průčelí kostela tvoří štíhlá čtyřpatrová věž.²⁰⁴ Východní strana věže je do úrovně třetího patra stavebně propojena se štítem obdélné lodi kostela. Z venkovní strany jsou jednotlivá podlaží dělena lizénovými rámy a výraznými několikastupňovými profilovanými římsami. Ve štítovém vyvrcholení věže, které pod střechou opět lemují profilovaná římsa, je lizénový rám ozdoben obloučkovými vlasy. Stejná situace se opakuje na zbylých třech průčelích. Okenní otvory se nacházejí v každé nadzemní úrovni západní stěny věže. První dvě patra osvětluje jedno dlouhé obdélné okno půlkruhově uzavřené, zasahující do obou podlaží. Okno obsahuje složitý dřevěný rám se skleněnými tabulkami. Rám je ve svislém směru dělen třemi pásy a ve vodorovném šesti. Horní část okna, v místě půlkruhového překladu, má šestidílné vějířovité členění. Celkem se v okně nachází 24 skleněných tabulek. Překlad otvoru

²⁰² KUČA, K. *Chlumecko a Novobydžovsko*. s. 224.

²⁰³ Viz. přílohy – obr. 40, 41. (s. 138)

²⁰⁴ Viz. přílohy – obr. 54. (s. 145)

obstarává dvojice tesaných pískovcových kvádrů, které kopírují půlkruhové zakončení okna. Na povrchu překladových kvádrů je vytesána iluzivní dekorativní sestava osmi klenáků. Venkovní nika otvoru s rovnými boky respektuje vlastní tvar rámové výplně. Zvonové okno ve třetím patře vyplňuje dřevěná žaluzie. Také tento otvor překládá dvojice profilovaných tesaných kvádrů, nad nimiž ještě obíhá vnější pás klenáků.²⁰⁵ Venkovní nika s rovnými boky opět dodržuje vlastní tvar okenního otvoru. Tato okna jsou poměrně úzká a dlouhá, což na první pohled klamně evokuje zdání štěrbinového otvoru. Zvonové okno ve čtvrtém patře věže²⁰⁶ má stejný tvar, ovšem do šířky i do výšky je podstatně větší.²⁰⁷ Otvor má dvoustupňové ostění. Vnitřní je tvořeno neomítnutými kamennými kvádry. Vnější ostění je omítnutá nika se šikmo rozevřenými boky. I v tomto případě okno nepostrádá pás klenáků.²⁰⁸ Z důvodu odvodu zvuku při zvonění vyplňuje zvonová okna ve třetím a čtvrtém patře dřevěná žaluzie. Jednotlivé lišty jsou nastavitelné do požadovaných poloh jednoduchým kovovým mechanismem na rubové straně okna. Dovnitř otevíravá výplň je vsazena do dřevěného rámu, kde je nesená dvojicí svislých kovových závěsů. Proti otevření je jištěna kovovou kličkou.

Kostelní věž nad zděnými štíty ukončuje nápadně vysoká a štíhlá osmiboká jehlancová střecha s plechovou krytinou. Na hrotu zastřešení je posazena kovová cibule, nad kterou se vypíná klasický katolický kříž. Stavba tak získává téměř katedrální podobu.

Po jižním a severním boku věže, přesněji řečeno v rozích mezi věží a lodí kostela, jsou vestavěny tvarově i rozměrově totožné přístavky, které dosahují druhého patra věže a jsou zastřešeny valbovou střechou s krytinou z pálených tašek. V jižním je umístěn vchod na tribunu a v severním je prostor bývalé márnice.²⁰⁹ Také přístavky lemují lizénové rámy a jejich horní třetinu přetíná výrazná profilovaná římsa. Ve středu obou přístavek jsou symetricky umístěna malá obdélníková okna půlkruhově zakončená. Překladovou část otvorů tvoří dvojice tesaných pískovcových kvádrů. I zde architekt uplatnil venkovní iluzivní klenákovou sestavu. Výplň oken se skládá ze složitého dřevěného rámu se skleněnými tabulkami. Ve svislém i vodorovném směru je rám dělen šesticí pásů. Horní část okna má šestidílné vějířovité členění. Celkem otvor obsahuje 15 skleněných políček. Výplně oken jsou dovnitř otevíravé. Na rubové straně je nese dvojice svislých kovových závěsů, připevněných do dřevěné zárubně. Proti otevření jsou jištěny kovovou kličkou. V přízemní části věže se

²⁰⁵ Pro výškové umístění okna nelze s určitostí zjistit, zda se opět jedná dotesávaný iluzivní dekor překladových kvádrů, nebo samostatně kladené klenáky.

²⁰⁶ Viz. přílohy – obr. 56. (s. 146)

²⁰⁷ Vnitřní konstrukční uspořádání věže postrádá osu pro zdvižení a zavěšení zvonů,

²⁰⁸ Stejný „výškový“ problém jako u předešlého okna.

²⁰⁹ Viz. přílohy – obr. 48, 49. (s. 142)

nachází hlavní historizující goticko-renesanční portál.²¹⁰ Otvor se složitou profilací, jenž tvoří dvojice výrazných výžlabků a oblounu, je v horní části půlkruhově uzavřený. Profilace je v dolní části otvoru zakončena šikmým výběhem.. Překlad tvoří dva tesané kvádry s dělicí spárou v ose otvoru. Překlad kopíruje sestava pískovcových klenáků.

5. 4 Severní a jižní průčelí

Dominující stavební hmotu severního a jižního průčelí kostela představuje hlavní loď, na kterou ze západu navazuje věž a z východní strany presbytář. Zevní dekorativní úprava bočních lodních zdí spočívá ve dvojici rozměrově a symetricky shodných lizénových ráků. Horní část ráků zdobí motiv obloučkových vlysů, hlavní zkrášlující prvek celé stavby. V každé lizéně je umístěno okno. Ze severního pohledu to jsou velká obdélná historizující okna se složitou goticko-renesanční profilací, která je tvořena masivním oblounem a výrazným zkosením.²¹¹ Horní část oken je půlkruhově zakončena. Překladovou část otvorů tvoří dvojice tesaných profilovaných pískovcových kvádrů. Nad překlady vystupuje sestava dekorativních klenáků, kopírující půlkruhové zakončení otvorů. Okna vyplňuje litinový rám se skleněnými tabulkami. Rám je ve svislém směru dělen pěti a ve vodorovném sedmi pásy. Horní půlkruhová část otvoru má vějířovité členění. Celkem každé okno obsahuje 46 skleněných polí. Stejný typ okna se nachází v pravé lizéně jižní zdi lodi. Naproti tomu levý lizénový rám obsahuje velký kruhový otvor rovněž se složitou goticko-renesanční profilací. Okno je vyplněno zaskleným litinovým rámem s loukoťovým či radiálním členěním. Celkem se v okně nalézá 21 skleněných tabulek. Celý kruhový obvod otvoru obíhá vnější pás dekorativních klenáků. Pro úplnost dodejme, že totožná kruhová okna jsou uplatněna také na bočních zdech presbytáře. Dále je jižní průčelí v levé části lodi doplněno malou předsíňkou s portálem, sloužící dříve jako vchod pro lidové vrstvy věřících.²¹² Předsíňka vystupuje z hlavní hmoty lodi asi metr a půl do prostoru, přičemž je zakryta sedlovou stříškou. Krytinu představuje zinkový plech. Vstupní půlkruhově překlenující portál má rovněž historizující složitou profilací, tvořenou výžlabkem a oblounem. Nad vstupem ve štítě předsíňky je umístěn ve štuku provedený kříž.

Na pravé straně jižního průčelí přiléhá k části lodi a presbytáři panská oratoř, jejíž levou část tvoří samostatný nadzemní vchod do prostoru vrchnostenské hrobky, nacházející se pod úrovní terénu. Hrobku uzavírají novodobé jednokřídlé dveře z tenkostěnného plechu. Nad

²¹⁰ Viz. přílohy – obr. 52. (s. 144)

²¹¹ Viz. přílohy – obr. 55. (s. 145)

²¹² Viz. přílohy – obr. 44. (s. 140)

otvorem je umístěna oválná kovová plastika, vyobrazující rodový znak a heslo Kinských, které zní: „Bůh, čest, vlast.“ V úrovni přízemí je hrobka od oratoře oddělena zděnou příčkou. Oba prostory, oratoř i vstup do hrobky, jsou jednotně zastřešeny valbovým způsobem s krytinou ze zinkového plechu. Do oratoře vedou dvě totožná okna obdélníkového tvaru, která jsou v horní části půlkruhově uzavřená.²¹³ Otvory mají složitou dekorativní profilaci, tvořenou kombinací výrazného prutu, žlabu a zkosení. Půlkruhové překlady jsou tvořeny dvojicí tesaných pískovcových kvádrů. Nad překladem opět vystupuje dekorativní sestava iluzivních klenáků, kopírující horní půlkruhové uzavření otvoru. Okna jsou vyplněna zaskleným litinovým rámem, který je ve svislém i vodorovném směru dělen pěticí pásů. Horní části oken mají vějířovité členění. Jednotlivé okno obsahuje 36 skleněným tabulek. Mezi okny jsou umístěny klasicistní pískovcové náhrobní kameny zakladatele hrobky, hraběte Josefa Leopolda Kinského, a jeho choti Terezie Kinské, rozené svobodné paní Puetani.²¹⁴ Náhrobníky, o rozměrech 1,10 m šířky a 2,20 m délky, se skládají ze soklového podstavce, nápisového pole a horní reliéfní římsy, na níž je umístěn rodový erb hrabat Kinských. V případě náhrobníku Terezie Kinské je to alianční znak hrabat Kinských a Puetani. Oba erby doplňují hodnostní koruny.²¹⁵ Text na nápisové desce Josefa Leopolda Kinského je následující:

LEOPOLD HRABĚ KINSKY
PAN NA CHLUMCZY A KRATONOŽICH
NAROZEN 29 BŘEZNA 1764 W PANU ZESNUL 1 DUBNA ROKU 1831
ODPOČIWEG TUTO MEZI KWITIM
DRAHY OTČE DOBRY MANŽELY
TEBE SLZE TWYCH UPŘÍMNÝCH DÍTEK
CO CSY NAMA WŚEMU ČLOWĚČENSTWU
W ŻITI BYL ŘEČ CHUDA NEGEWI
ALE KAŽDY Z TWYCH PODANYCH ŘEKNE
DRAHY OTČE SPY ZDE W POKOGY.

²¹³ Třetí vedlejší okno totožné podoby osvětluje prostor vstupních schodů do podzemní hrobky.

²¹⁴ Viz. přílohy – obr. 45. (s. 140)

²¹⁵ Heraldika rozlišuje hodnost korun podle počtu viditelných perel na korunních výběžcích. Koruna na náhrobníku Josefa Leopolda Kinského obsahuje sedm perel, což neznáčí hodnost hraběte, ale pouze barona. Hraběcí statut symbolizuje devět perel. Náhrobník Terezie Kinské je z tohoto heraldického hlediska v pořádku.

Z důvodu nepříznivých povětrnostních vlivů je písmo na náhrobníku Terezie Kinské v některých místech mechanicky poškozené a tudíž nečitelné:

**TEREZIE HRABĚNKA KINSKA
ROZENÁ SVOBODNÁ PANÍ PUETANI
NAROZENÁ 29. SRPNA 1778 V PÁNU ZESNULÁ 22 DUBNA 1863
Z TOHOTO SVĚTA PLNÉHO STRASTI
ODEŠLA SE DO JINÉ VLASTI
KDE VĚČNÁ RADOST PANUJE
ŽE SE TAM ZASE JEDNOU (.....)
A BOHU DÍKY SPOLEČNĚ VZDÁME
TO NAŠE TOUHA NAŠE (.....)**

Sakristie se nachází na levé straně severního průčelí a stejně jako výše zmiňovaná oratoř je stavebně spojena s částí lodi a presbytářem.²¹⁶ Sakristii přirozeně osvětluje dvojice shodných oken obdélníkového tvaru v horní části půlkruhově uzavřených. Okna vyplňuje zasklený litinový rám s pěticí vodorovných i svislých pásů. Prostor půlkruhového překladu má rovněž vějířovité členění. Každý otvor obsahuje 36 skleněných tabulek. Okna jsou také opatřena venkovním plechovým parapetem ze zinkového plechu. Sakristie, jako jediná část kostela, není dekorována lizénovými rámy ani obloučkovými vlysy, a proto v celém kontextu církevní stavby působí takřka světsky. Naopak presbytář, který společně s věží a lodí dotváří vizuální sladěnost a harmonii celého objektu, je také zevně dělen pěti lizénovými rámy.

Věž má v severním a jižním průčelí okenní otvory pouze v třetím a čtvrtém zvonovém patře totožné s okny západního průčelí popisovaného výše. V jižním přístavku, vyplňujícím roh mezi věží a lodí, se nachází vstupní portál na kůr. Otvor má půlkruhový překlad s jednoduchým ostěním z tesaných pískovcových kvádrů. Nad překladem figuruje vylehčovací záklenek rovněž ze samostatných tesaných pískovcových klenáků.²¹⁷ Nad vchodem, ve stejném lizénovém rámu, je umístěno malé okno kruhového tvaru osvětlující prostor vřetenového pravotočivého schodiště vedoucího na tribunu do prostoru varhan.²¹⁸ Okno je lemováno dekorativním ostěním z trojice profilovaných tesaných pískovcových kvádrů. Také zde je uplatněn iluzivní motiv dokola obíhajících klenáků. Otvor je vyplněn zaskleným

²¹⁶ Viz. přílohy – obr. 47. (s. 141)

²¹⁷ Viz. přílohy – obr. 50. (s. 143)

²¹⁸ Viz. přílohy – obr. 51. (s. 143)

dřevěným rámem s loukot'ovým či radiálním členěním. Celkem okno obsahuje 12 skleněných polí. Kruhová výplň otvoru je vyjmutelná. Z rubové strany ji zajišťuje čtveřice kovových kliček, vsazených do dřevěné zárubně. Severní přístavek márnice včetně portálu je věrnou kopií jižního. Jediný rozdíl je v umístění malého kruhového okna, které je vsazeno do lizény nad dělicí římsou v horní třetině přístavku. I tento otvor je zcela totožný s jižním.

5. 5 Východní průčelí

Východní průčelí kostela sv. Filipa a Jakuba tvoří trojice zadních stěn polygonálně uzavřeného presbytáře, který vystupuje z východní stěny hlavní lodě. Dále jej tvoří východní vnější zdi oratoře a sakristie se vstupními portály. Vchod do panské oratoře je přitom koncipován v podobě honosně vyhlížející předsínky se sedlovým zastřešením ze zinkového plechu.²¹⁹ Objekt předsínky lemují lizénové rámy. Štít nad portálem je rovněž dozdoben obloučkovými vlisy. Samotný portál je obdélníkového tvaru s jednoduchým ostěním z pískovcových kvádrů a oboustranně odsazenými uchy. V levém rohu, v místě, kde se vstupní předsínka setkává se stavební hmotou vlastní oratoře, je umístěna prostorná segmentově zaklenutá nika se sedlovou stříškou s krytinou ze zinkového plechu. V nice stojí přes dva metry vysoký mramorový obelisk s plastikou erbu hrabat Kinských. Jedná se o náhrobník Jana Kinského, mladšího syna Josefa Leopolda Kinského.²²⁰ Pod rodovým znakem je v osmi řádcích vytesán následující nápis:

Hic
in deo requiescit
Illustrissimus dominus dominus
JOHANNES e comitibus KYNSKY
de Vchynic et Tetov
natus VII. calendas Julii 1815
defundus aquis Francisci die IX. ca. Septembris
1868²²¹

²¹⁹ Viz. přílohy – obr. 46. (s. 141)

²²⁰ VALENTA, A. *Dějiny rodu Kinských*, s. 169.

²²¹ „Zde v Pánu odpočívá velmi vážený pán Jan hrabě Kinský ze Vchynic a Tetova narozený dne 7. června 1815, zahynul ve vodách Francie dne 9. září 1868.“

Z východního pohledu je viditelné pouze třetí patro věže s jehlanovým zastřešením. Zbytek její stavební hmoty zakrývá sedlová střecha lodi kostela. Zvonové okno je pro nedostatek místa, zapříčeného střešním hřbetem lodi, menší než otvory ostatních průčelí.

Dnešní ušlechtilá historizující podoba kostela, mísící v sobě novogoticko-románský sloh, pochází z poslední třetiny 19. století. Především jsou pro ni typické novogotické složité profilace velkých okenních otvorů v lodi a presbytáři. Stejný prvek vévodí hlavnímu portálu ve vstupní předsínce do lodi. Dalším charakteristickým znakem budovy je zdobný motiv obloučkových vlysů, který rámuje všechny vodorovné hrany stavby i šikmé štítové vyvrcholení věže. Obloučkové vlysy se vyznačují poměrně velkým měřítkem, širším sledem a subtilními konzolkami. Tímto se od běžně používaných obloučků liší a navozují až romantický charakter.²²² Vysoká štíhlá věž s osmibokou jehlancovou střechou, viditelná ze širokého okolí, pouze podtrhuje novogotický vzhled kostela. Vnější barevná kombinace celého průčelí je taková, že lizénové rámy s obloučkovými vlysy mají barvu bílou, zatímco vpadlé plochy mají barvu žlutou. Všechna zastřešení kostela, s krytinou z pálených tašek i z plechu, jsou v barvě červené. Po obvodu lodi a věže obíhá omítnutý sokl zbarvený do okrové šedi. Místa, kde omítka opadla, prozrazují, že sokl tvoří dvě řady na sebe položených tesaných pískovcových kvádrů.

5. 6 Lod' kostela

Přímý vchod do lodi je situován v malé předsínce, umístěné v levé části jižního průčelí kostela. Vstupní portál s neomítnutou složitou profilací uzavírají symetricky dvoukřídle, dovnitř otevíravé dřevěné dveře s rubovou svlakovou konstrukcí. Horní svlaky jsou položeny šikmo nahoru. Křídla dveří jsou zavěšena pomocí vnějších vodorovných kovaných závěsů, jejichž koncová oka jsou nasazena na dvoudílné kované háky²²³ zaražené do ostění. Kovové pásové závěsy jsou ke dveřním konstrukcím připevněny šroubovými spoji s šestibokými maticemi. Každé křídlo nesou dva závěsy. Zámek dveří je krabicový se skrytou mechanikou. Klika je litinový odlitek. Lícni strana dveří je ozdobena falešnými kovanými závěsy složitěho tvaru, které upevňují tytéž šroubové spoje, jako výše uvedené nosné závěsy na rubu dveří. Vnější klíčový štítek je kovaný, klika opět litinová. Podlaha předsínky se skládá z menších kamenných dlaždic, kladených pravoúhle bez vazby. Klenutí prostoru

²²² KUČA, K. *Chlumecko a Novobydžovsko*, s. 392.

²²³ Konstrukční řešení spočívající ve dvoudílné skladbě kovaného háku, kde je do nosného trnu s okem podsunut čep, fixovaný do ostění spodním ohnutým koncem. Podrobněji: ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha, 2003. ISBN 80-7203-548-7. s. 310.

obstarává valená klenba. V obou bočních zdech předsínky se nacházejí půlkruhově uzavřené niky o rozměrech 0,70 m šířky a 1,52 m délky, ve kterých jsou umístěny sochy svatých.

Předsínku od lodi bezprostředně oddělují ještě kývavé dřevěné dveře (tzv. pendlovky), umístěné do barokního portálu s oboustranně odsazenými uchy s kapkou. Dveře mají nosnou rámovou konstrukci a jsou zavěšené pomocí zapuštěných kovaných závěsů. Každé křídlo je děleno na trojici negativních rámových polí. Dveře jsou vybaveny úchopovými madly kulového tvaru z tmavého tvrzeného skla. Nika, chránící otevřená křídla, má šikmo rozevřené boky a segmentové uzavření.

Obdélná loď kostela je plochostropá. Jedná se o běžnou variantu pohledu barokního omítaného stropu z 18. století s fabionem, podloženým římsovým profilem a ve štuku provedeným zrcadlem.²²⁴ Poměrně výrazný fabion obíhá po celém stropním obvodu, přičemž v rozích na západní stěně lodi jsou v něm umístěny odvětrávací otvory vedoucí na půdu. Pohledová rubová konstrukce stropu se skládá s podélného průvlakového trámu, k němuž je za pomoci sedmi klínových zářezek²²⁵ připevněn stejný počet příčných trámů. Klín kované napínací zářezky je fixován nad kruhovou podložkou do proseknutého konce tyčkového spoje, procházejícího průvlakem i příčnými trámy. Na konci klínu je ploška s dírou pro zatlučení hřebíku, který zajišťuje zářezku proti pohybu a následnému vyviklání. Jedná se o standardní barokní provedení železného spoje ve krovu.²²⁶ Na celém obvodu trámové konstrukce se nacházejí menší segmentově vybrané trámky připevněné ke koncům příčných trámů.²²⁷ Na této dřevěné kostře je přibito prkenné bednění a rákosový rastr pro omítku se štukovým zrcadlem. Způsob uchycení rákosu může být přitom různý. Jednak pomocí speciálně kovaných hřebíčků se střečovitou hlavou tzv. rákosníků, nebo kovovým drátem.²²⁸ V případě kostela sv. Filipa a Jakuba se kloním k možnosti druhé. Niky oken respektují vlastní tvar velkých otvorů, přivádějících světlo do lodi kostela. Na severní stěně jsou tedy obdélné s rovnými boky a v horní části půlkruhově zakončené. Totožná nika lemuje levé okno v jižní zdi, zatímco pravá nika je kruhově uzavřená. Její boky jsou rovněž rovné. Podlaha lodi je vydlážděná z pískovcových tesaných dlaždic čtvercového tvaru. Jednotlivé desky jsou kladeny pravoúhlým způsobem s vazbou.

Hudební kruchta s funkčními varhanami se rozprostírá přes celou šířku západní stěny kostela. Zaujímá přibližně třetinu celé podélné plochy kostelní lodi. Těleso tribuny nesou

²²⁴ Viz. přílohy – obr. 60. (s. 148)

²²⁵ Viz. přílohy – obr. 75. (s. 155)

²²⁶ ŠKABRADA, J. *Konstrukce historických staveb*. s. 218.

²²⁷ Viz. přílohy – obr. 76, 77. (s. 156)

²²⁸ ŠKABRADA, J. *Konstrukce historických staveb*. s. 99 – 100.

kovové traverzy, které podpírá dvojice štíhlých litinových sloupků s jónskými hlavicemi.²²⁹ Kruchtů ohrazuje robustní dřevěné zábradlí, jehož horizontální překlad je posazen na barokních kuželkách obdélného průřezu.²³⁰ Zábradlí je umístěno nejen v čele tribuny, ale také na bocích. Varhaní skříň s hracím pultem se nachází ve středu tribuny, jejíž podlaha je vyskládaná z dřevěných prkenných fošen. Nešťastným a zároveň nešetrným zásahem do celkové podoby lodního interiéru je instalace nevzhledné lampy pouličního osvětlení do paty zábradlí tribuny. Tento moderní prvek je zcela nesourodý a neslučitelný s ostatním barokním mobiliářem, do kterého spadá hlavní a dva vedlejší oltáře s obrazovou výzdobou, lavice a kazatelna. Vše pochází z 1. poloviny 18. století.²³¹ V kontrastu s tím působí bakelitová lampa přinejmenším jako pěst na oko a zároveň znehodnocuje estetickou vizáž prostoru.

Pod tribunou se nalézají dřevěné kývavé dveře, které jsou nosnou konstrukcí a způsobem zavěšení zcela totožné s výše popisovanými pendlovkami v malé lodní předsíně. Otvor pod tribunou ústí do prostoru předsíně s hlavním portálem. Jedná se tak o další možný vstup do lodi, dnes už ovšem nepoužívaný. Jelikož je předsíň s hlavním portálem stejně jako vchod na tribunu, umístěný v jižním věžním přístavku, součástí věže, zmiňuje je tato kapitola pouze z důvodu přehlednosti a úplnosti informací.

5. 7 Presbytář

Pětiboký presbytář je od kostelní lodi oddělen půlelipsoidně sklenutým vítězným obloukem, který po obvodu lemují štuková profilace. V dolní části je od lodi odstupněn jedním tesaným kamenným schodem. Podlaha je stejně jako loď vydlážděna čtvercovými tesanými kamennými deskami, jež jsou kladeny pravoúhle s vazbou. Presbytář je zaklenut valenou klenbou s dvojicí styčných pětibokých výsečí, které počínají nad kruhově uzavřenými nikami okenních otvorů v bočních zdech kněžiště. Trojboké uzavření presbytáře je sklenuto klášterní klenbou se třemi trojbokými výsečemi.²³²

5. 8 Oratoř

Kostel sv. Jakuba a Filipa je zajímavý netradičním umístěním panské oratoře, která se nenachází na obvyklém vyvýšeném místě, symbolizujícím sociální a mocenskou nadřazenost vrchnosti od ostatních věřících, ale v přízemí, ve stejné úrovni jako kněžiště a loď. Od

²²⁹ Viz. přílohy – obr. 57, 58. (s. 146 – 147)

²³⁰ Viz. přílohy – obr. 59. (s. 147)

²³¹ POČHE, E. *Umělecké památky Čech II.* s. 408.

²³² Viz. přílohy – obr. 64. (s. 150)

presbytáře je oratoř oddělena půlelipsově zaklenutým otvorem. V jeho spodní části stojí přibližně 1 metr vysoké barokní balustrádové zábradlí ze soustružených kuželek. Ve svém středu je zábradlí směrem do oratoře otevíravé.²³³ Pohyblivou část hrzení zavěšují vnější vodorovné pásové závěsy se spojem skříňkového typu. Ozdobné konce kovových závěsů mají srdíčkový tvar. K tělesu zábradlí jsou připevněny šroubovým spojem se zapuštěnou hlavou.

Oratoř je nevelká místnost obdélného tvaru s plochým podhledově omítnutým stropem. Niky okenních otvorů nemají parapet a jsou segmentově zaklenuté. Podlaha je sestavena z menších kamenných dlaždic černobílé šachovnicové kombinace, které jsou kladeny diagonálním způsobem bez vazby. Vstupní předsíňka do oratoře je rovněž plochostropá s omítnutým podhledem. Od vlastního prostoru oratoře ji odděluje segmentově uzavřený bezbariérový průchod, který také ruší rozdíl mezi výškou stropů obou místností. Podlaha předsíňky je zpracována stejným způsobem jako v oratoři. Venkovní vchod do předsíňky uzavírají symetricky dvoukřídlé, dovnitř otevíratelné dřevěné dveře se svlakovou konstrukcí. Křídla dveří jsou nesena vnějšími vodorovně položenými kovanými závěsy, jejichž koncový dekor je ve tvaru pirátského háku. Koncová oka pásových závěsů jsou nasazena na dvoudílné háky, zaražené do ostění. Zámek na rubové straně je krabicový se skrytou mechanikou. Kovaná klika má úchopové madlo ve tvaru olivy. Pravé křídlo dveří je vybaveno jistícími zástrčemi. Na lícové straně mají dveře rámový pokryv. Klíčový štítek se stále funkční záklopkou představuje litinový odlitek ve tvaru zvířecí hlavy, pravděpodobně lva. Klika na lící je opět bohatě zdobený litinový odlitek. Vnitřní nika dveří je obdélníkově, pravoúhle uzavřená.

Poslední vloupání do kostela proběhlo zhruba před dvanácti lety, přičemž zloději pronikli do objektu právě přes oratoř. Z tohoto důvodu jsou dnes dveře ve vstupní předsínce natrvalo uzavřené pomocí kovového pásu, který vodorovně přetíná oba horní svlaky dveří a je k nim připevněn čtveřicí šroubových spojů.

5. 9 Sakristie

Venkovní vstupní portál do sakristie uzavírají novodobé jednokřídlé dveře s nosnou rámovou konstrukcí. Pro splnění požadavků památkového hlediska jsou zavěšeny na původních kovaných závěsech křížového typu. To samé platí o krabicovém zámku.

Podlaha sakristie je vydlážděna ze čtvercových kamenných dlaždic, poskládaných pravoúhle s vazbou. Klenutí sakristie obstarává valená klenba půlelipsového profilu se třemi

²³³ Viz. přílohy – obr. 63. (s. 149)

pětibokými nestyčnými výsečemi. Dvě výseče počínají v segmentově uzavřených nikách okenních otvorů a jedna v segmentově uzavřené nice dveřního otvoru, propojujícího sakristii s presbytářem.²³⁴ Tento vchod, umístěný do barokního portálu s oboustranně odsazenými uchy, vyplňují symetricky dvoukřídlé, do sakristie otevíratelné dveře s nosnou rámovou konstrukcí. Křídla dřevěných dveří, obsahující vždy po třech vpadlých rámových polích, zavěšují vnější svislé kované závěsy esovitého tvaru, jejichž koncová oka jsou nasazená na háky zaražené do ostění. Kovové závěsy jsou ke dveřním konstrukcím připevněny nýtovanými spoji. Zámek je kovaný s odkrytou mechanikou. Protože dveře postrádají kliky, je součástí zámku vertikální úchopové madlo. Na lícní straně je absence kliky vyřešena horizontálně umístěným kovovým držadlem oválného tvaru. Zde se také nachází dekorativní klíčový štítek. Při pohledu ze sakristie je pravé křídlo dveří, za běžného provozu trvale uzavřené, vybaveno jisticími kovovými zástrčemi. Pro velikost dveří je horní zastrč doplněna manipulačním táhlem.

Napravo od vstupu do presbytáře se nachází vchod na kazatelnu, umístěný v hluboké, segmentově zaklenuté nice, která je dostupná po pětistupňovém kamenném schodišti z tesaných prefabrikátů. Jednotlivé stupně schodiště mají prkenný překlad. Vstupní otvor na kazatelnu uzavírají jednokřídlé, do sakristie otevíratelné dřevěné dveře rámové konstrukce, uložené do dřevěné zárubně. Křídlo dveří nese dvojice vnějších vodorovných kovaných závěsů, jejichž koncová oka jsou nasazena na kované jednodílné háky zaražené do zárubně. Závěsy jsou ke dveřní konstrukci připevněny nýtovými spoji. Zámek s odkrytou mechanikou na lícové straně dveří je včetně kliky kovaný. Klíčový štítek na rubu má tvar erbovního znaku. Klika je opět kovaná.

5. 10 Věž kostela

Třicet pět metrů vysoká věž, pocházející z poslední čtvrtiny 19. století, je nejmladší částí kostela. Její zdivo, jak je patrné na neomítnutých stěnách ve druhém a třetím patře, je tvořeno kombinací pálených cihel a lomového opukového kamene.²³⁵

V přízemí věže se nachází hlavní historizující portál, který vede do předsíně, za níž následuje vlastní lodní prostor. Vstup vyplňují velké, symetricky dvoukřídlé, dovnitř otevíravé dřevěné dveře s rubovou svlakovou konstrukcí, přičemž horní svlaky jsou položeny šikmo nahoru. Křídla dveří jsou zavěšena pomocí vnějších vodorovných kovaných závěsů,

²³⁴ Viz. přílohy – obr. 65. (s. 150)

²³⁵ Viz. přílohy – obr. 70. (s. 153)

jejichž koncová oka jsou nasazena na kované háky zaražené do ostění. Kovové závěsy jsou ke dveřnímu konstrukcím připevněny šroubovými spoji. Závěsy mají podobu širokých a dlouhých pásů s koncovým dekorem. Každé křídlo nesou dva závěsy. Zámek je kovový krabicový, klika je litinový odlitek. Lícovou stranu dveří opět zdobí falešné kované panty. Klíčový štítek je kovaný, klika opět litinová. Nika portálových dveří je segmentově zaklenuta. Klenutí předsíně obstarává poměrně plochá placková klenba se segmentovými čely. Podlaha prostoru je vydlážděna stejným způsobem jako loď kostela.

V severním věžním přístavku se nachází prostor bývalé márnice. Jedná se o malou místnost obdélného půdorysu s podhledovým omítnutým stropem. Poškozená místa na stropní konstrukci prozrazují, že podklad pro připevnění omítaného podhledu tvoří viditelný rákosový rastr, který je uchycen kovovými dráty na prkenném bednění.²³⁶ Podlaha márnice je zhotovena jednoduchým způsobem z pálených cihel, jež jsou kladeny plochou stranou naležato vedle sebe. Obdélný okenní otvor s půlkruhovým horním překladem je umístěn v tvarově stejné nise s rovnými boky.

Vstupní portál na kůr, umístěný v jižním věžním přístavku, vyplňují jednokřídlé dovnitř otevíravé dřevěné dveře se svlakovou konstrukcí. Křídlo dveří zavěšuje dvojice pásových, vodorovně položených kovových závěsů, jejichž koncová oka jsou nasazena na kované háky zaražené do ostění. Závěsy jsou ke dveřní konstrukci připevněny šroubovými spoji. Zámek je krabicový, rovněž kovaný. Klika je litinový odlitek ve tvaru alegorické lidské podoby. Lícová strana dveří obsahuje dvojici falešných kovaných dekorativních pantů. Typizovaná litinová klika je umístěna v kovovém klíčovém štítku.

Za vchodem se nachází vřetenové levotočivé osmnáctistupňové schodiště v kamenném provedení.²³⁷ Konstrukce vyrobená z tesaných prefabrikátů končí v prvním věžním patře, kde je ohrazena jednoduchým kovaným zábradlím z tyček kruhového profilu. Nika okna osvětlujícího šnekový tubus schodiště ve spodní části je obdélná s půlkruhovým zakončením a rovnými boky. Nika horního kruhově uzavřeného otvoru je tvarově totožná, rovněž s rovnými boky. Podlaha prvního patra je vyskládána z dřevěných prkenných fošen. Strop je podhledový. Skládá se ze čtveřice strojově hraněných trámů a prkenného deskového záklopu. Konce jednotlivých trámů jsou ve zdivu ukotveny kovovými pásy. Ty jsou připevněny k trámům kovanými hřeby. Půlkruhově uzavřené obdélné okno je umístěno do tvarově stejně zaklenuté niky. Z prostoru prvního patra vedou dřevěné žebříkové schody do dalších úrovní a zároveň odtud vede vchod do komory a na tribunu. Vstupní otvor na kůr vyplňují symetricky

²³⁶ Viz. přílohy – obr. 71. (s. 153)

²³⁷ Viz. přílohy – obr. 66. (s. 151)

dvoukřídle dřevěné dveře rámové konstrukce, uložené v dřevěné zárubni. Křídla dveří jsou nesena zapuštěnými svislými závěsy, jejichž zakončení je kuželové s kuličkou, tzv. bambulkové. Každé křídlo obsahuje tři negativní rámové výplně. Při pohledu z tribuny je horní výplň pravého křídla vybavena malým otevíratelným zaskleným okénkem v dřevěném rámu, který opět nesou zapuštěné závěsy s bambulkou. Z identické podoby závěsů 2. poloviny 19. století lze usuzovat, že okénko je původně myšlenou součástí celkové dveřní konstrukce a nikoli novější dodatečnou úpravou. Okénko je proti otevření jištěno kovovou kličkou. Horní a dolní část pravého křídla je opatřena kovovou zástrčí. Zámek dveří je krabicový. Kliky jsou kovové s oválným tvarem madla. Nika otvoru je segmentově zaklenuta.

Vstupní otvor do obdélné plochostropé komory, kde se v současnosti nalézá zařízení s elektromotorem pro pohon zvonů, uzavírají nesymetrické dvoukřídle dřevěné dveře rámové konstrukce v horní části segmentově uzavřené. Dveře jsou opět vsazeny do dřevěné fošnové zárubně, kterou připevňují ke zdivu viditelné kované skoby. Jednotlivá křídla, obsahující po dvojici vpadlých rámových polí, jsou nesena zapuštěnými svislými kovanými závěsy se žaludovým zakončením. Klíčový štítek na lícni straně dveří je ve tvaru srdce. Zámek na rubu je krabicový. Kliky se v případě těchto dveří nedochovaly. Nika otvoru je segmentově zaklenuta. Malé kruhové okno vedoucí do komory má tvarově stejnou niku s rovnými boky.

Hlavním prvkem vnitřního uspořádání třetího a čtvrtého zvonového patra jsou rozsáhlé ocelové konstrukce z U, I a L profilů, které v kombinaci s prkenným záklopem tvoří jednak podlahy obou pater, samostatně pak zvonové stolice.²³⁸ Konce ocelových traverz jsou zapuštěny do obvodového cihlo-opukového zdiva věže, a protože obě konstrukce musí nést nejenom vlastní tíhu zvonů, ale odolávat i dalším nežádoucím vlivům spojených s jejich provozem jako jsou otřesy apod., podkládají konce traverz tesané pískovcové kvádry, rovněž umístěné v obvodovém zdivu.²³⁹ Kvádry vylepšují statiku nýtovaných konstrukcí a brání jejich nechtěnému posunu. Montovaná stolice zavěšuje ve třetím patře jeden zvon, ve čtvrtém zvony dva. Její základ tvoří čtveřice silných traverz I profilu, které jsou sestaveny do tvaru nepravidelného hranolu. Konstrukci dále vyplňuje složitý systém menších nosníků a rovných či ohýbaných vzpěr. V horní části stolice se nachází uložení pro kluzné ložisko, ve kterém je umístěna masivní dřevěná hlava, na níž je pomocí třmenových závěsů se sponami zavěšen samotný zvon. V geometricky tupém vyvrcholení stolice se nalézá pohonný elektromotor. Stolice ve čtvrtém patře je pochopitelně modifikována pro zavěšení dvou zvonů.

²³⁸ Viz. přílohy – obr. 67, 68, 69. (s. 151 - 152)

²³⁹ Viz. přílohy – obr. 61. (s. 148)

Do třetího zvonového patra vedou tři totožná, dovnitř otevíravá žaluziová okna. Vnitřní okenní niky kopírují tvar samotných otvorů, jsou tedy obdélné s mírně rozevřenými boky a horním půlkruhovým záklenkem. Plný parapet je zkosený. Ve stejném podlaží se nalézá vstupní otvor ke krovu nad lodí a presbytářem. Uzavírají ho symetricky dvoukřídlé, do prostoru krovů otevíratelné dřevěné dveře, vsazené do dřevěné zárubně. Konstrukce dveří je svlaková. Křídla nesou vnější závěsy křížového typu. Levé křídlo je v dolní i horní části opatřeno kovovou zástrčí. Krabicový zámek, po kterém zbyl na dveřích patrný otisk, se nedochoval. To samé platí o klice.

Čtvrté patro věže je dosažitelné pouze ze žebříku. Příčinou je prostorová náročnost ocelové zvonové stolice, která znemožňuje instalaci schůdnější platformy, alespoň žebříkových schodů. Stolice ve čtvrtém patře, stejně jako ve třetím, zaujímá svou konstrukcí celou výšku podlaží. Je zakončena v úrovni podhledového trámového stropu v místě, kde se nachází malý čtvercový průlezový otvor do prostoru krovu věže. Stolice zde tedy slouží jako značně nepohodlný improvizovaný žebřík, protože jiná cesta nahoru nevede, a ani není technicky možná.²⁴⁰ Okna ve čtvrtém zvonovém patře jsou včetně nik a výplní tvarově stejná jako ve třetím. Liší se pouze tím, že jsou podstatně větší.

5. 11 Hrobka

Vrchnostenská hrobka hrabat Kinských se samostatným venkovním vchodem se nachází pod podlahou panské oratoře. Do prostoru vede čtrnáctistupňové zděné schodiště, v jehož jižní postranní zdi je umístěn odvětrávací otvor, vyústující na vnější straně vedle náhrobníku Josefa Leopolda Kinského. Hrobka se nachází v nevelké místnosti obdélného půdorysu. Stropní konstrukce je podhledová, omítnutá. V horní části východní stěny se nachází druhý odvětrávací otvor, vyústující mezi vstupní předsíňkou oratoře a presbytářem. Severní stěnu hrobky tvoří třísektorový horizontálně dělený zděný regál, který sloužil jako vlastní místo pohřbívání. Horní a dolní sektor regálu byl k tomuto účelu v minulosti využit úplně. Prostřední regál zůstal do současnosti prázdný. Uložení jednotlivých ostatků označují mramorové desky se jmény nebožtíků a datem narození a úmrtí.²⁴¹

²⁴⁰ Stavební plány věže z let 1882 – 1883 osahovaly i projekt původních dřevěných stolic a žebříkových schodů, které musely být později odstraněny. V roce 1890 instalované ocelové stolice proto představují dodatečný „cizorodý“ prvek, který je s původní obvodovými parametry zdíva věže hůře slučitelný. Dřevěné žebříkové schody z roku 1883, přizpůsobené nové situaci z roku 1890, se ponechaly mezi prvním až třetím patrem věže.

²⁴¹ Viz. přílohy – obr. 72, 73, 74. (s. 154 - 155)

5. 12 Krov nad presbytářem

Jediný původní krov kostela, pocházející ze začátku 18. století, se nachází nad presbytářem. Trámy lehké venkovské konstrukce mají čtvercový profil a jsou ručně tesařsky hraněné. V rámci základního dělení se jedná o hambalkový krov s jednou úrovní hambalků, jehož podélnou ztužující soustavu tvoří jedna osově umístěná stojatá stolice, podpírající středy hambalků.²⁴² Sloupky stolice končí až ve hřebeni střechy, ve sběhu krokví. Podélné ztužení tvoří čtveřice pásků mezi sloupky stolice a vaznicí. V průběhu fungování byla krovová konstrukce doplněna o šestici nových krokví. Vyplývá to z rozmístění a především viditelného očíslování hambalků římskými číslicemi od jedné do čtyř.²⁴³ Přibylé krokve pak hambalkové rozpěry postrádají vůbec. K této pevnostní úpravě došlo pravděpodobně poté, co současná střešní krytina z pálených tašek nahradila původní lehkou šindelovou krytinu. Na krovu byl uplatněn rybinový plátový spoj jištěný dřevěnými kolíky.²⁴⁴ Polygonální závěr půdního prostoru presbytáře je řešen vějířovým uspořádáním krokví včetně vazných trámů, jejichž konce jsou uloženy přímo do cihlového zdiva pětibokého uzávěru.²⁴⁵ Ve spodní části každé krokve se nalézají námětky, o které se opírá okraj střechy. Tento způsob krovové soustavy o jedné stolici podpírající středy hambalků je nejběžnější venkovskou produkcí na menších stavbách v období baroka 1. poloviny 18. století.²⁴⁶

5. 13. Krov nad lodí

Krov nad lodí je novodobá záležitost, která na konci minulého století nahradila barokní konstrukci z roku 1709.²⁴⁷ Trámy krovu mají čtvercový či obdélný profil a jsou strojově hraněné. Po technické stránce se jedná o repliku původního hambalkového krovu s jednou úrovní hambalků. V tomto případě ale rozpěry mezi krokvemi nahradily kleštiny obdélného průřezu jištěné šroubovými spoji. Ztužující soustavu představuje pětice šikmých stolic s příčnými rozpěrami, které končí v úrovni podélných vaznic. Vazby mezi šikmými stolicemi tvoří jeden pár střešovitých vzpěr, končících pod úrovní vrcholové vaznice, kde ještě podporují středově umístěné sloupky, které nesou vrcholovou vaznici ve funkci věšáku.

²⁴² Viz. přílohy – obr. 78. (s. 157)

²⁴³ Viz. přílohy – obr. 79. (s. 157)

²⁴⁴ Viz. přílohy – obr. 81. (s. 158)

²⁴⁵ Viz. přílohy – obr. 80. (s. 158)

²⁴⁶ ŠKABRADA, J. *Konstrukce historických staveb*. s. 220.

²⁴⁷ Viz. přílohy – obr. 83. (s. 159)

Sloupky rovněž protínají kleštiny mezi krokve, kde jsou jištěny šroubovými spoji a končí v dolním podélném průvlakovém trámu. Rovněž krokve jsou protaženy až do hřebenové vaznice. Podélné ztužení mezi šikmými stolicemi a vaznicemi obstarávají vzpěry typu V. Stejný typ vzpěr byl uplatněn mezi věšákovými sloupky a vrcholovou vaznicí.

5. 14. Krov věže

Podrobný rozbor krovu ve věži nebyl bohužel možný. Stalo se tak z důvodu velice omezené dostupnosti inkriminovaného prostoru. Tento technický problém zmiňovala již podkapitola o věži. Hlavní příčinou je prostorová náročnost ocelové zvonice ve čtvrtém patře, která neumožňuje ani instalaci jednoduchého řebříku, a proto zde samotná konstrukce slouží jako improvizovaný a značně nebezpečný řebřík. Po několika neúspěšných pokusech jsem další snahu o vniknutí do krovového prostoru věže vzdal.

K alespoň částečnému popisu konstrukce by měl pomoci původní plán krovu z roku 1882 od projektanta Františka Kuthana.²⁴⁸ Jelikož krov, podle výpovědí pamětníků, prošel od doby svého vzniku jen menšími údržbovými zásahy, měl by si svou základní strukturu do současnosti zachovat. Pravděpodobnou základnu krovu tvoří paprscitá soustava vazných trámů, která je sestrojena ze základního kříže pomocí systému šikmých výměn a do nich začepovaných kráčat. Uprostřed základního kříže je umístěn osový sloupek v jehož vrcholu se sbíhá osm krokví. Ve své dolní třetině jsou krokve podepřeny šikmými stolicemi. Osový sloupek má dvě úrovně vodorovných rozpěr. V horní úrovni je mezi sloupkem a rozpěrrou uplatněno ztužení pomocí vzpěr typu V. Do úrovně výšky štítů tvoří podélné zavětrování ondřejské kříže.

²⁴⁸ Viz. přílohy – obr. 30. (s. 131)

6. Výbava kostela

6. 1. Zvony mlékosrbského kostela

Prokazatelně nejstarším zvonem kostela sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech je zvon z roku 1474, který je dílem mistra Hanuše z Prahy. Na jeho tělese o největším průměru 84 cm je následující nápis: „Leta bozieho 1474 jakzs ten zvon udielan jest Hanuzs konvarz.“ Zvon druhý, vyrobený v roce 1535 kutnohorským zvonařem Jakubem Ptáčkem, má v průměru 98 cm a váží 651 kg.²⁴⁹ Oba tyto zvony byly do mlékosrbské dřevěné zvonice přeneseny z nedaleké osady Luhy, která koncem 16. století zanikla i s tamním kostelem.²⁵⁰ Tento úsudek je dobře ověřitelný podle nápisu na zvonu z roku 1535, jehož text je následující: „Ke cti Panu Bohu vsemohoucímu a S. Filipa a Jakuba do Luhu skrze Jakuba Ptaczka zvonarze v Hoře 1535.“²⁵¹

Třetí zvon pochází z roku 1610 a je ze všech největší. Jeho největší průměr činí 120 cm, výška 107 cm a váha 1165 kg. Pod korunou zvonu se po celém obvodu nachází německý nápis: „Ich ruf mit meinem Klang, zu sagen Gott dem Herrn Dank, erinnere auch zur rechten Zeit, die Menschen unrer Sterblichkeit und lok das Volk zu Gottes Wort, welches zeigt an des Himmels Pfort. 1610.“²⁵² Pod tímto německým veršem je na jedné straně dále česky napsáno: „Jako Mojžíš povýšil hada na poušti, tak má povýšen býti syn člověka, aby každý, kdo věří v něho nezahlýnul, ale měl život věčný.“ Poté následují čtyři jména: „Severyn Rybar, Waczlav Wossoust, Jirzik Witow, Jakub Raubr.“ Na protější straně zvonu je opět pod německým veršem tento nápis v kapitálách: „ WONDZRZEG Z OSTESSOVA GMZ (jeho milost zámecký) HEJTTMAN NA CHLUMCZY, ALZBJETA OSTESSOVSKA Z AUTKOVA.“ Plochu zvonu dále vyplňují vyduté sochy sv. Jana a sv. Marie, rovněž vydutý katolický kříž a umrlčí hlava.²⁵³ Je velice pravděpodobné, že tento zvon byl určen již přímo do Mlékosrb.

Posledním ze čtveřice mlékosrbských zvonů byl sanktusník, neboli umíráček z roku 1716 o průměru 33 cm a váze 20 kg.²⁵⁴ Na jeho tělese bylo možné číst následující nápis:

²⁴⁹ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 133.

²⁵⁰ HORYNA, V. *Vlastivěda královéhradecka*. s. 581.

²⁵¹ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 133.

²⁵² „Volám svým zvukem (hlasem), aby Pánu Bohu byl vzdán dík, připomínám také v pravý čas lidem jejich smrtelnost a svolávám lid k božím slovu, které ukazuje na nebeskou bránu. 1610.“

²⁵³ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 133.

²⁵⁴ Zvon byl v roce 1918 zrekvírován. Viz. kapitola - 6. 1. 1 Zvony v ohrožení.

„Alfa et Omega. SS. Fil. et Jac. Apost. orate pro illis. ac excell. DD Theresia Kinskin et tota illis. familia 1716.“²⁵⁵ Tento zvon byl v roce 1883 přenesen ze zrušené sanktusní věžičky nad lodí kostela k ostatním zvonům v nově vybudované velké věži.²⁵⁶

²⁵⁵ „Začátek a konec. Svati Filipe a Jakube apoštolové orodujte za nejjasnější vznešenou paní Terezii Kinskou a celou nejjasnější rodinu 1716.“

²⁵⁶ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 134.

6. 1. 1 Zvony v ohrožení

Dva světové válečné konflikty v průběhu 20. století významně zasáhly také do osudu zvonů malého venkovského kostela v Mlékosrbech. Dělo se tak vždy poté, co mašinerie válečného průmyslu potřebovala pro svou výrobu přísun nových surovin, kterých se však stále více nedostávalo. Na řadu tedy přišly i kostelní zvony. Mlékosrbská farní kronika zaznamenává první rekvizici v roce 1918, kdy byl určen pro válečné účely pouze sanktusní zvon z roku 1716. Dne 26. ledna se na místní farní úřad dostavila skupina tří vojenských exekutorů v čele s Jindřichem Vorlem, jakožto zástupcem vrchní vojenské správy. Po předložení legitimace okresního hejtmanství v Novém Bydžově, která je k tomu opravňovala, nařídili okamžité vydání zvonu. Po sejmutí z věže byl umíráček odnesen na faru, kde mu bylo odňato srdce a rovněž pořízen sádrový otisk. O celé proceduře byly sepsány dva protokoly, přičemž jeden exemplář zůstal na faře v archivu běžných dat a druhý si odnesli zástupci vojenské správy. Toho dne mohli obyvatelé Mlékosrb vidět sanktusní zvon naposledy, protože se do věže již nikdy nevrátil. Zbylo po něm pouze zmiňované srdce a sádrový otisk. Tato smutná památka byla rovněž uložena do farního archivu.²⁵⁷

V roce 1926 pořídil místní farář nový umíráček o stejné váze v celkovém nákladu 694 Kč. Tento obnos měl být částečně hrazen ze zvonkového fondu, zbytek měl doplatit farář. Později ale vyšlo najevo, že farář zaplatil zvon úplně sám, protože peněžního fondu na nový sanktusník bylo využito již v roce 1919 na zakoupení nových varhanních pišťal, které byly pro samotný provoz kostela jistě přednější. Pouze Ludvík Horyna z Mlékosrb čp. 29, rolník na odpočinku, přinesl faráři příspěvek na zvon v hodnotě 20 Kč a totéž později učinil i řezník Rudolf Richter. Montáž zvonu provedl zdarma topič Jan Čáslavský z Mlékosrb. Po netrpělivě očekávaném povolení č. 118.56 od biskupské konzistoře v Hradci Králové z 30. října 1926, bylo slavnostně přikročeno k posvěcení zvonu. Tato pro obec významná událost, která se odehrála 7. listopadu, měla charakter lidové zábavy doprovázené průvodem, recitacemi a zpěvem národních písní. Hlavní zátěž kulturního programu ležela na bedrech žáků druhé třídy zdejší školy.²⁵⁸

Další reálná hrozba pro mlékosrbské zvony přišla se začátkem druhé světové války. Ze čtveřice zvonů na věži zdejšího kostela to jako první znovu odnesl nejmladší sanktusník z roku 1926, který již 27. května 1942 putoval do sběrného skladu v Chlumci nad Cidlinou a odtud dále do Prahy. Žádné adekvátní náhrady se mlékosrbská farnost pochopitelně

²⁵⁷ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 261.

²⁵⁸ TAMTÉŽ: s. 263 – 264.

nedočkala, byla však přislíbena po skončení války. Zbývající tři zvony byly jako historicky cenné zatím ušetřeny. Tato situace se změnila 8. května 1942 po vyhlášení nového výnosu ministerstva hospodářství a práce č. 5776/62/VI, na jehož základě mělo dojít k odevzdání dalších dvou zvonů z roku 1535 a 1610. Okresní úřad v Novém Bydžově poté nařídil přípisem č. 25800 z 15. června jejich exekuci, ke které došlo o jedenáct dní později. Dne 27. června byly zvony z Mlékosrb odvezeny. Na věži tak zůstal poslední nejstarší zvon z druhé poloviny 15. století.²⁵⁹

Po skončení německé okupace v květnu roku 1945 se obyvatelům Mlékosrb donesla radostná zpráva, že se jejich zvony podařilo před válečným využitím zachránit. Hlavní zásluhu na tomto ušlechtilém činu měl prelát Hugon Doskočil, rektor biskupského kněžského semináře v Hradci Králové, jehož přičiněním byly zvony účelově zadržovány ve sběrném dvoře na Manínách v pražské Libni, čímž unikly téměř jistému převozu do hutí. Zvony tedy nakonec neputovaly do Kladna, ale zpátky do Chlumce nad Cidlinou, kam je převezl nákladní automobil. Zde si je 12. srpna vyzvedl mlékosrbský mlynář František Myška a na ozdobeném voze taženém koňmo je definitivně dovezl domů. Zvony byly provizorně uloženy na hřbitově, kde k nim slavnostně promluvil farář, přičemž vyzdvihl jejich historickou hodnotu a zároveň poděkoval Bohu za jejich záchranu. Chvillemi až dojemné znovu shledání se ztracenými zvony obohatil svou řečí také zástupce patronátního úřadu Vilém Líbal. Po několika dalších dnech vyzdvihla stavební firma Františka Komárka z Chlumce nad Cidlinou zvony na věž a 23. srpna se nad vesnicí opět rozezněly.²⁶⁰

²⁵⁹ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 266.

²⁶⁰ TAMTÉŽ: s. 266 – 267.

6. 2 Varhany

Dne 2. února 1892 podal mlékosrbský farář František Jeřábek oficiální žádost na patronátní úřad v Chlumci nad Cidlinou ohledně výstavby a instalace nových varhan v kostele. Chlumecký patronát uznal požadavek mlékosrbské farnosti za oprávněný a posléze požádal o státní dotaci zemské místodržitelství v Praze, které vyhovělo výnosem č. 116995/92 ze 6. srpna 1893. Místodržitelství zároveň schválilo předložený rozpočet na výrobu a instalaci nových varhan ve výši 1086 zl. Patronátní komisař Adolf Doležal pověřil zakázkou firmu „Josef Vanický, c. k. továrna na varhany a harmonia v Třebechovicích u Hradce Králové“. Stavby hudebního nástroje se ujal sám majitel firmy Josef Vanický, který svou práci úspěšně završil po půl roce 6. února 1894. O pět dní později farář František Jeřábek nové varhany slavnostně posvětil. Přizván byl také nezávislý znalec a odborník přes varhany inženýr Marhoun, který po důkladné prohlídce k velké úlevě všech přítomných konstatoval, že je to dobrý stroj. Kolaudace varhan proběhla 30. dubna 1894.²⁶¹

První technický problém s místními varhanami nastal přesně o deset let později v roce 1904, kdy vzniklá závada nespočívala v malé kvalitě či špatné údržbě nástroje, ale způsobily ji neovlivnitelné přírodní vlivy. Následkem neobvyklého dlouho trvajících sucha, které v roce 1904 postihlo celou střední Evropu, se kostelní varhany rozeschly a rozklížily. Katastrofě nezabránilo ani intenzivní kropení vodou v jejich bezprostřední blízkosti. Zdejší farnosti nezbylo tedy nic jiného, než opět kontaktovat Josefa Vanického v Třebechovicích, aby znovu přicestoval do Mlékosrb a celou situaci posoudil. Vanický po svém příjezdu označil stav varhan za velmi vážný a ihned přistoupil ke generální opravě. Nástroj byl kompletně rozebrán a vyčištěn. Kromě několika součástí vnitřního ústrojí a dřevěného krytu, si kompletní výměnu vyžádaly také suchem popraskané šlapací měchy. Po dokončení práce Vanický varhany naladil a za celou opravu si inkasoval 100 k, které uhradila zádušní pokladna.²⁶²

Předchozí kapitola přiblížila zajímavý příběh mlékosrbských zvonů v období dvou světových válek 20. století, kdy se staly objektem zájmu zbrojního průmyslu. Podobnou zkušenost prodělaly v roce 1918 také kostelní varhany. Dne 4. května se na farní úřad dostavil továrník Antonín Kvälzel z Kutné Hory, který z pozice přímého pověřence c. k. ministerstva války ve Vídni vykonal rekvizici cínových píšťal. Ty byly po odmontování nejprve rozšlapány a poté zváženy. Z jejich hmotnosti vypočítaná finanční náhrada pro farnost činila

²⁶¹ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 246 – 247.

²⁶² TAMTÉŽ: s. 255.

570 k. Samotný farář si přišel na 144 k, ačkoli by je v tomto případě jistě rád oželel. Nepříjemnou proceduru ukončila obligátní administrativa, při které došlo k sepsání exekučního protokolu a převjímací listiny.²⁶³

Takto znehodnocené zůstaly varhany do konce války. K jejich opravě se přistoupilo ihned v roce 1919, kdy byly chybějící píšťaly opět doplněny. Materiál nových píšťal byl oproti původním ze zinkového plechu. Nástroj se při této příležitosti znovu vyčistil a naladil. Veškerou práci provedla firma J. Koblí z Lomnice nad Popelkou nákladem 1040 k. Tento obnos byl částečně hrazen z peněz utržených za zrekvírované píšťaly, část zaplatil farář a zbytek poskytla zádušní pokladna.²⁶⁴

Až do poloviny 40. let 20. století obstarávala pohon varhanních měchů v kostele sv. Filipa a Jakuba lidská síla. Důležitou funkci tzv. „šlapačů“ vykonávali většinou mladí kluci, protože vyžadovala jistou dávku fyzické zdatnosti a tím nepřislušela starším osobám. To vše vzalo za své v roce 1946, kdy se farář Otomar Bažant rozhodl pořídit pro pohon měchů elektrický ventilátor. Nato vyhlásil veřejnou sbírku, která se v Mlékosrbech setkala s velkým ohlasem, přičemž zdejší obyvatelé projevovali svou angažovanost i jinými způsoby. Rolník František Schovánek přispěl dovozem ventilačního zařízení a mlynář František Myška poskytl tolik potřebný elektrický kabel. Nyní již firma Karla Příborského z Nového Bydžova mohla protáhnout vedení přes půdu kostela do komory ve věži. Ventilátor objednal zkušený varhanář z Lomnice nad Popelkou Josef Ženatý, který také provedl instalaci přístroje k vlastnímu tělesu varhan. Na Květnou neděli roku 1946 byl elektrický ventilátor poprvé v provozu.²⁶⁵

Celkové náklady tohoto podniku se vyšplhaly na 10 638 Kč. Z veřejné sbírky se nakonec vybralo 7040 Kč. Peníze z ní uhradily přibližně $\frac{3}{4}$ celkové sumy, což svědčí o její úspěšnosti. Sbírkou se zúčastnilo celkem 32 lidí jak z Mlékosrb, tak i z okolních obcí.²⁶⁶

²⁶³ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 262.

²⁶⁴ TAMTÉŽ: s. 262.

²⁶⁵ TAMTÉŽ: s. 267.

²⁶⁶ TAMTÉŽ: s. 267.

6. 3 Oltáře kostela sv. Filipa a Jakuba

Do původního mobiliáře kostela sv. Filipa a Jakuba z 1. poloviny 18. století patří barokní oltáře sv. Leopolda, sv. Terezie, sv. Jana Nepomuckého a hlavní oltář sv. Filipa a Jakuba. Prvně uvedená dvojice je umístěna po stranách vítězného oblouku, oddělujícího loď kostela od presbytáře. Oltář sv. Jana Nepomuckého se nachází uprostřed jižní zdi chrámové lodi a oltář sv. Filipa a Jakuba dominuje pětiboce uzavřenému kněžišti. Jedná se o historicky cenné umělecké památky, které v roce 2009, podobně jako celý kostel, oslaví 300leté výročí své existence. Oltáře za dobu svého trvání, podobně jako jiné hmotné předměty, podléhaly a stále podléhají nepříznivým okolním vlivům. Z tohoto důvodu prodělaly řadu větších i menších oprav. Následující kapitola se pokouší některé z nich zmapovat, s přihlédnutím na další podstatné okolnosti, které s renovacemi oltářů, ale i dalšího kostelního mobiliáře, úzce souvisely.

Archivními prameny prvně zdokumentovaná oprava se uskutečnila v roce 1883 a týkala se trojice vedlejších oltářů sv. Leopolda, sv. Terezie a sv. Jana Nepomuckého. Její hlavní náplň spočívala v opravě řezbářské výzdoby, v novém pozlacení a mramorování. Na konkrétním příkladu oltáře sv. Terezie si lze udělat představu o tehdejších cenách, kdy provedení řezbářské práce stálo 9 zl, pozlacení 88 zl a nové mramorování 30 zl. Renovace celého oltáře tedy vyšla na 127 zl. Pro zachování symetričnosti a celkové vizuální harmonie lodního interiéru je druhý boční oltář sv. Leopolda rozměrově a tvarově zcela totožný s prvním. Cena za jeho opravu byla tudíž stejná. Jinak tomu bylo u oltáře sv. Jana Nepomuckého, jehož architektura je mnohem robustnější, což se pochopitelně rovněž odrazilo ve financích. V tomto případě stála řezbářská práce 9 zl 80 kr, částka za pozlacení se navýšila na 96 zl a částka za mramorování vystoupala na 35 zl. Celkové náklady na renovaci všech oltářů dosáhly 498 zl 30 kr. Do této sumy jsou rovněž započteny výlohy spojené se souběžně prováděnou opravou barokní kazatelny, kde řezbářská práce stála 10 zl 50 kr, pozlacení 68 zl a mramorování 25 zl. Veškeré výše uvedené ceny stanovil Jan Kopecký, umělecký řezbář a pozlacovač z Hradce Králové, který renovátorské práce v mlékosrbském kostele provedl.²⁶⁷

Po uplynutí 19 let začaly být s vizuálním vzhledem oltářů sv. Terezie a sv. Leopolda znovu problémy. Tuto skutečnost dokládá dopis patronátního úřadu v Chlumci nad Cidlinou z 23. září 1901 adresovaný okresnímu hejtmanství v Novém Bydžově, ve kterém se upozorňovalo na jejich zhoršující se stav. V této souvislosti oslovil chlumecký patronát dvě

²⁶⁷ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumeck nad Cidlinou, kart. 584.

profesionální firmy ohledně výše finančního nákladu, za jakého by byly ochotny opravy provést, tedy kolik by si v podstatě účtovaly. Firma „Petra Buška synové (Dominik a Konstantin) – umělecký závod sochařský a řezbářský pro práce kostelní a nábytkové v Sychrově – založeno 1853“ nabídla rozpočet ve výši 1333 k. Sem také spadaly výlohy za cestovné dělníků, rozebrání a odvezení oltářů do firemních dílen v Sychrově, jejich opravu a opětovné převezení do Mlékosrb. Za polychromování soch a andílků si firma účtovala 70 k. Druhá přístupující strana „Antonín Sucharda – závod řezbářský v Nové Pace“ předložila rozpočet na částku 1000 k s tím dovětkem, že opravu je schopná provést přímo v kostele, čímž se ušetří na dopravě a cestovním. Celkově se tato firma prezentovala nižšími částkami i co se týče vlastní renovace oltářů. Patronátní úřad pochopitelně sáhl po levnější nabídce a požádal okresní hejtmanství, aby jeho krok schválilo. Hejtmanství tak učinilo 28. ledna 1902 úředním přípisem č. 578 a již 1. února putoval dopis pod hlavičkou patronátního úřadu k Antonínovi Suchardovi, ze kterého se adresát dozvěděl radostnou zprávu, že zakázka připadla jeho firmě. Platební podmínky byly dojednány tím způsobem, že polovina stanoveného obnosu se zaplatila po dokončení práce a zbytek po úspěšně odbyté kolaudaci.²⁶⁸

Stav oltářů od poslední opravy byl skutečně neuspokojivý. Tuto situaci blíže dokumentují údaje v rozpočtovém protokolu. Výzdoba na oltáři sv. Terezie byla značně popraskaná, přičemž celá architektura za tu dobu natolik zetlela, že jednotlivé kusy oltáře začaly odpadávat. Vrchní část potom chyběla vůbec. Oltář sv. Leopolda, jenž pro změnu postrádal tarbenákl, působil podobně žalostným dojmem. Antonín Sucharda proto oba oltáře nejprve překlížil a doplnil o chybějící části. Starou barvu se zlacením oškrábal až na dřevo, které řádně vysušil a naimpregnoval. Zlaté dekorativní části znovu pozlatil francouzským polimentem, částečně matně a částečně leskle. Veškerá figurální výzdoba byla jemně polychromovaná a doplněna drapérií. Architektura oltářů dostala nové mramorování ve dvou variantách. Proces renovace zakončilo nalakování. Částka za opravu jednoho oltáře činila 440 k. Náklady spojené s restaurací obrazu sv. Terezie a sv. Leopolda, které byly na několika místech dřevé, dosáhly 60 k za kus.²⁶⁹

Ačkoli přesné datum úřední kolaudace není známé, musela zcela jistě proběhnout úspěšně, protože ani zástupci církve neskrývali své nadšení z provedené práce. Důkazem toho je oficiální dopis patronátního komisaře Jindřicha Jaroška adresovaný Antonínovi Suchardovi, ze kterého je mimo jiné patrné, že kromě opravy oltářů byl celý kostel rovněž vymalován. Jaroškovo upřímné uznání mělo následující podobu: „Konajíce milou povinnost milerádi

²⁶⁸ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumec nad Cidlinou, kart. 584.

²⁶⁹ TAMTÉŽ: kart. 584.

doznáváme, že vnitřní malba kostela v Mlékosrbech a restaurování oltářů v témže, byla ctěnou firmou Vaší provedena dokonale, začez přijmete vřelý náš dík. Rovněž malířská výzdoba kostela děkanského sv. Voršily v Chlumci, kterou právě ctěná vaše firma Vaše provádí, již v počátcích práce vykazuje na vyspělost a dovednost Vaší firmy a těšíme se vskutku již nyní na požitek umělecký jakého nám dokončení prací Vašich poskytnete. O pracích Vašich vyslovili se nejen četní odborníci, ale i jiné vážené osoby velice lichotivě, a proto bude naší snahou závod Váš každému co nejlépe doporučiti.²⁷⁰

Dobré zkušenosti patronátního úřadu s firmou Antonína Suchardy se ukázaly jako rozhodující také v roce 1907, kdy státní technická komise zjistila, že spodní část oltáře sv. Terezie je zasažena dřevokaznou houbou. Přesto, že se tak stalo už po pěti letech od předchozí opravy, což mohlo evokovat zdání nekvalitně provedené předešlé práce, bylo odstranění této závady opět svěřeno řezbářskému závodu v Nové Pace. Antonín Sucharda se tentokrát rozhodl k radikálnímu kroku a celou plísní postiženou patu oltáře vyměnil za novou. Tato oprava stála 270 k.²⁷¹

Mlékosrbská farní kronika, jakožto druhý hlavní archivní pramen této tematiky, registruje další renovaci kostelních oltářů až v roce 1943. Konkrétně se jednalo o restaurování obrazu sv. Filipa a Jakuba, který je součástí hlavního oltáře. Na mnoha místech protrhané plátno se kvalitně podlepiło, a poté byla prázdná místa odborným způsobem domalována. Podobným ozdravným procesem prošel i obraz sv. Jana Nepomuckého na vedlejší oltáři. Veškeré práce provedl akademický sochař František Bartoš z Hradce Králové, jehož ateliér sídlil na Slezském předměstí. Náklady opravy dosáhly 2500 k. Ve stejném roce František Bartoš ještě zrestauroval samostatně visící obraz sv. Anny z roku 1743, který byl do Mlékosrb převezen ze zrušené zámecké kaple v nedalekém Malém Barchově. Náklady spojené s jeho opravou činily 1400 k, přičemž je uhradil dobrovolný dárcce Alois Schovánek, ředitel národohospodářského ústavu v Mladé Boleslavi.²⁷²

V roce 1948 se nákladem 24 635 k uskutečnila celková oprava architektury vedlejšího oltáře sv. Jana Nepomuckého a o rok později přišla na řadu generální renovace hlavního oltáře sv. Filipa a Jakuba, která probíhala v měsíci červnu a červenci. Zde se celkové náklady vyšplhaly na 35 000 k. Za účelem získání tohoto poměrně vysokého finančního obnosu vyhlásil farář Otomar Bažant veřejnou sbírku, do které přispěli obyvatelé pěti obcí. V samotných Mlékosrbech se vybralo 6370 k, v Lukové 6101 k a v Kosicích 2825 k. Ve

²⁷⁰ SOA Zámorsk, Velkostatek Chlumeck nad Cidlinou, kart. 584.

²⁷¹ TAMTÉŽ: kart. 584.

²⁷² SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 266.

vesnicích, které nespádaly pod mlékosrbskou farnost, se v Bydžovské Lhotce vybralo 1900 k a v Zadražanech 100 k. Zbytek peněz doplatil sám farář Otomar Bažant. Ve stejné době také proběhla oprava barokní kazatelny nákladem 14 000 k, když několik farnic přispělo na tuto částku úlomky prstenů a náušnic o hmotnosti 10 g a další dva věřící darovali po 800 k. Renovaci oltářů i kazatelny opět provedl František Bartoš. Se jménem tohoto muže je rovněž spojena výroba nové zpovědnice v roce 1950, která stála 40 000 k.²⁷³

²⁷³ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 268.

7. Shrnutí stavebního vývoje

Současný kostel sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech byl postaven v roce 1709. Co se týká otázky jeho pravděpodobného dřevěného předchůdce, existují dvě odlišné názorové interpretace. První, jejímž propagátorem je Karel Kuča, říká, že původní dřevěný kostel vznikl v Mlékosrbech snad již za pernštejnské správy chlumeckého panství, přičemž je prvně doložen k roku 1548.²⁷⁴ Podle Kuči tento kostel nahradil svatyni v nedaleké pustnouce osadě Luhy, která ve druhé polovině 16. století zcela zanikla.²⁷⁵ S druhým výkladem přišel František Zahrádka, který tvrdí, že teprve barokní zděná novostavba z roku 1709 nahradila pomalu zanikající kostel v Luhách a o existenci předchozího dřevěného kostela v Mlékosrbech se vůbec nezmiňuje.²⁷⁶

Barokní kostel sv. Filipa a Jakuba vznikl jako součást budovatelské vlny dalších pěti kostelů, která proběhla na panství Kinských v první třetině 18. století.²⁷⁷ Významnou pomůckou k upřesnění jeho původní podoby představuje kresba Jaroslava Němce, která zachytila vzhled kostela v roce 1858.²⁷⁸ Základ dispozice budovy, vycházející z koncepce jezuitského kostela typu Il Gesú, byl podélný. Tvořila jej obdélná loď se sedlovou střechou a pětiboký presbytář s valbovým zastřešením. Po severní a jižní straně presbytáře se nacházela sakristie a panská oratoř. Způsob zastřešení těchto prostorů byl rovněž valbový. Střešní krytinu celé budovy obstarávaly pravděpodobně šindele. Na podélných stěnách kostelní lodi byla umístěna dvojice oken termálního tvaru. Stejně okno se nalézalo v západním průčelí nad hlavním portálem. Prostor presbytáře osvětlovala malá horizontálně položená oválná okna, která byla situována jak na bočních zdech kněžiště, tak i v trojbokém závěru. Loď kostela dále doplňovala jižní vstupní předsíňka a na střeše umístěná sanktusní věžička s charakteristickou cibulovou bání. V severojižní části kostelního areálu, jak opět dokládá kresba Jaroslava Němce, stála dřevěná hranolová zvonice rovněž s cibulovou bání.

Interiér obdélné lodi byl koncipován jako plochostropý s velkým fabionem, podloženým římsovým profilem a rozsáhlým štukovým zrcadlem. Uchycení příčných trámů k průvlakovému trámu na rubové straně podhledového stropu zajišťovaly kované napínací klínové zarážky. Podpěrnou a ztužující soustavu jednoúrovňového hambalkového krovu nad

²⁷⁴ KUČA, K. *Chlumecko a Novobydžovsko*. s. 144.

²⁷⁵ TAMTÉŽ: s. 187.

²⁷⁶ ZAHRÁDKA, F. *Inventář*, s. 30.

²⁷⁷ Jedná se o kostely v obci Vápno, Újezd, Lučice, Lovčice a Nepolisy.

²⁷⁸ KUČA, K. *Chlumecko a Novobydžovsko*. s. 224.

lodi kostela obstarávaly šikmé stolice s rozpěrami. Prostor polygonálního presbytáře zaklenula kombinace valené klenby s dvojicí pětibokých styčných výsečí a klášterní klenba se třemi trojbokými výsečemi ve východním závěru kněžiště. Krov nad presbytářem byl rovněž hambalkový s jednou osově umístěnou stojatou stolicí, podpírající středy hambalků. Krokve i vazné trámy měly v trojbokém závěru vějířovité uspořádání.

V roce 1818 byla při kostele sv. Filipa a Jakuba založena rodinná hrobka chlumecké větve hrabat Kinských. O její vybudování se zasloužil Leopold Kinský, který tak učinil z podnětu své matky Kristýny. Nová vrchnostenská hrobka vznikla pod objektem panské oratoře, přičemž měla totožné obvodové rozměry jako nadzemní oratoř. Prostor hrobky byl dostupný po schodišti a disponoval samostatným venkovním vchodem. Stavba byla dokončena 12. července 1818.²⁷⁹ Tímto datem jsou vyčerpány všechny dostupné informace o její původní stavební podobě. Podstatně více zpráv se zachovalo z roku 1930, kdy hrobka prodělala novodobou radikální přestavbu. Vlastní stavební práce, jejichž hlavní náplň spočívala v prodloužení a prohloubení podzemního prostoru, začaly v měsíci září. Hrobka byla dále vycementována a vybavena třisektorovým horizontálním regálem pro ukládání rakví. Z důvodu rozšíření pozemní části musel být prodloužen i nadzemní vchod, jehož schodiště osvětlilo nové okno, které dostalo stejnou historizující podobu jako vedlejší dva otvory do oratoře. Popsaná stavební úprava trvala dva měsíce a skončila 18. listopadu. Pro svůj účel byla hrobka naposledy využita v roce 1936.²⁸⁰

Mlékosrbský kostel přišel o svou původní barokní podobu v letech 1882 – 1883, kdy na budově proběhla historizující přestavba. Dosavadní podélnou dispozici kostela, tvořenou obdélnou lodí a polygonálně uzavřeným presbytářem, doplnila na západním průčelí pravidelná čtyřboká čtyřpatrová věž, která nahradila dosluhující dřevěnou zvonici. V přízemí nové věže byl umístěn hlavní portál. Současně vznikly na severní a jižní straně věže dva menší rohové přístavky, kdy první sloužil jako prostor márnice a druhý dodnes funguje jako vchod na tribunu. Ta je dosažitelná po levotočivém vřetenovém schodišti, které končí v prvním patře. Druhé patro věže je z hlediska provozu kostela nevyužité, tedy zcela prázdné. Zbývající nejvyšší dvě patra jsou zvonová. Zděnou část věže zakončuje čtveřice štítových vyvrcholení, nad nimiž se tyčí štíhlá osmiboká jehlanová střecha. Její krytinu tvoří zinkový plech. Hrot střechy zdobí cibulová bání a kříž.

Termální okna na podélných stěnách kostelní lodi byla nahrazena velkými obdélnými otvory s půlkruhovým zakončením. Jejich výplň tvoří litinový rám se 46 skleněnými

²⁷⁹ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 38.

²⁸⁰ SOkA Hradec Králové, Farní kronika, kniha č. 2, s. 288 – 290.

tabulkami. Výjimku představuje okno nad jižní předsíňkou, které je kruhového tvaru s litinovým rámem loukoťového či radiálního členění. Při úpravě okenních otvorů na presbytáři byla původní oválná okna v trojbokém závěru zcela zazděna a zbývající dvě okna na bocích kněžiště se rozšířila do stejné velikosti a tvaru jako okno nad předsíňkou.

Vlastní historizující pseudorománská úprava spočívala v použití motivu obloučkových vlysů, jako hlavního ozdobného prvku. Obloučkové vlysy rámují všechny vodorovné hrany stavby i šikmé štítové vyvrcholení věže. Na rozdíl od jinde běžně používaných obloučků, se ty mlékosrbské vyznačují poměrně velkým měřítkem, širším sledem a subtilními konzolkami, čímž navozují až romantický charakter budovy.²⁸¹ Dalším podstatným znakem historizující přestavby jsou typické novogotické složité profilace lodních a presbyterních okenních otvorů. Stejný prvek byl uplatněn na hlavním portálu a vchodu jižní předsínky. S pseudorománskou přestavbou kostela souviselo také odstranění barokní sanktusní věžičky, která se do nové historizující koncepce budovy již nehodila. Současně proběhla i úprava západní tribuny, která byla podložena čtveřicí ocelových traverz. Původní dvojici dřevěných podpůrných sloupů nahradily nové litinové sloupy s dekorativními jónskými hlavicemi. Další barokní prvky, jako plochý strop s fabionem, kombinované klenutí presbytáře a krovy, pseudorománská úprava zachovala.

V následujícím období procházel kostel i hřbitovní areál celou řadou údržbových oprav menšího rozsahu. Ve většině případů se jednalo o opravu fasády, vnitřní výmalbu a různé způsoby modernizace budovy. Sem spadá zavedení elektrického proudu do kostela ve 20. letech 20. století.

²⁸¹ KUČA, K. *Chlumecko a Novobydžovsko*. s. 392.

8. Architektonické a památkové hodnocení

Barokní kostel sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech je typickým představitelem jednoduché venkovské sakrální stavby, která si své nenáročné architektonické pojetí zachovala i po historizující pseudorománské přestavbě v letech 1882 – 1883. Hlavní náplň této stavební úpravy spočívala ve vybudování nové západní věže. Ačkoli tedy původní velmi prostá dispozice kostela z roku 1709, tvořená obdélnou lodí s polygonálním presbytářem, byla doplněna o zmiňovanou dominantu západní věže, čímž stavba na vzhledu jenom získala, kostel si svou dosavadní bezkonfliktní příslušnost k venkovskému prostředí dokázal udržet i nadále. Kostel sv. Filipa a Jakuba je dobrou ukázkou populárních historizujících přestaveb z 2. poloviny 19. století, kdy starší barokní jádro kostela obalil pseudorománský plášť.

Pseudorománských svatyní je v blízkém okolí Mlékosrb více. Jedná se o novostavbu kostela sv. Petra a Pavla v Babicích z let 1873 – 1874, jejímž stavitelem byl pravděpodobně František Zima.²⁸² Dalším příkladem je rovněž kostelní novostavba sv. Máří Magdalény v Nepochisech z let 1896 – 1901, která nahradila původní barokní objekt, vzniknuvší na počátku 18. století v rámci stejné budovatelské vlny tzv. chlumeckých kostelů jako kostel sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech.²⁸³ Uvedená dvojice historizujících kostelů se však od mlékosrbské svatyně liší dispozičním umístěním věže, kdy se v obou případech nachází po podélné straně lodi²⁸⁴ a nikoli v západním průčelí. Z tohoto technického hlediska lze ohledně regionální inspirace vyloučit možné ovlivnění mlékosrbské přestavby ze strany dřívější novostavby v Babicích. To samé platí ve vztahu kostela sv. Filipa a Jakuba k mladší novostavbě v Nepochisech. Mlékosrbský kostel je tedy díky své dispozici, historizující podobě a zachovanému baroknímu jádru, v regionu poměrně výjimečný. Jeho památkovou hodnotu zvyšuje i bývalá vrchnostenská hrobka chlumecké větve hrabat Kinských, jejíž členové byli i významní státní činitelé.

S historizující přestavbou přišel kostel o většinu autentických barokních prvků. Zevní novorománská fasáda s motivem obloučkových vlysů je toho důkazem, a proto lze viditelné barokní pozůstatky hledat pouze v interiéru. Patří sem kombinované klenutí presbytáře, valená klenba v sakristii, plochostropá loď s výrazným fabionem, krov nad presbytářem a

²⁸² KUČA, K. *Chlumecko a Novobydžovsko*. s. 391.

²⁸³ Viz. kapitola – 4. 1 Stavba kostela -1709.

²⁸⁴ V Babicích je věž na jižní straně lodi a v Nepochisech na severní.

balustrádové zábradlí na tribuně a v oratoři. Také veškerý kostelní mobiliář, s výjimkou novější zповědnice, je barokní z první poloviny 18. století.

Velkou devízou kostela je jeho zasazení do krajiny, kdy využívá vyvýšené polohy celé vesnice. Budova je tak viditelná, zejména ve východním směru, ze širokého okolí a v krajině vytváří charakteristickou dominantu.²⁸⁵ Příčinou její dobré viditelnosti je také barevná žluto-bílá kombinace fasády a pochopitelně vysoká věž. Zvláště efektně působí při nočním nasvícení. Samotný areál kostela s přilehlým hřbitovem a hned za silnicí stojící budova bývalé fary, představuje v celku běžnou situaci na českém a moravském venkově. Pokud vezmeme v úvahu současnou tvář postsocialistické vesnice a některé nešetrné modernizační zásahy na sousedících domech již za kapitalistické éry, nenacházejí se v okolí kostela další významnější rušivé elementy.

²⁸⁵ Kostel je dobře viditelný i z chlumeckého zámeckého parku, který je od Mlékosrb vzdálen cca. 9 km vzdušnou čarou.

8. 1 Výčet hodnotných stavebních prvků

Mezi hodnotné stavební prvky kostela sv. Filipa a Jakuba lze zařadit veškeré dochované zděné a dřevěné konstrukce, které vznikly se stavbou budovy v roce 1709. Do této skupiny patří valená klenba s dvojicí styčných pětibokých výsečí a klášterní klenba se třemi trojbokými nestyčnými výsečemi v prostoru polygonálního presbytáře. Dále se jedná o plochý podhledový omítaný strop s poměrně velkým fabionem a štukovým zrcadlem v obdélné lodi kostela. Konstrukce stropu se skládá s podélného průvlakového trámu, k němuž je za pomoci sedmi kovaných klínových zarážek připevněn stejný počet příčných trámů. Po obvodu trámové konstrukce se nacházejí menší segmentově vybrané trámky. Na celé této dřevěné kostře je přibito prkenné bednění a rákosový rastr pro uchycení omítaného podhledu se štukovým zrcadlem. Jedná se o běžnou variantu barokního omítaného stropu z 18. století.²⁸⁶

Ve výčtu hodnotných stavebních prvků zaujímá důležité místo také krov nad polygonálním presbytářem. V celé budově je posledním barokním zástupcem. Jedná se o lehkou konstrukci venkovské provenience, jejíž trámy mají čtvercový profil a jsou ručně tesařsky hraněné. Po stránce základního dělení se jedná o hambalkový krov s jednou úrovní hambalků, jehož podélnou ztužující soustavu tvoří jedna osově umístěná stojatá stolice, podpírající středy hambalků. Sloupky stolice končí až ve sběhu krokví. Trojboký závěr půdního prostoru kněžiště je řešen vějířovým uspořádáním krokví a vazných trámů, jejichž konce jsou uloženy přímo ve zdivu presbytáře. Ve spodní části každé krokve se nacházejí námětky, o které se opírá okraj střechy. Popsaný systém krovové soustavy o jedné stolici podpírající středy hambalků je nejběžnější venkovskou produkcí na menších stavbách v období baroka 1. poloviny 18. století.²⁸⁷

Za hodnotné, a také za velmi esteticky vkusné, lze rovněž považovat robustní zábradlí s barokními kuželkami obdélného průřezu na tribuně a balustrádové zábradlí ze soustružených kuželek oddělující oratoř od presbytáře. Toto hrazení je ve svém středu směrem do oratoře otevíravé. Pohyblivou část zavěšují vnější vodorovné pásové závěsy se spojením skříňkového typu. Konce kovaných závěsů mají ozdobný srdíčkový tvar.

Další hodnotný prvek kostela představují barokní dvoukřídlé dřevěné dveře, které jsou umístěny do portálu s oboustranně odsazenými uchy. Otvor propojuje prostor sakristie a presbytáře. Křídla dveří zavěšují vnější svislé kované závěsy esovitého tvaru. Kovaný zámek

²⁸⁶ ŠKABRADA, J. *Konstrukce historických staveb*. s. 99 – 100.

²⁸⁷ TAMTÉŽ: s. 220.

na rubové straně má odkrytou mechaniku. Jelikož dveře postrádají kliky, je součástí kovaného zámku úchopové madlo. Na lící straně je absence kliky vyřešena horizontálně umístěným kovovým madlem oválného tvaru. Zde se také nachází dekorativní klíčový štítek. Pravé křídlo dveří, za běžného provozu trvale uzavřené, je vybaveno jistícími kovanými zastrčení. Pro velikost dveří je horní zastrč doplněna manipulačním táhlem.

Do kategorie hodnotných stavebních prvků, kterými kostel obohatila historizující přestavba z let 1882 – 1883, patří složité litinové rámy velkých obdélných okenních otvorů v kostelní lodi a litinové rámy radiálního členění okenních otvorů v presbytáři. Dále je to čtveřice ocelových traverz, jimiž bylo podloženo těleso starší tribuny. Rovněž zajímavým kovovým komponentem interiéru kostela jsou dva litinové sloupy podpírající tribunu. V oblasti zděných konstrukcí stojí za připomenutí vřetenové levotočivé osmnáctistupňové schodiště, které je vyrobeno z kamenných tesaných prefabrikátů. Schodiště umožňuje přístup do prvního patra věže, kde je ohrazeno velice decentním kovaným zábradlím z tyček kruhového profilu. Právě prostor vyústění schodiště je jedním z nejhezčích míst celého kostela.

Asi nejzajímavějším technickým prvkem mlékosrbského kostela jsou ocelové zvonové stolice z roku 1890. Tyto výhradně nýtované konstrukce, tvořené U, I a L profily, vyplňují prostor třetího a čtvrtého zvonového patra a v kombinaci s prkenným záklopem tvoří také podlahy obou podlaží. Konce nejsilnějších základových traverz jsou zapuštěné do obvodového zdiva věže, kde jsou pro lepší stabilitu podloženy tesanými pískovcovými kvádry. Konstrukční základ každé stolice je tvořen čtveřicí traverz I profilu, které jsou smontovány do přibližného tvaru nepravidelného čtyřbokého hranolu. Stolice dále vyplňuje složitý systém menších nosníků a vzpěr. Součástí stolic jsou uložení pro kluzná ložiska, umožňující vlastní pohyb zvonů. Pohonný elektromotor v geometrickém vyvrcholení je pochopitelně novější záležitost.

Ocelové zvonové stolice v kostele sv. Filipa a Jakuba představovaly v době svého vzniku a následné instalace poměrně netradiční řešení spočívající v užití železného materiálu. Z důvodu svého stáří jsou významným konstrukčním prvkem a technickou neobvyklostí původně barokního kostela z počátku 18. století. Možná, že je lze označit za technickou památku.

8. 2 Možnosti úprav z hlediska výsledků průzkumu

Ve standardních nedestruktivních stavebně-historických průzkumech je tato kapitola důležitá u objektů, které čeká rozsáhlejší oprava. Ačkoli je z tohoto pohledu kostel sv. Filipa a Jakuba v pořádku a žádný podobný zákrok zatím nepotřebuje, najdou se v budově dílčí nedostatky, na které je potřeba upozornit.

Především se jedná o technický stav barokního krovu na presbytářem. Akutní destrukce konstrukci sice nehrozí, ale několik značně ztrouchnivělých míst na trámech krovu by mohly zapříčinit ještě vážnější problémy do budoucna. Nejhůře postižená je podélná rozpěra osově stojaté stolice a ztužovací pásek mezi rozpěrou a sloupkem. Na těchto částech jsou patrné známky dřívějšího kontaktu s nežádoucí vodou, a proto vyžadují v dohledné době neodkladnou výměnu. Uvažovaná oprava by měla být šetrná v tom smyslu, že musí respektovat původní pojetí lehké krovové barokní konstrukce venkovského prostředí. Pro splnění tohoto požadavku je tudíž nezbytné, aby výroba nových segmentů proběhla ručním tesařským opracováním. Pokud by se tak nestalo, opakovala by se předchozí chyba z krovu nad lodí, kde rovněž ručně hraněný barokní krov nahradila novodobá těžkopádná strojově vyrobená konstrukce, která je pro nesení poměrně lehké střechy až naddimenzovaná.

Další nedostatek kostela představuje omezený přístup do krovu ve věži. Zde by se měla najít pohodlnější varianta dostupnosti, než jakou dnes představuje ocelová zvonice ve funkci provizorního žebříku. Jediné reálné řešení představuje instalace žebříkových schodů. Ty by se musely přizpůsobit stísněnému prostoru čtvrtého zvonového patra a zároveň by nesměly narušit autentickou konstrukční podobu ocelové stolice. V případě nutného propojení žebříkových schodů se stolicí je akceptovatelný pouze rozebíratelný spoj.

V dalších směrech je kostel sv. Filipa a Jakuba plně vyhovující. Poslední připomínku snad jen k lampě pouličního osvětlení, která je umístěna do paty barokního balustrádového zábradlí tribuny. V tomto případě by se mohlo zauvažovat o důstojnější a esteticky přijatelnější formě osvětlení lodního prostoru s barokním mobiliářem.

9. Závěr

Studium stavebního vývoje a dějin venkovského kostela sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech zahrnovalo kombinaci zevrubného archivářského a terénního výzkumu. Práce to byla v mnoha ohledech náročná, ale o to více zajímavá a podnětná. S výjimkou úvodních obecnějších kapitol není hlavní tématické jádro diplomové práce, tedy stavební vývoj a jeho výsledky, úplnou kompilací dříve publikovaných interpretací, protože samostatné souhrnné pojednání o stavební historii mlékosrbského kostela zatím nevzniklo. Musel jsem tedy naplno vycházet z archivních pramenů a již v menším množství ze soupisné literatury. Z tohoto hlediska byly ale nejdůležitější dosavadní poznatky Karla Kuči, které představovaly jakýsi odrazový můstek a pomohly mi vytýčit hlavní osu stavebního vývoje mlékosrbského kostela. Mým úkolem pak bylo jednotlivé fragmenty podrobněji zmapovat. Jak už jsem uvedl, čerpal jsem především z dostupných archivních materiálů. Významné místo zde zaujímala zejména Farní kronika, která poskytla cenné informace o vrchnostenské hrobce, historizující přestavbě a stavbě mlékosrbské fary. Archivní fond Velkostatku Chlumce nad Cidlinou, konkrétně karta č. 584, rozsah těchto údajů nebývale a věcně rozšířil. Proto lze s předchozími závěry zmiňovaného Karla Kuči rozdělit stavební historii kostela sv. Filipa a Jakuba do několika hlavních bodů. Jedná se o vlastní stavbu budovy v roce 1709, založení hrobky v roce 1818, zásadní historizující přestavbu v letech 1882 – 1883, instalaci ocelových zvonových stolic v roce 1890 a rozšíření hrobky v roce 1930.

Podrobnější sumarizační přehled začneme konstatováním, že Mlékosrby představují starou kostelní lokalitu. Původní dřevěný kostel zde pravděpodobně stával již v 16. století za pernštejnské správy chlumeckého panství. Tuto svatyni nahradila v roce 1709 barokní zděná novostavba, která vznikla jako součást budovatelské vlny dalších pěti kostelů na panství Kinských. Jednalo se o architektonicky nenáročně pojatou sakrální stavbu venkovské provenience, jejíž dispoziční koncepce vycházela ze základního schématu jezuitského kostela typu Il Gesú. Podélnou dispozici kostela tvořila obdélná loď a polygonální presbytář. Po severní a jižní straně kněžiště se nacházela sakristie a panská oratoř. V dalším průběhu 18. století sloužil kostel sv. Filipa a Jakuba jako filiální chrám chlumeckého děkanství a v roce 1878 se stal lokálií.

Významného povýšení dosáhla stavba v roce 1818, kdy si ji za místo nové rodinné hrobky vybrala chlumecká větev hrabat Kinských. Tehdejší vrchnostenská hrobka byla vybudována o stejných obvodových rozměrech pod objektem panské oratoře. Stavba byla

dokončena 12. července 1818. V roce 1857 zvýšil mlékosrbský kostel svůj význam i v oblasti církevní správy, protože se stal kostelem farním a pod jeho pravomoc spadaly ještě obce Kosice a Luková.

O svou původní barokní podobu přišel kostel v letech 1882 – 1883. Stalo se tak v průběhu radikální historizující pseudorománské přestavby, při které byla budova doplněna o novou západní věž. Zevní fasáda pak získala charakteristický ozdobný motiv obloučkových vlysů. Hlavní účel vybudované věže přitom spočíval v nahrazení dosluhující dřevěné zvonice v severojižní části hřbitovního areálu. V souvislosti s provozem dřevěných stolic ve věži se však ohledně statiky těchto konstrukcí vyskytly přetrvávající technické problémy, které již v roce 1890 zapříčinily výměnu dřevěných stolic za ocelové. Tyto výhradně nýtované konstrukce z továrních prefabrikátů fungují ve věži dodnes.

Publikace „Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků“ od autora Karla Vlčka spojuje historizující přestavbu z let 1882 – 1883 s architektem Josefem Míčanem. Během svého archivářského výzkumu jsem se ale s tímto jménem neseťkal, a proto jeho mlékosrbské působení vylučuji. Podle mých dosažených badatelských výsledků provedl historizující úpravu a stavbu nové věže chlumecký hraběcí inženýr Václav Nosakovič podle projektu Františka Kuthana z Nového Bydžova.

Poslední stavební zásah většího rozsahu představovalo rozšíření kostelní hrobky v roce 1930. Budova ve své historii procházela také celou řadou menších údržbových oprav, spočívajících v obnově fasády, vnitřní výmalbě a celkové modernizaci kostela.

S historií kostela sv. Filipa a Jakuba je úzce spjata chlumecká hraběcí větev rodu Kinských, kteří byli jeho patrony. Výše zmiňované založení rodinné hrobky tuto skutečnost pouze potvrzuje. Rovněž veškerá úřední schvalovací procedura, týkající se dalších stavebních zásahů na kostele, musela projít administrativou patronátního úřadu, což byla samostatná sekce vrchnostenské kanceláře v Chlumci nad Cidlinou. Prvotní požadavek, který v drtivé většině vycházel ze strany mlékosrbské farnosti, byl posléze projednán na půdě patronátního úřadu. Pokud patronát uznal žádost farnosti za oprávněnou, zařídil nezbytné stavební povolení u c. k. okresního hejtmantství v Novém Bydžově. Patronátní úřad mohl také usilovat o poskytnutí finanční dotace u zemského místodržitelství v Praze. Patronát byl zadavatelem zakázky, kterou nabízel nejčastěji formou veřejné dražby. Vydražitel se poté musel řídit úřadem stanovenými smluvními podmínkami.

V souvislosti s chlumeckou vrchností je mlékosrbský kostel zajímavý umístěným panské oratoře, která se od většiny jiných příkladů nenachází na vyvýšeném „nadřazeném“ místě, ale v přízemí. Toto neobvyklé uspořádání působí až demokratickým dojmem.

Kostel sv. Filipa a Jakuba je typickým představitelem jednoduché venkovské sakrální stavby. Svou vizuální stránkou nevybočuje z celkového charakteru prostředí okolní vesnice a dobře do něj zapadá. Jeho hodnotu zvyšuje ta skutečnost, že v sobě obsahuje barokní jádro z počátku 18. století, které se v pozdější době obalilo velice vkusnou a nevyumělkovanou historizující vnější podobou. Pseudorománská fasáda s motivem obloučkových vlysů působí skutečně strohým dojmem, čímž jakoby chtěla podtrhnout nenáročný pojetí celé stavby. Tento vjem nenarušuje ani dominantní štíhlá západní věž. Ztrátu původní barokní podoby mlékosrbského kostela nelze považovat za újmu, ale za devízu, protože přibližný obrázek o barokní podobě kostela sv. Filipa a Jakuba si můžeme udělat na příkladech dalších svatyní typizované skupiny tzv. chlumeckých kostelů, které se do současnosti nezměnily. Pokud by ale mlékosrbská přestavba neproběhla, region by přišel o zajímavou ukázkou populárního stavebního historizmu 19. století. Památkovou hodnotu a význam kostela zvyšuje i umístění bývalé vrchnostenské hrobky. Ryze technickou zvláštností pak představují ocelové zvonové stolice z roku 1890, které ve své době představovaly ještě poměrně neobvyklé využití kovového materiálu.

10. Seznam literatury a pramenů

Citovaná literatura:

FRANCEK, Jindřich – HARTMAN, Josef. *Chlumeck nad Cidlinou: stručné dějiny města*. Hradec Králové, 1985. 184 s. (bez ISBN)

HALADA, Jan. *Lexikon české šlechty*. Praha, 1999. ISBN 80-85770-79-2. 688 s.

HARTMAN, Josef. *Josef Daněk: český vlastenec na Chlumecku 1819 – 1894*. Chlumeck nad Cidlinou, 1969, 15 s. (bez ISBN)

HLAVÁČEK, Ivan – KAŠPAR, Jaroslav – NOVÝ, Rostislav. *Vademekum pomocných věd historických*. Jinočany, 2002. ISBN 80-7319-004-4. 554 s.

HORYNA, Václav. *Vlastivěda Královéhradecka*. Hradec Králové, 1968. 525 s. (bez ISBN)

HORYNA, Václav. *Důvěrné listy Václava Klementa Klicpery*. Hradec Králové, 1982. 224 s. (bez ISBN)

JANÁK, Jan – HLEDÍKOVÁ, Zdeňka – DOBEŠ, Jan. *Dějiny správy v českých zemích od počátků státu po současnost*. Praha, 2005. ISBN 80-7106-709-1. 568 s.

KINSKÝ, Radslav, Zdenko. *Rod Kinských na Chlumci: Z toho co jsem slyšel a četl*. Praha, 1930. 74 s. (bez ISBN)

KOLEKTIV. *Dějiny země Koruny české II*. Praha, 1999. ISBN 80-7185-257-0. 329 s.

KUČA, Karel. *Chlumecko a Novobydžovsko: Historie a architektonické památky Pocidliní I*. Hradec Králové, 1995. ISBN 80-901906-0-X. 275 s.

KUČA, Karel. *Chlumecko a Novobydžovsko: Historie a architektonické památky Pocidliní II*. Hradec Králové, 1995. ISBN 80-901906-1-8. 288 s.

POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech I*. Praha, 1977. 643 s. (bez ISBN)

POCHE, Emanuel. *Umělecké památky Čech II*. Praha, 1978. 580 s. (bez ISBN)

SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého V*. Praha, 1995. ISBN 80-85794-50-0. 367 s.

KOLEKTIV. *Ottův slovník naučný, svazek XXI.*, Praha 1904. 10725 s. (bez ISBN)

ŠKABRADA, Jiří. *Konstrukce historických staveb*. Praha, 2003. ISBN 80-7203-548-7. 395 s.

VALENTA, Aleš. *Dějiny rodu Kinských*. České Budějovice, 2004. ISBN 80-86829-05-7. 351 s.

VOREL, Petr. *Páni z Pernštejna: Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy*. Praha, 1999. ISBN 80-86182-24-X. 318 s.

Využitá Literatura:

BLAŽÍČEK, J. Oldřich – KROPÁČEK, Jiří. *Slovník pojmů z dějin umění*. Praha, 1991. ISBN 80-207-0246-6. 246 s.

CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okrese královéhradeckém*. Praha, 1904. 195 s. (bez ISBN)

HEROUT, Jaroslav. *Staletí kolem nás*. Praha – Litomyšl 2002. ISBN 80-7185-389-5. 360 s.

KILIÁN, Jan. *Historické náhrobníky a epitafy Mělnicka*. Mělník, 2004. ISBN 80-903453-0-1. 150 s.

MACEK, Petr. *Standardní nedestruktivní stavebně-historický průzkum*. Praha, 2001. ISBN 80-86234-22-3. 48 s.

VLČEK, Pavel. *Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků*. Praha, 2004. ISBN 80-200-0969-8. 761 s.

ZENGER, M. Zdeněk. *Česká heraldika*. Praha, 1978. 159 s.

Periodika:

HARTMAN, Josef. Mlékosrbské lázně. In *Chlumecký zpravodaj* 4, 1974, č. 3.

KUČA, Karel. Typizace barokních vesnických kostelů na chlumeckém panství Kinských. In *Muzejni a vlastivědná práce* 32, *Časopis společnosti přátel starožitností* 102, 1994, č. 1.

RICHTER, Karel. Sága rodu Kinských. In *Chlumecký zpravodaj* 21, 1991, č. 4 – 24, 1994, č. 6.

Edice pramenů:

DOSKOČIL, Karel, Berní rula 2 – Popis Čech k roku 1654: souhrnný index obcí, osad a samot k berní rule, svazek II., Praha 1953 – 1954, 872 s.

CHALUPA, Aleš, Tereziánský katastr český, svazek I. Rustikál (kraje A – CH), Praha 1964, 323 s.

BURDOVÁ, Pavla, Tereziánský katastr český, svazek III. Dominikál, Praha 1970, 653 s.

Prameny:

Státní okresní archiv Hradec Králové, Farní kniha obce Mlékosrb, kniha č. 2, inv. č. 42.

Státní oblastní archiv Zámorsk, Archivní fond velkostatek Chlumeck nad Cidlinou, inv. č. 6430, sign, XI/XIV/2, kart. 584.

ZAHRÁDKA, František. SOA Zámorsk, Inventář - archivní fond velkostatek Chlumeck nad Cidlinou.

Národní archiv Praha, Josefský katastr, inv. č. 1056.

Národní archiv Praha, Stabilní katastr, inv. č. 254.

Katastrální úřad Praha - Koblisy, Císařský otisk stabilního katastru, inv. č. 4758.

Obecní úřad Mlékosrby, Pamětní kniha obce Mlékosrb 1928 – 2003.

11. Obrazové přílohy

Mlékosrby v rámci chlumeckého panství

- Obr. 1 - Letecký pohled na současnou zástavbu Mlékosrb. Pohled od jihozápadu.
- Obr. 2 - Mlékosrby na indikační skice z roku 1841.
- Obr. 3 - Dodnes viditelný val zaniklé mlékosrbské tvrze.
- Obr. 4 - Budova mlékosrbské fary z roku 1908. Současný stav.
- Obr. 5 - Hlavní průčelí fary na stavebním plánu budovy. (SOA Zámorsk)
- Obr. 6 - Půdorys přízemí na stavebním plánu. (SOA Zámorsk)
- Obr. 7 - Budova staré fary, ve které bydlela Božena Němcová. (SOKA Hradec Králové)
- Obr. 8 - Objekt bývalých mlékosrbských lázní. Současný stav.

Kinští na chlumeckém panství

- Obr. 9 - Václav Norbert Oktavián Kinský.
- Obr. 10 - Bývalý piaristický klášter Loreta. Současný stav.
- Obr. 11 - Mariánský sloup ve východní části chlumeckého náměstí. Současný stav.
- Obr. 12 - Budova Majorátu ve východní části chlumeckého náměstí. Současný stav.
- Obr. 13 - František Ferdinand Kinský.
- Obr. 14 - Zámek Karlova koruna postavený v letech 1721 – 1723. Současný stav.
- Obr. 15 - Kaple zvěstování Panny Marie v areálu zámeckého parku. Současný stav.
- Obr. 16 - Bronzový pomník sedláka. Připomínka událostí z roku 1775. Současný stav.
- Obr. 17 - Pomník Václava Klimenta Klicpery na chlumeckém náměstí. Současný stav.
- Obr. 18 - Hřebčín Ostrov ze 2. poloviny 19. století. Současný stav.
- Obr. 19 - Bývalý hotel Liverpool z roku 1878 v Chlumci nad Cidlinou. Současný stav.

Stavební vývoj

Stavba kostela – 1709

- Obr. 20 - Původní barokní podoba mlékosrbského kostela na kresbě Jaroslava Němce z roku 1858.
- Obr. 21 - Další zástupce chlumecké skupiny kostelů – kostel sv. Jiří ve Vápně. Současný stav.
- Obr. 22 - Kostel sv. Jiljí v Újezdě. Současný stav.
- Obr. 23 - Kostel sv. Benedikta v Lučicích. Současný stav.
- Obr. 24 - Severní průčelí kostela sv. Benedikta.

Historizující přestavba 1882 – 1883

- Obr. 25 - Jižní průčelí kostela na plánu přestavby budovy z roku 1882. (SOA Zámorsk)
- Obr. 26 - Plán půdorysu historizující přestavby kostela se zachycením nové západní věže. (SOA Zámorsk)
- Obr. 27 - Západní průčelí kostela s projekčním řešením přistavované věže na plánu z roku 1882. (SOA Zámorsk)
- Obr. 28 - Půdorys 1. a 2. patra věže na plánu z roku 1882. (SOA Zámorsk)
- Obr. 29 - Půdorys 3. zvonového patra na plánu z roku 1882. (SOA Zámorsk)

- Obr. 30 - Řez krovem věže na plánu z roku 1882. (SOA Zámorsk)
- Obr. 31 - Projekt dřevěné zvonové stolice pro zavěšení dvou zvonů. (SOA Zámorsk)
- Obr. 32 - Ukázka z rozpočtového protokolu přestavby kostela z roku 1882. (SOA Zámorsk)
- Obr. 33 - Spodní část strany rozpočtového protokolu. (SOA Zámorsk)
- Obr. 34 - Protokol denní správy o průběhu stavby věže v Mlékosrbech. (SOA Zámorsk)

Nové ocelové zvonové stolice – 1890

- Obr. 35 - Projekt ocelová stolice pro zavěšení dvou zvonů. (SOA Zámorsk)
- Obr. 36 - Projekt ocelová stolice pro zavěšení jednoho zvonu. (SOA Zámorsk)
- Obr. 37 - Projekt ocelové stolice pro jeden zvon – boční pohled. (SOA Zámorsk)

Architektonický rozbor

- Obr. 38 - Letecký pohled na kostel sv. Filipa Jakuba.
- Obr. 39 - Letecký pohled na kostel, hřbitovní areál a farní budovu.
- Obr. 40 - Letecký pohled na západní průčelí kostela.
- Obr. 41 - Letecký pohled na jižní průčelí kostela.
- Obr. 42 - Pohled na kostel od severozápadu.
- Obr. 43 - Pohled na kostel od jihovýchodu.
- Obr. 44 - Jižní strana kostelní lodi se vstupní předsíňkou.
- Obr. 45 - Objekt oratoře s pískovcovými náhrobníky Leopolda a Terezie Kinských.
- Obr. 46 - Vstupní předsíňka do oratoře.
- Obr. 47 - Objekt sakristie.
- Obr. 48 - Pohled na věž kostela se severním přístavkem.
- Obr. 49 - Vstupní portál na tribunu v jižním přístavku.
- Obr. 50 - Detail pískovcových klenáků nad překladem vstupního portálu na tribunu.
- Obr. 51 - Detail vytesávaného iluzivního motivu obvodových klenáků. Kruhový okenní otvor v jižním věžním přístavku osvětluje prostor vřetenového schodiště
- Obr. 52 - Hlavní portál se složitou profilací.
- Obr. 53 - Litinový odlitek kliky v kovaném klíčovém štítu. Dveře hlavního portálu.
- Obr. 54 - Západní průčelí věže.
- Obr. 55 - Detail složité profilace a litinového rámu u okna do kostelní lodě.
- Obr. 56 - Zvonové okno ve čtvrtém patře věže.
- Obr. 57 - Pohled na tribunu kostela.
- Obr. 58 - Detail litinové hlavice podpůrného sloupu.
- Obr. 59 - Barokní hrazení tribuny.
- Obr. 60 - Podhledový strop s výrazným fabionem v lodi kostela.
- Obr. 61 - Podpěrné pískovcové kvádry zajišťující stabilitu ocelových zvonových stolic.
- Obr. 62 - Postranní ocelová traverza zajišťující stabilitu tribuny.
- Obr. 63 - Soustružené barokní kuželky oddělující prostor oratoře od presbytáře.
- Obr. 64 - Kombinované klenutí polygonálně uzavřeného presbytáře.
- Obr. 65 - Valená klenba v sakristii s pětibokými výsečemi okenních otvorů a vstupního otvoru do presbytáře.
- Obr. 66 - Levotočivé vřetenové schodiště.
- Obr. 67 - Pohled na traverzový strop zvonového patra a horní část spodní zvonové stolice.
- Obr. 68 - Pohled na část ocelové zvonové stolice ve 3. patře.
- Obr. 69 - Pohled na zvonovou stolicí ve 4. patře modifikovanou pro zavěšení dvou zvonů.
- Obr. 70 - Kombinace cihlového a opukového zdiva ve věži kostela.
- Obr. 71 - Destrukce podhledového omítaného stropu s rákosovým rastrem v prostoru bývalé

márnice v severním věžním přístavku.

Obr. 72 - Vstup do hrobky Kinských.

Obr. 73 - Náhrobní mramorová deska zakladatele hrobky Leopolda Kinského a jeho choti Terezie, rozené svobodné paní Puetani.

Obr. 74 - Schodiště do hrobky.

Obr. 75 - Kovaná klínová napínací zarážka v průvlakovém trámu.

Obr. 76 - Pohled do konstrukce stropu s příčným a segmentově vybraným trámem.

Obr. 77 - Pohled na prkenné bednění fabionu se segmentovými trámky.

Obr. 78 - Pohled do krovu nad pětibokým presbytářem.

Obr. 79 - Tesařské značky ve krovu nad presbytářem.

Obr. 80 - Vějířovité uspořádání vazných trámů a krokví ve krovu nad presbytářem.

Obr. 81 - Rybinový plátový spoj jištěný dřevěnými kolíky.

Obr. 82 - Kombinace cihel a opuky ve zdivu presbytáře.

Obr. 83 - Pohled do krovu nad lodí kostela.

Výbava kostela

Obr. 84 - Oltář sv. Terezie, sv. Filipa a Jakuba a sv. Leopolda.

Obr. 85 - Oltář sv. Jana Nepomuckého.

Obr. 86 - Varhany kostela.

Obr. 87 - Zvon z roku 1610.

Obr. 88 - Rekvizice zvonů v roce 1942. (SOkA Hradec Králové)

Obr. 89 – Mlékosrby na Císařském otisku mapy Stabilního katastru.

Grafická část průzkumu kostela sv. Filipa a Jakuba

Vyhodnocení stavebního vývoje

Obr. 90 - Půdorys kostela v úrovni přízemí. (1:200)

Obr. 91 - Půdorys kostela v úrovni hudební kruchty. (1:200)

Obr. 92 - Půdorys Kostela v úrovni krovu. (1:200)

Památkové hodnocení

Obr. 93 – Černobílé hodnocení památkové podstaty kostela. (1:200)

Převzaté fotografie v přílohách

Obr. 9 - VALENTA, Aleš. *Dějiny rodu Kinských*. České Budějovice, 2004.

Obr. 13 - VALENTA, Aleš. *Dějiny rodu Kinských*. České Budějovice, 2004.

Veškeré letecké snímky – Ing. Ladislav Kudrnáč.

Obr. 1 - Letecký snímek na současnou zástavbu obce. Pohled od jihozápadu.

Obr. 2 - Mlékosrby na indikační skice z roku 1841.

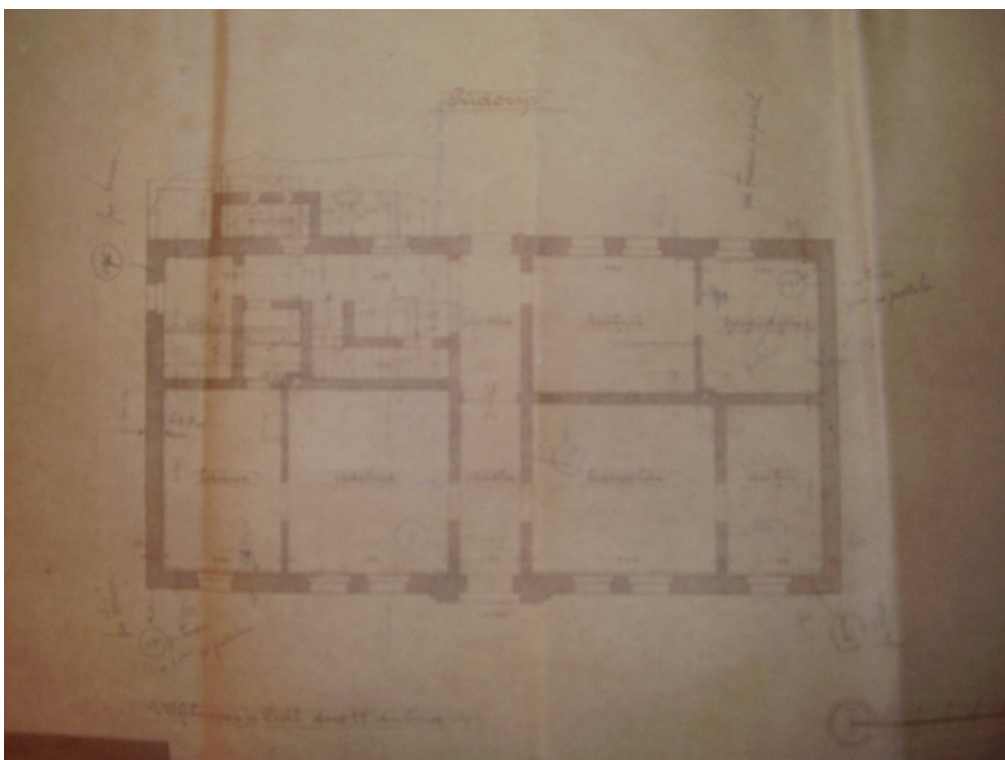
Obr. 3 - Dodnes viditelný val zaniklé mlékosrbské tvrže.

Obr. 4 - Budova mlékosrbské fary z roku 1908. Současný stav.

Obr. 5 - Hlavní průčelí fary na stavebním plánu budovy. (SOA Zámorsk)

Obr. 6 - Půdorys přízemí na stavebním plánu. (SOA Zámorsk)

Obr. 7 - Budova staré fary, ve které bydlela Božena Němcová. (SOka Hradec Králové)

Obr. 8 - Objekt bývalých mlékosrbských lázní. Současný stav.

Obr. 9 - Václav Norbert Oktavián Kinský.

Obr. 10 - Bývalý piaristický klášter Loreta. Současný stav.

Obr. 11 - Mariánský sloup ve východní části chlumeckého náměstí. Současný stav.

Obr. 12 - Budova Majorátu ve východní části chlumeckého náměstí. Současný stav.

Obr. 13 - František Ferdinand Kinský.

Obr. 14 - Zámek Karlova koruna postavený v letech 1721 – 1723. Současný stav.

Obr. 15 - Kaple zvěstování Panny Marie v areálu zámeckého parku. Současný stav.

Obr. 16 - Bronzový pomník sedláka. Připomínka událostí z roku 1775. Současný stav.

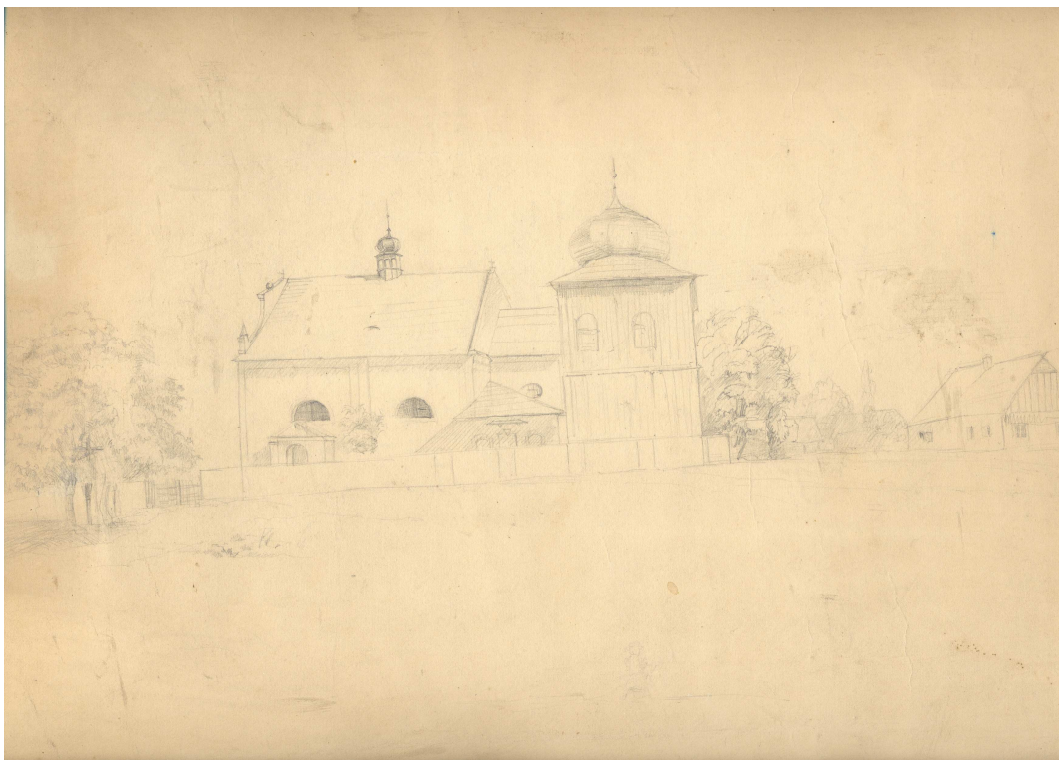
Obr. 17 - Pomník Václava Klimenta Klicpery na chlumeckém náměstí. Současný stav.

Obr. 18 - Hřebčín Ostrov ze 2. poloviny 19. století. Současný stav.

Obr. 19 - Bývalý hotel Liverpool z roku 1878 v Chlumci nad Cidlinou. Současný stav.

Obr. 20 - Původní barokní podoba mlékosrbského kostela na kresbě Jaroslava Němce z roku 1858.

Obr. 21 - Další zástupce chlumecké skupiny kostelů – kostel sv. Jiří ve Vápňe. Současný stav.

Obr. 22 - Kostel sv. Jiljí v Újezdě. Současný stav.

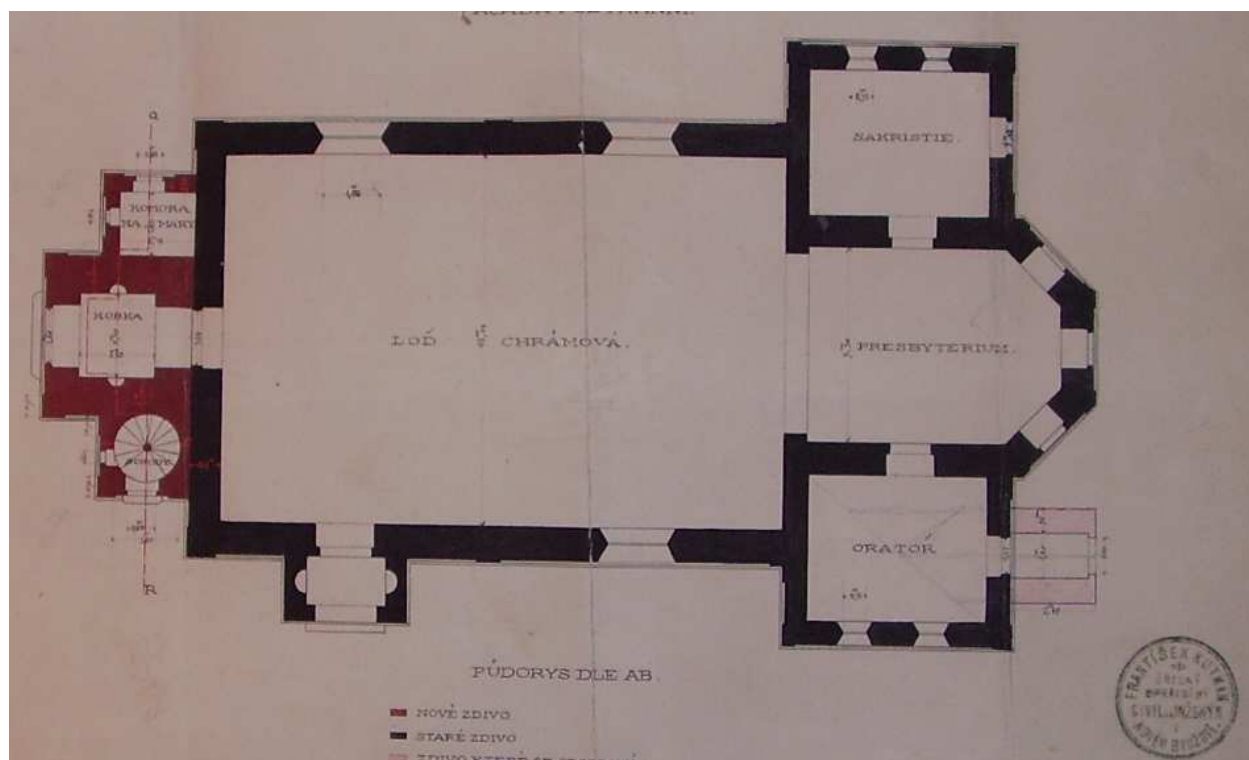
Obr. 23 - Kostel sv. Benedikta v Lučících. Současný stav.

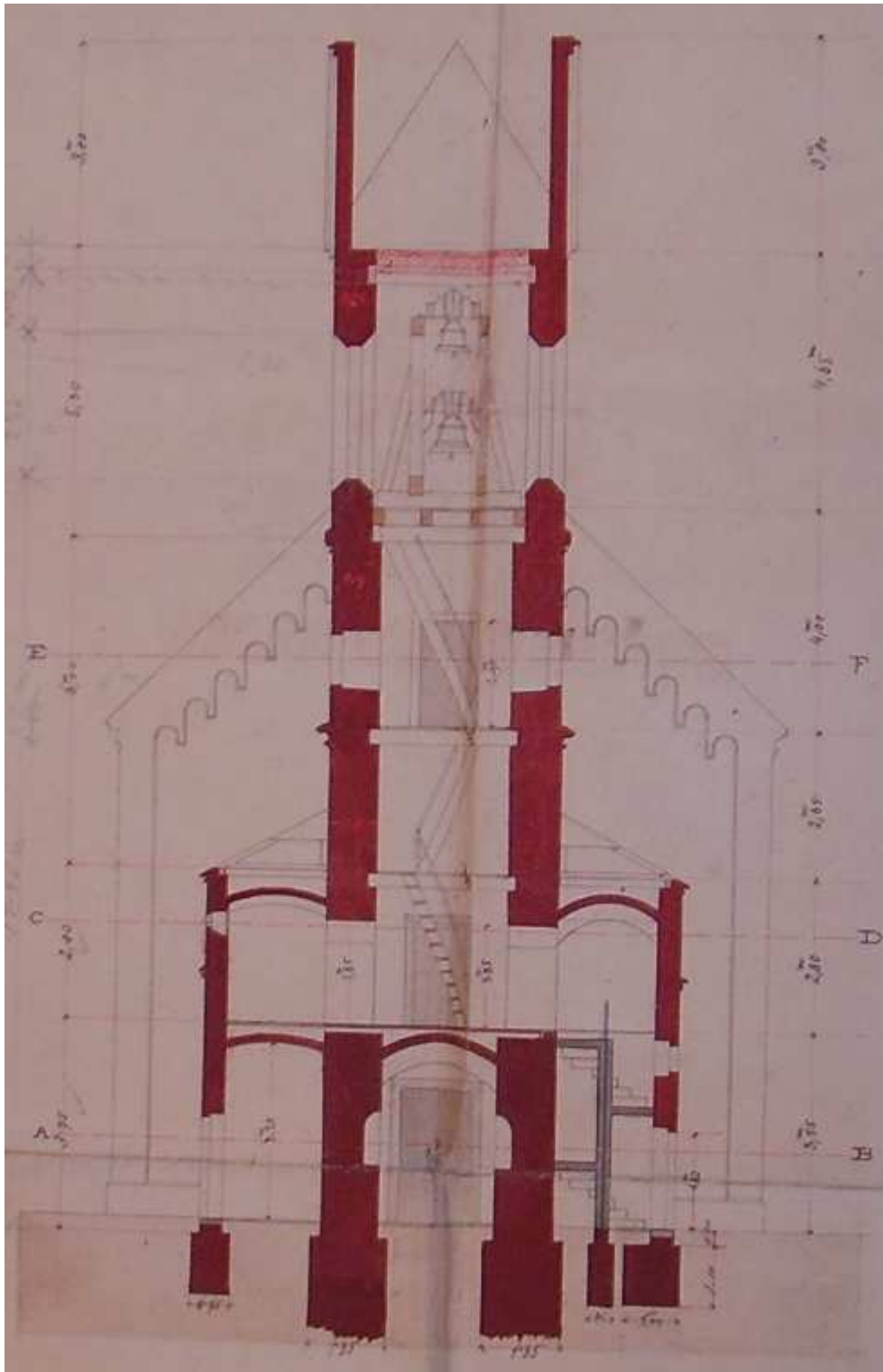
Obr. 24 - Severní průčelí kostela sv. Benedikta.

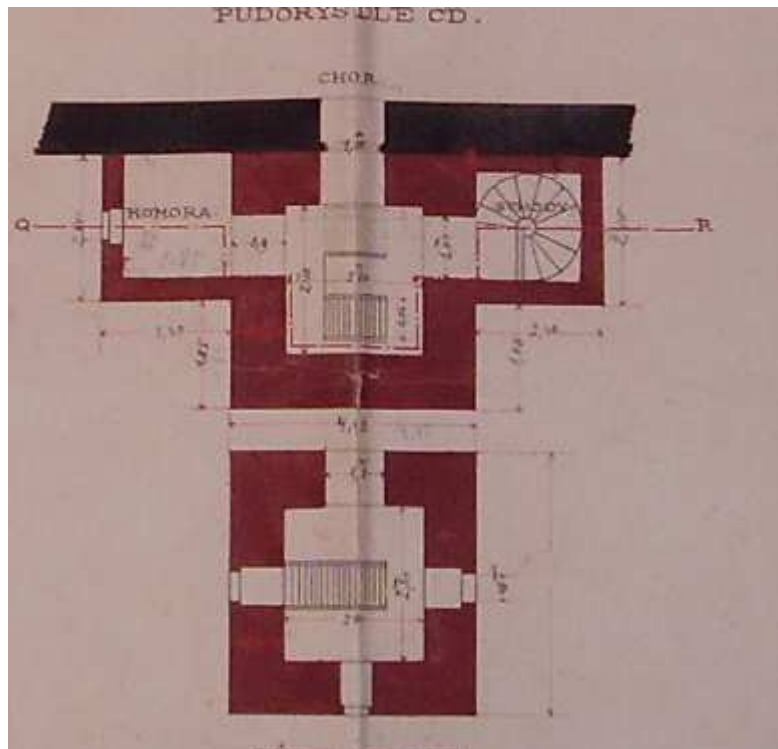
Obr. 25 - Jižní průčelí kostela na plánu přestavby budovy z roku 1882. (SOA Zámorsk)

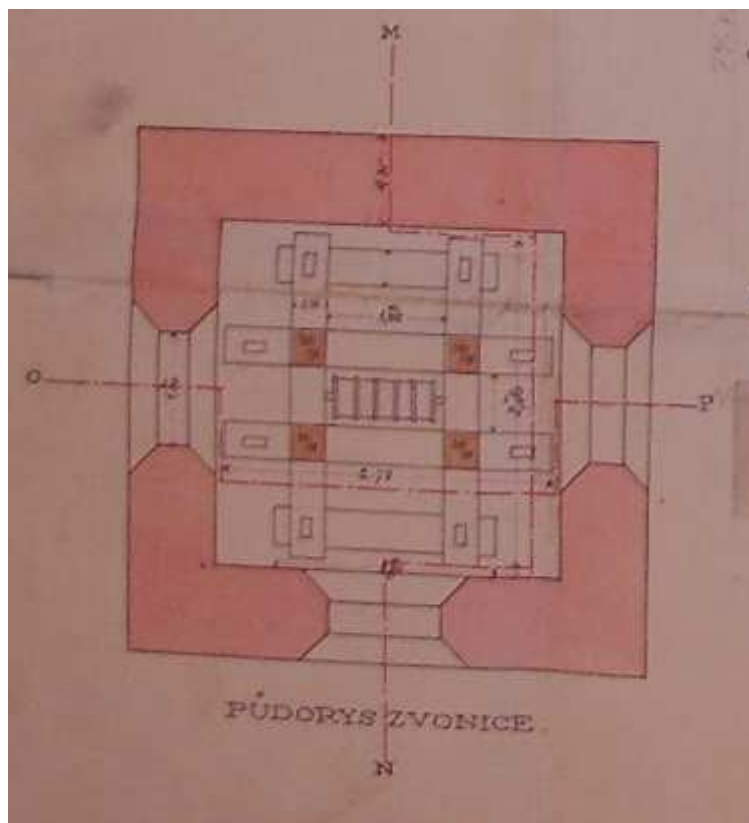
Obr. 26 - Plán půdorysu historizující přestavby kostela se zachycením nové západní věže. (SOA Zámorsk)

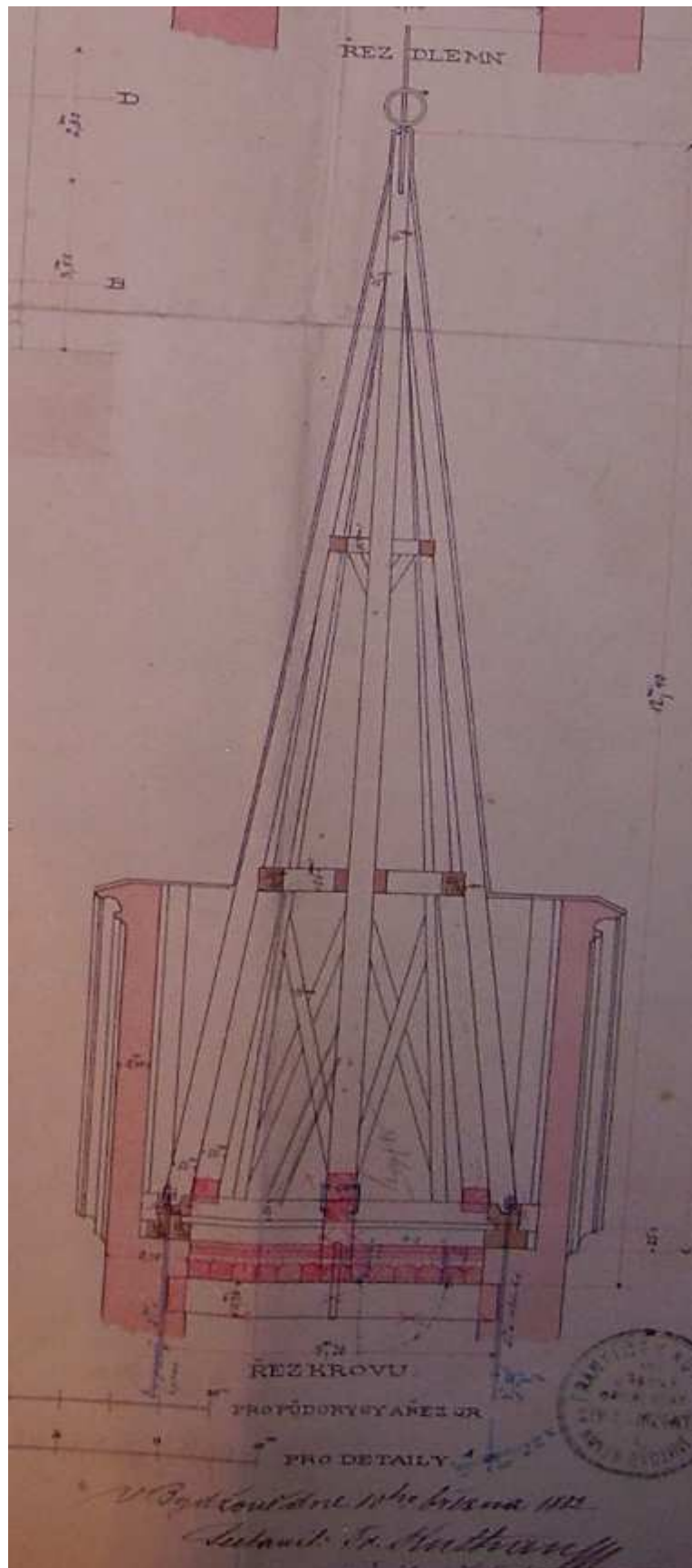
Obr. 27 - Západní průčelí kostela s projekčním řešením přistavované věže na plánu z roku 1882. (SOA Zámorsk)

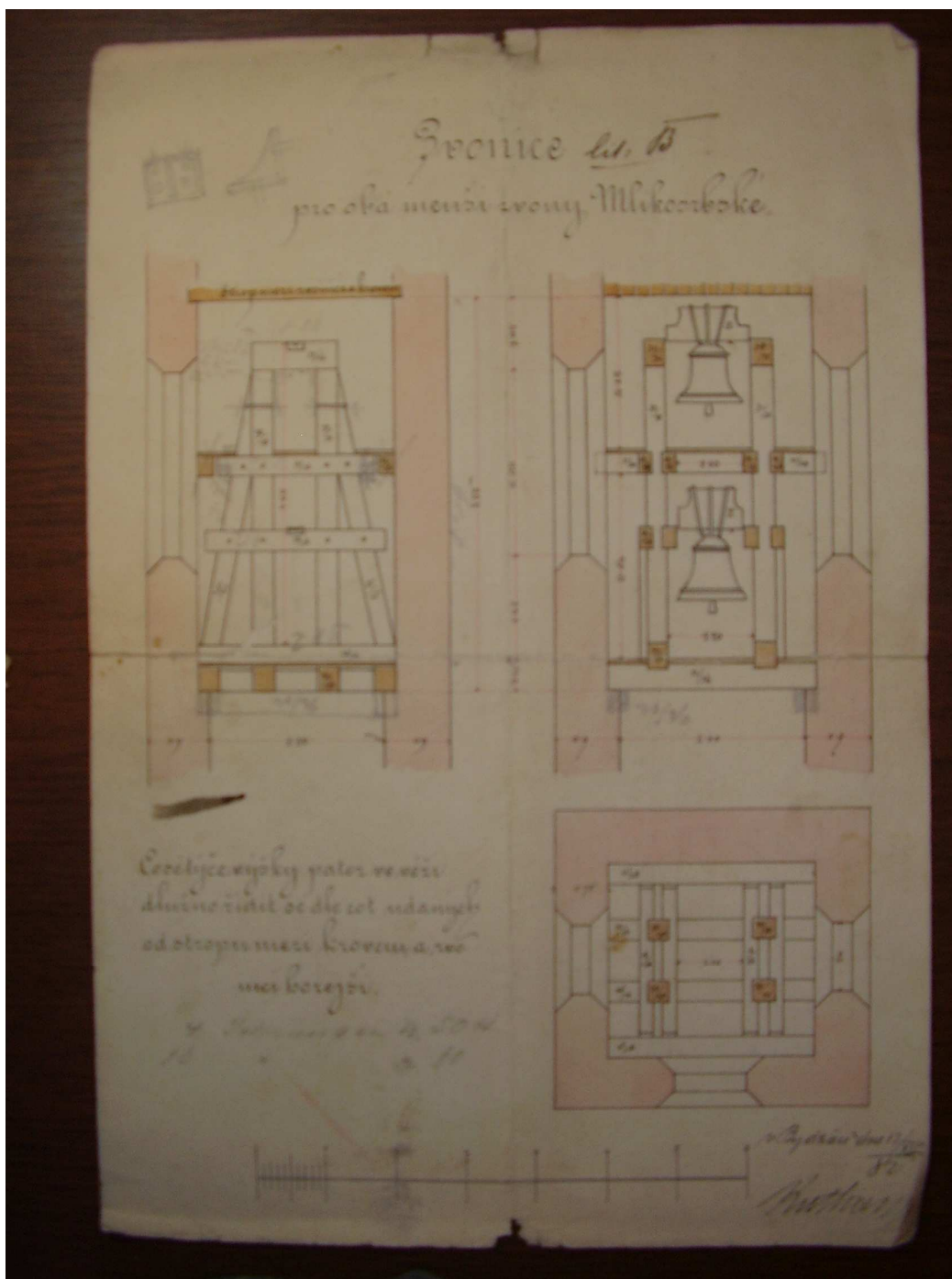
Obr. 28 - Půdorys 1. a 2. patra věže na plánu z roku 1882. (SOA Zámorsk)

Obr. 29 - Půdorys 3. zvonového patra na plánu z roku 1882. (SOA Zámorsk)

Obr. 30 - Řez krovem věže na plánu z roku 1882. (SOA Zámorsk)

Obr. 31 - Projekt dřevěné zvonové stolice pro zavěšení dvou zvonů. (SOA Zámorsk).

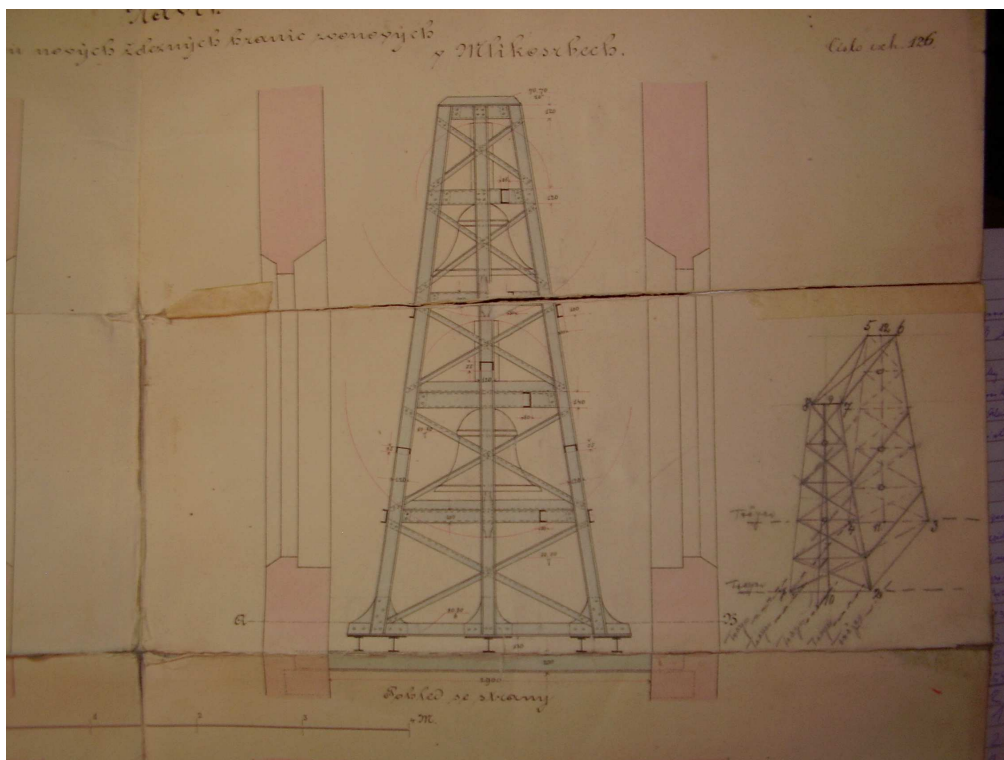
	metrech	sk. ko.	sk. ko.
1 Měda, dělníků 1 den		1 00	
2 " dělníků 1 " <i>malá 70^l</i>		1 20	
3 Cihli, žebří, palový 1000 kusů		16	
douček na slavnosti místo		20	
4 Hammer, barmany, slavnosti		1 00	
za lož		20	
douček na slavnosti místo 1 den		2 50	
5 Práche, ruk. bílá, měřička			
sápru 1 kub. met		1 00	
douček z Městem, do slavnosti			
na 1 Mě. met		20	
6 Cihli, na vyřazení a			
na poručení 1 kub. met		1	
douček na slavnosti			
místo 1 kub. met		1 50	
7 Měda, žebří, za 1 den		1 00	

Obr. 32 - Ukázka z rozpočtového protokolu přestavby kostela z roku 1882. (SOA Zámorsk)

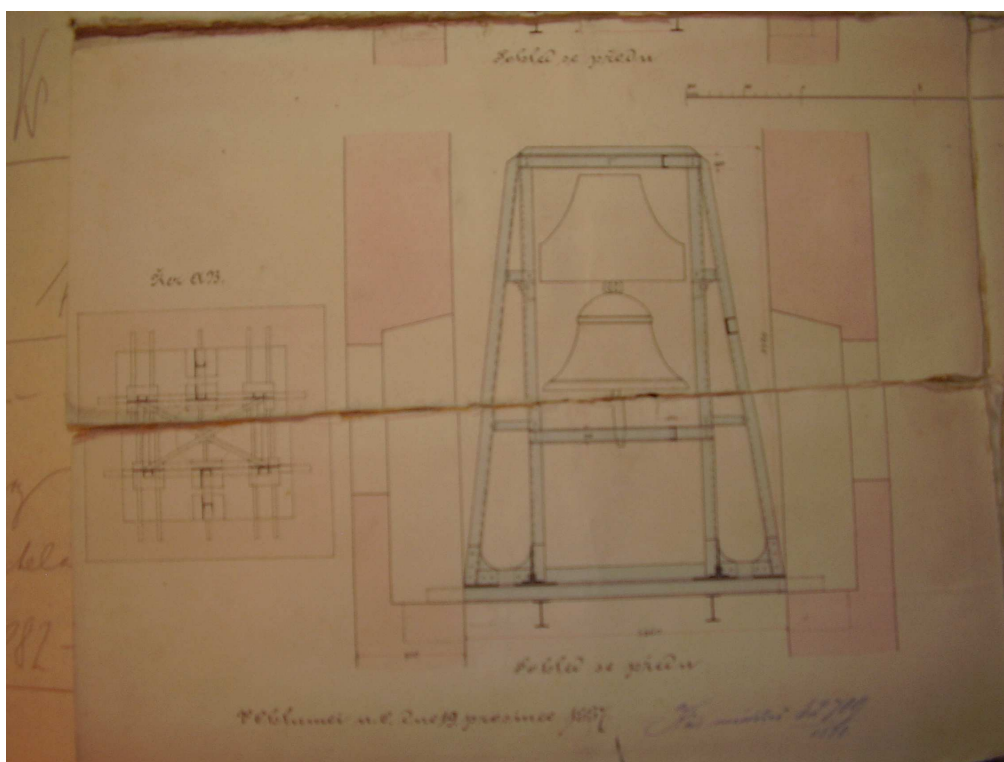
douček na slavnosti			
místo 1 kub. met		1 50	
6 Měda, žebří, za 1 den		1 00	
7 Cihli, dukovni 36/36 ^{mm} silni			
1 kub. met		39	
8 Cihli, smetki 24/36 ^{mm} silni			
1 kub. met		1 50	
9 " " 30/36 ^{mm}			
		1 20	
10 " " 25/25			
		1 50	
11 " " 14/20			
		1 30	
12 " " 10/12			
		1 00	
13 Cihli, žebří, 10/20 ^{mm} silni 1 kub. met			
		15	
14 Cihli, smetki 21 ^{mm} silni bodl			
1 kub. met		60	
15 Cihli, smetki 9 ^{mm} silni			
1 kub. met		17	

V Městem, 1882

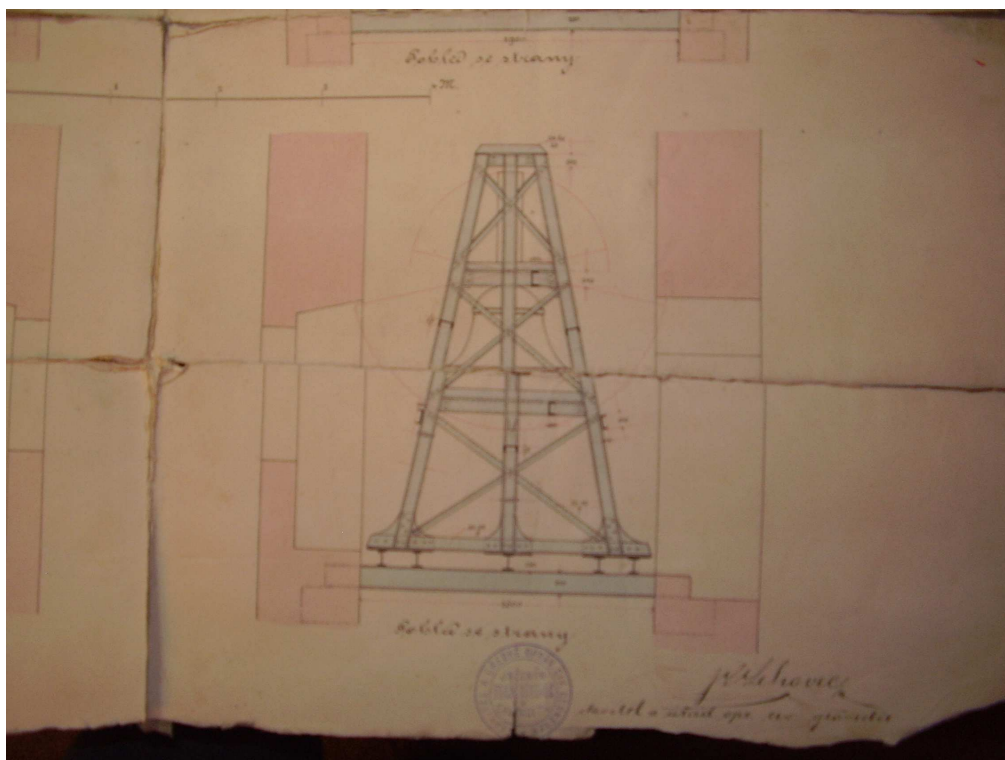
Obr. 33 - Spodní část strany rozpočtového protokolu. (SOA Zámorsk)

Obr. 35 - Projekt ocelové stolice pro zavěšení dvou zvonů. (SOA Zámorsk)

Obr. 36 - Projekt ocelové stolice pro zavěšení jednoho zvonu. (SOA Zámorsk)

Obr. 37 - Projekt ocelové stolice pro jeden zvon – boční pohled. (SOA Zámorsk)

Obr. 38 - Letecký pohled na kostel sv. Filipa Jakuba.

Obr. 39 - Letecký pohled na kostel, hřbitovní areál a farní budovu.

Obr. 40 - Letecký pohled na západní průčelí kostela.

Obr. 41 - Letecký pohled na jižní průčelí kostela.

Obr. 42 - Pohled na kostel od severozápadu.

Obr. 43 - Pohled na kostel od jihovýchodu.

Obr. 44 - Jižní strana kostelní lodi se vstupní předsíňkou.

Obr. 45 - Objekt oratoře s pískovcovými náhrobníky Leopolda a Terezie Kinských.

Obr. 46 - Vstupní předsíňka do oratoře.

Obr. 47 - Objekt sakristie.

Obr. 48 - Pohled na věž kostela se severním přístavkem.

Obr. 49 - Vstupní portál na tribunu v jižním přístavku.

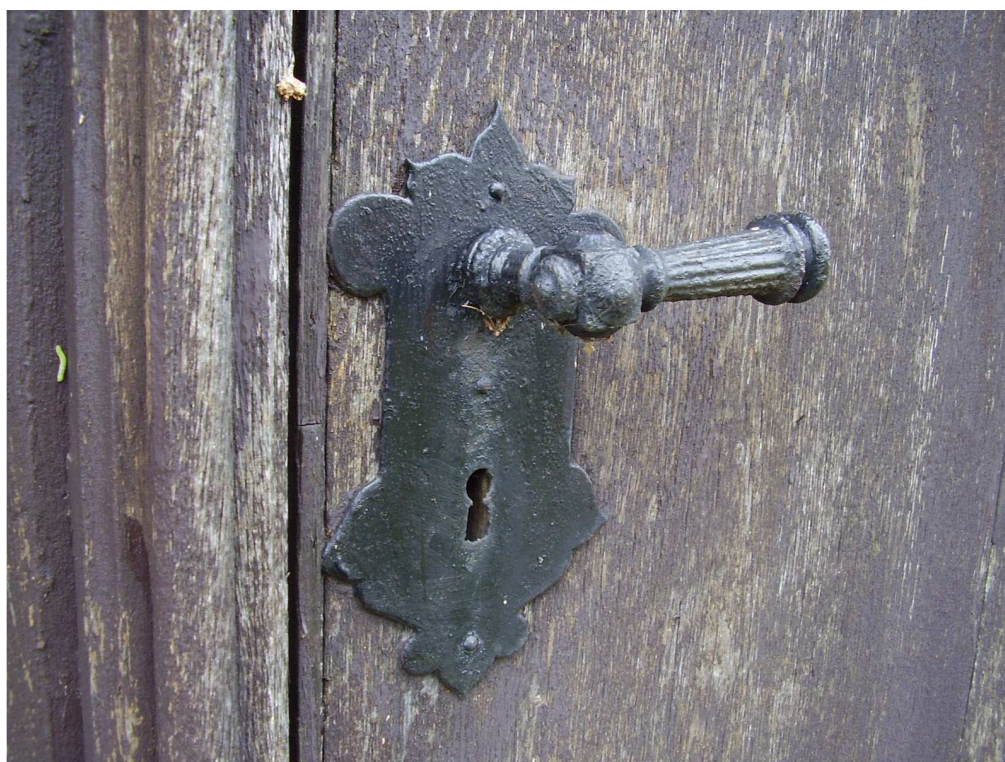
Obr. 50 - Detail pískovcových klenáků nad překladem vstupního portálu na tribunu.

Obr. 51 - Detail vytesávaného iluzivního motivu obvodových klenáků. Kruhový okenní otvor v jižním věžním přístavku osvětluje prostor vřetenového schodiště.

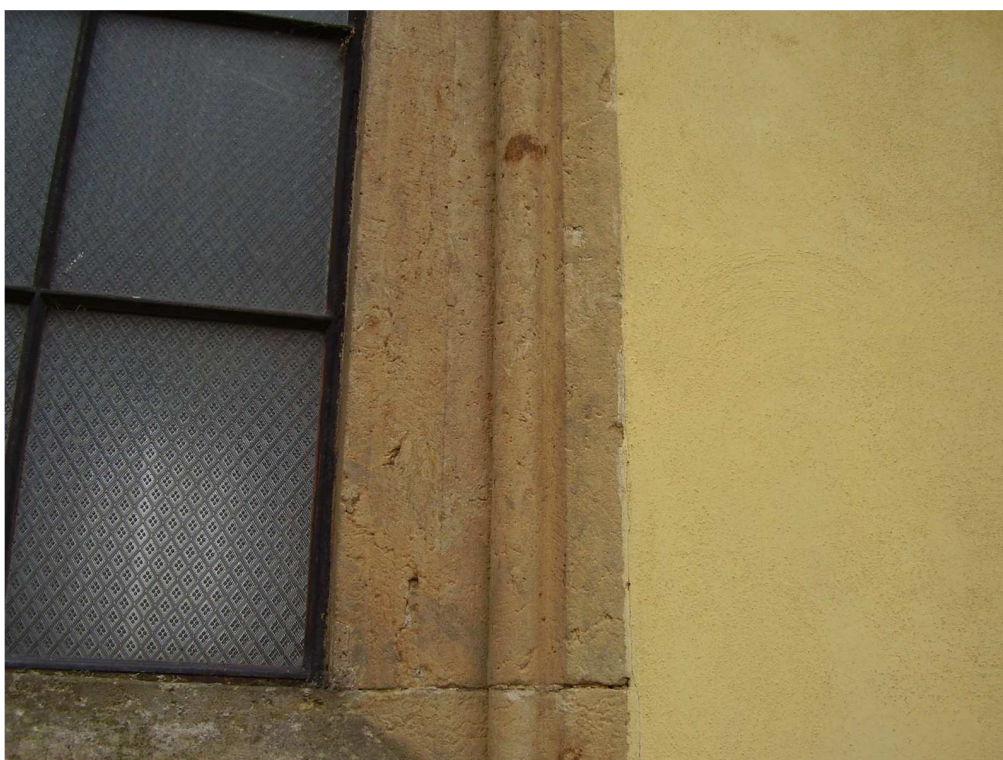
Obr. 52 - Hlavní portál se složitou profilací.

Obr. 53 - Litinový odlitek kliky v kovaném klíčovém štítku. Dveře hlavního portálu.

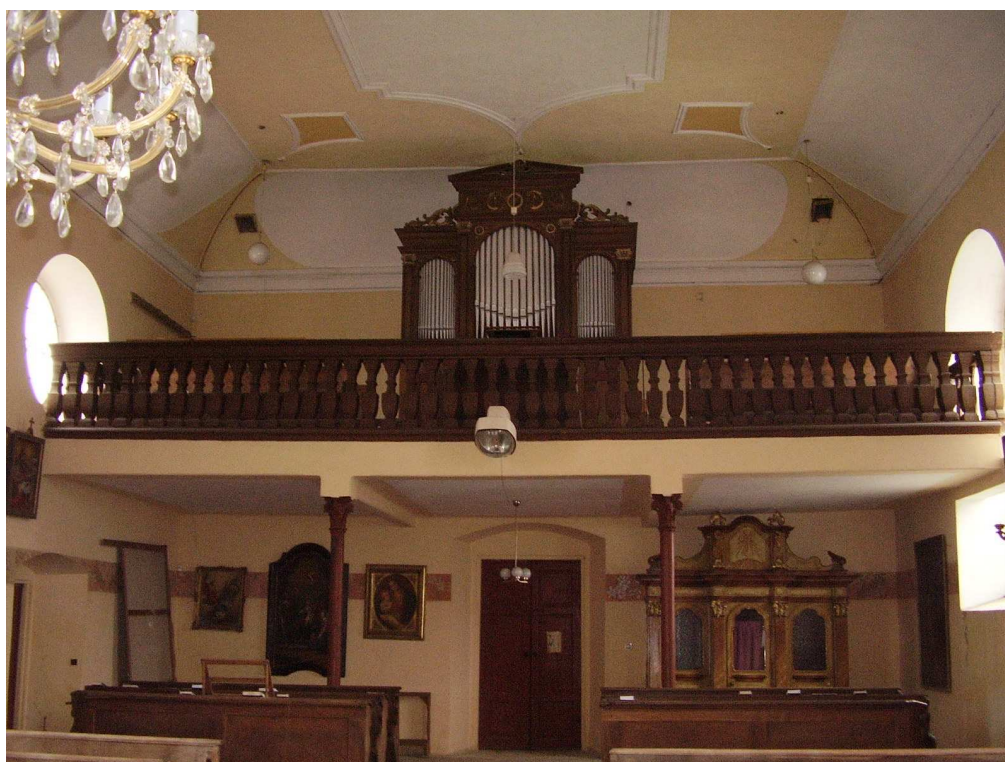
Obr. 54 - Západní průčelí věže.

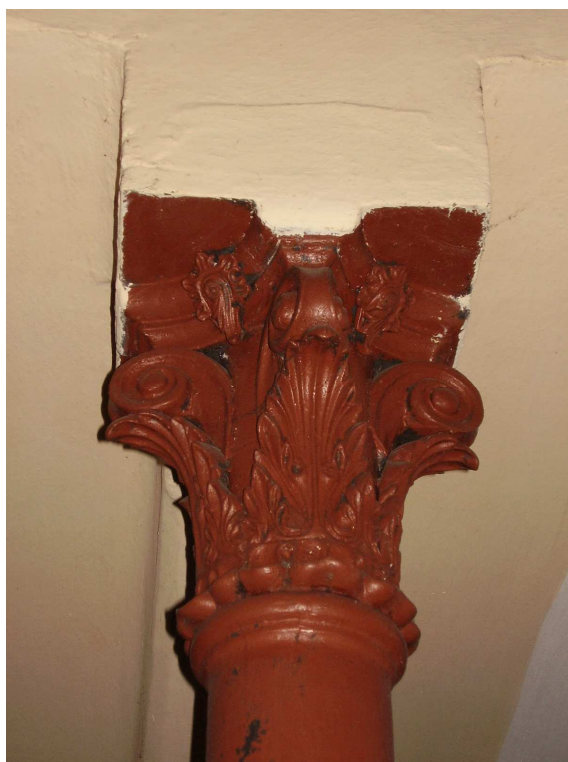
Obr. 55 - Detail složité profilace a litinového rámu u okna do kostelní lodě.

Obr. 56 - Zvonové okno ve čtvrtém patře věže.

Obr. 57 - Pohled na tribunu kostela.

Obr. 58 - Detail litinové hlavice podpůrného sloupu.

Obr. 59 - Barokní hrazení tribuny.

Obr. 60 - Podhledový strop s výrazným fabionem v lodi kostela.

Obr. 61 - Podpěrné pískovcové kvádry zajišťující stabilitu ocelových zvonových stolic.

Obr. 62 - Postranní ocelová traverza zajišťující stabilitu tribuny.

Obr. 63 - Soustružené barokní kuželky oddělující prostor oratoře od presbytáře.

Obr. 64 - Kombinované klenutí polygonálně uzavřeného presbytáře.

Obr. 65 - Valená klenba v sakristii s pětibokými výsečemi okenních otvorů a vstupního otvoru do presbytáře.

Obr. 66 - Levotočivé vřetenové schodiště.

Obr. 67 - Pohled na traverzový strop zvonového patra a horní část spodní zvonové stolice.

Obr. 68 - Pohled na část ocelové zvonové stolice ve 3. patře.

Obr. 69 - Pohled na zvonovou stolicí ve 4. patře modifikovanou pro zavěšení dvou zvonů.

Obr. 70 - Kombinace cihlového a opukového zdiva ve věži kostela.

Obr. 71 - Destrukce podhledového omítaného stropu s rákosovým rastrem v prostoru bývalé márnice v severním věžním přístavku.

Obr. 72 - Vstup do hrobky Kinských.

Obr. 73 - Náhrobní mramorová deska zakladatele hrobky Leopolda Kinského a jeho choti Terezie, rozené svobodné paní Puetani.

Obr. 74 - Schodiště do hrobky.

Obr. 75 - Kovaná klínová napínací zarážka v průvlakovém trámu.

Obr. 76 - Pohled do konstrukce stropu s příčným a segmentově vybraným trámem.

Obr. 77 - Pohled na prkenné bednění fabionu se segmentovými trámky.

Obr. 78 - Pohled do krovu nad pětibokým presbytářem.

Obr. 79 - Tesařské značky ve krovu nad presbytářem.

Obr. 80 - Vějířovité uspořádání vazných trámů a krokví ve krovu nad presbytářem.

Obr. 81 - Rybinový plátový spoj jištěný dřevěnými kolíky.

Obr. 82 - Kombinace cihel a opuky ve zdivu presbytáře.

Obr. 83 - Pohled do krovu nad lodí kostela.

Obr. 84 - Oltář sv. Terezie, sv. Filipa a Jakuba a sv. Leopolda.

Obr. 85 - Oltář sv. Jana Nepomuckého

Obr. 86 - Varhany kostela.

Obr. 87 - Zvon z roku 1610.

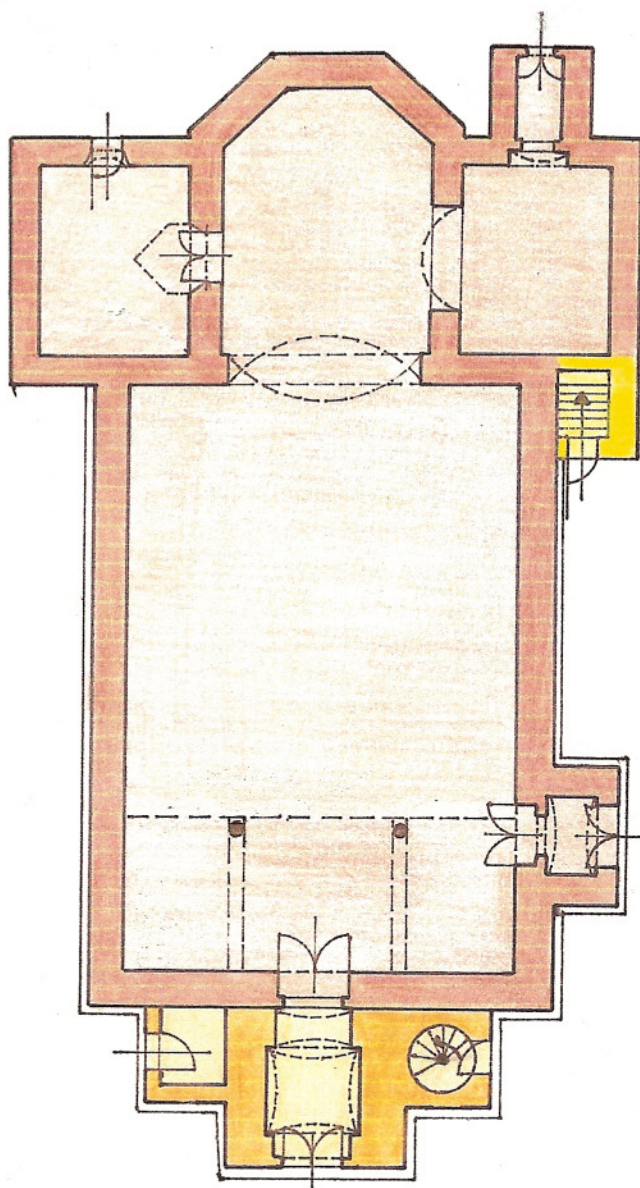

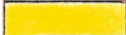
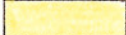
Obr. 88 - Rekvizice zvonů v roce 1942. (SOkA Hradec Králové)

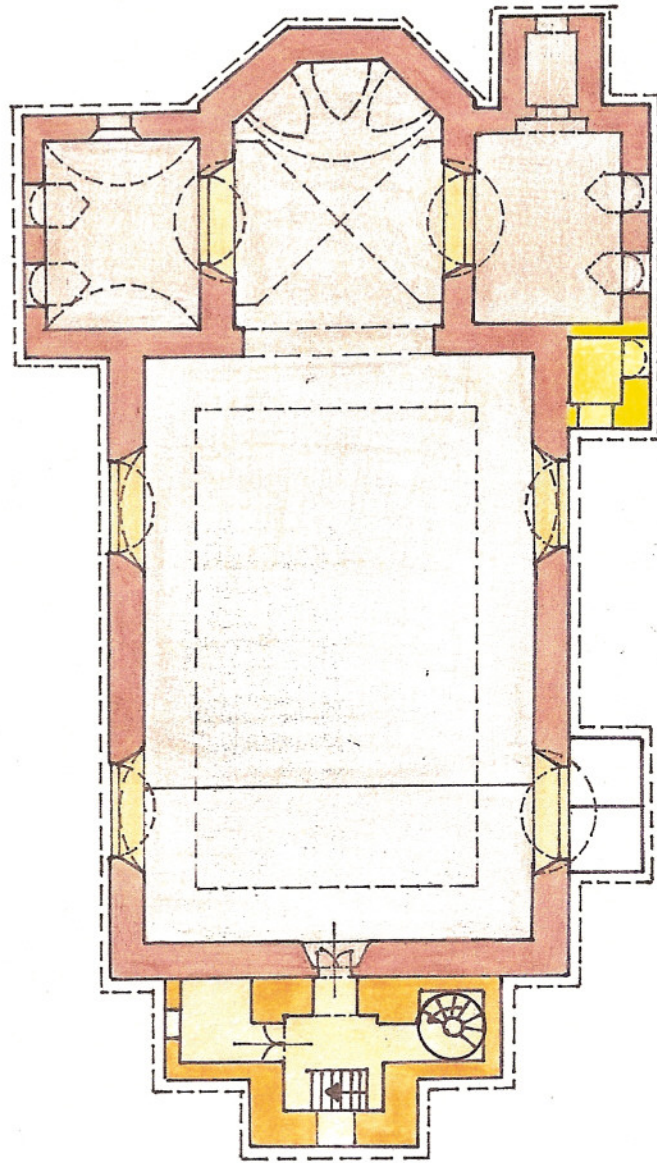
Obr. 89 – Mlékosrby na Císařském otisku mapy Stablního katastru.

Obr. 90 – Půdorys kostela v úrovni přízemí. (1:200)

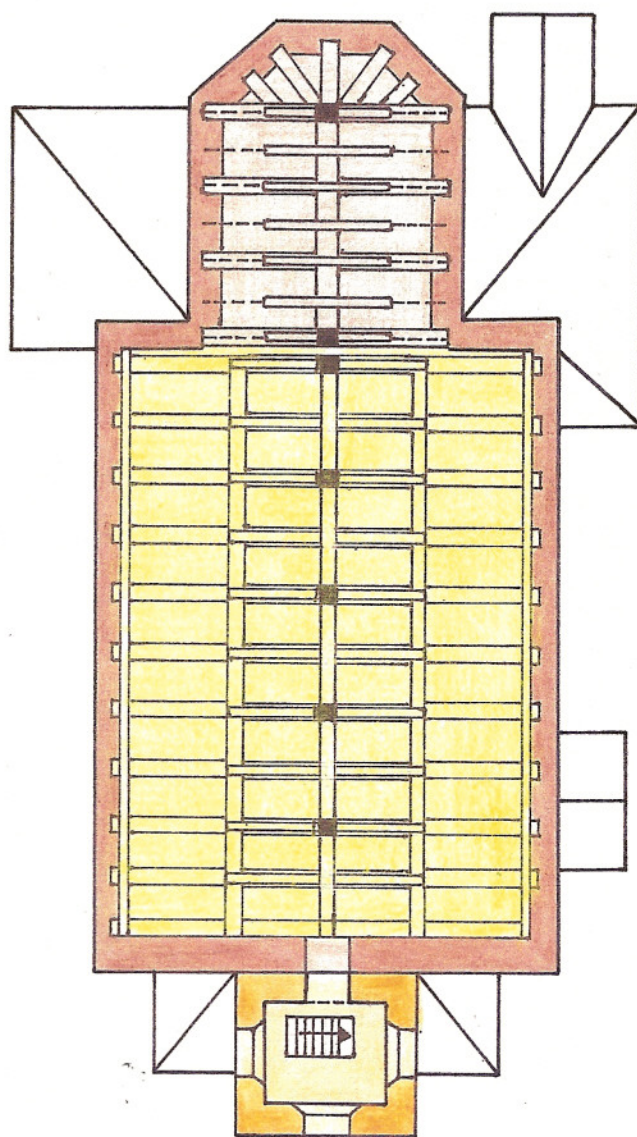

	zdivo barokní 1709
	prostory barokní 1709
	zdivo ze 2. poloviny 19. století 1882 – 1883
	prostory ze 2. poloviny 19. století 1882 – 1883
	zdivo ze 20. století 1930
	prostory ze 20. století 1930

Obr. 91 – Půdorys kostela v úrovni hudební kruchty. (1:200)

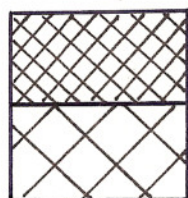
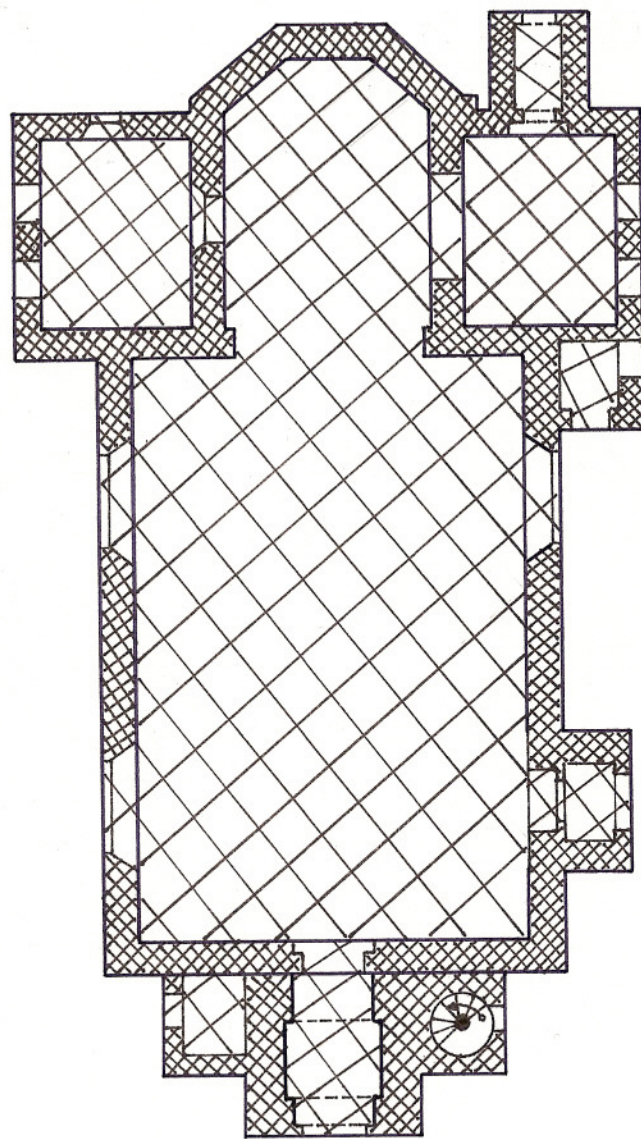

Obr. 92 – Půdorys kostela v úrovni krovu. (1:200)

Pozn. Krov nad lodí je z poslední čtvrtiny 20. století.

Obr. 93 – Černobílé hodnocení památkové podstaty objektu. (1:200)

hodnotné zdivo

hodnotné prostory

12. Summary

The diploma work concerns the construction development of the St. Philip's and Jacob's Church in Mlékosrby near Chlumeč nad Cidlinou. The description of individual construction stages starts in 1709 when the Mlékosrby church was put up. The church was built within the construction wave of five other churches in the Chlumeč County of Kinský. In the architectural point of view, the church was designed as a modest rural Baroque sacral structure. A simple lay-out of the church, comprising of a rectangular nave and a polygonally closed presbytery, was based on the principal scheme of a Jesuit church of the Il Gesú type in which a great emphasis is placed on a monumental western frontage. The St. Philip's and Jacob's Church had also lacked a tower and therefore the nearest surroundings was complemented with an independent wooden bell tower.

Initiated by the Chlumeč County's proprietor of that time, Leopold Kinský, a burial chamber of Kinský counts was attached to the St. Philip's and Jacob's Church in 1818. The burial chamber was situated below the church noble oratory and was provided with a separate entrance. The burial chamber was reconstructed and extended in 1930 and it was utilised for its purpose for the last time in 1936.

The significant rebuilding of the Mlékosrby church was carried out in period 1882 – 1883 when the church acquired its final graceful shape. Primarily a new western tower was built and then the entire church was adapted in the pseudo-Romanesque style. The historicizing external shape perfectly covered the original Baroque core of the church. The pseudo-Romanesque adaptation consisted in applying of a crimped-frieze motif as the principal decorative component. On the contrary to those usually found on other buildings, the Mlékosrby crimps differ in their larger scale, wider sequence and minute consoles evoking almost a romantic character of the structure. Other major attributes of the historicizing reconstruction are typical neo-Gothic intricate profiles of door and window openings.

In relation to construction of the new tower, the persistent technical difficulties arose while erecting wooden bell supports. The issue was solved only by installation of new steel supports in 1890. In its 300-year existence, the St. Philip's and Jacob's Church has also undergone many minor adaptations. These occasional, principally maintenance, activities have been executed up to the present time.

In addition to the major topic of the construction development, the diploma work also concerns the church accessories, mainly the bells, organ and three altars. The diploma work

outlines the history of the Mlékosrby village and of the family of Kinský who were closely attached to the region, indeed. Their relation to the Chlumec County is also apparent from the concern for the St. Philip's and Jacob's Church of which they were the patrons. The diploma work is supplemented with a chapter on the ecclesiastical administration general history, pictures and concluding assessment.

Název práce	Stavební vývoj kostela sv. Filipa a Jakuba v Mlékosrbech u Chlumce nad Cidlinou
Autor práce	Bc. Josef Daněk
Obor	Kulturní dějiny – modul regionální
Rok obhajoby práce	2008
Vedoucí práce	prof. Ing. arch. Jiří Škabrada, CSc.
Anotace	Diplomová práce týkající se stavebního vývoje kostela sv. Filipa a Jakuba v obci Mlékosrby u Chlumce nad Cidlinou s přihlédnutím na obecné dějiny regionu zejména pod správou hrabat Kinských.
Klíčová slova	Mlékosrby, kostel sv. Filipa a Jakuba, Kinští, Chlumec nad Cidlinou, dějiny kostela, stavební vývoj kostela, památky, církevní správa, katastr